

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1944.

Andra kammaren.

Nr 20.

Fredagen den 26 maj.

Kl. 4 em.

§ 1.

Justerades protokollet för den 20 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs och remitterades till andra särskilda utskottet den på kammarens bord liggande motionen nr 535 av herr *Hermansson*.

§ 3.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 25, i anledning av väckt motion angående förtydligande av gällande bestämmelser om besvärs anhängiggörande i kommunala mål;

nr 26, i anledning av väckt motion angående viss ändring i gällande bestämmelser om besvär enligt kommunallagarna; och

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av § 17 mom. 1, §§ 18 och 20, § 22 mom. 1 samt §§ 24, 26 och 31 regeringsformen m. m.;

statsutskottets utlåtanden:

nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret jämte en i ämnet väckt motion;

nr 146, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44 dels till Krigsmaterielverket: Merkostnader för vissa fabriksanläggningar, dels ock till Merkostnader för maskinella anordningar för värnpliktsredovisningen;

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning för vissa genom krigsförhållandena uppkommande förluster för statstjänstemän m. fl.;

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anordnande av en mät- och avmagnetiseringsstation i Karlshamn;

nr 149, i anledning av väckt motion om utvidgad granskningsrätt för riksdagens revisorer beträffande statskontrollerade aktiebolag;

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1944/45 till riksförsäkringsanstalten m. m., jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 151, i anledning av väckt motion angående upprättande i Norrland av en centralanstalt för kirurgisk behandling av lungtuberkulos;

Andra kammarens protokoll 1944. Nr 20.

bevillningsutskottets betänkande och memorial:

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 30 juni 1943 (nr 493) om begränsning i vissa fall av skatt till staten, jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 41, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande nr 36 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, jämte i ämnet väckta motioner;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående behörighet för militär befälhavare att ålägga ersättnings skyldighet, m. m.;

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 17 oktober 1900 (nr 82 s. 1) om straffregister;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående upphävande av 9 § lagen den 7 maj 1918 (nr 294) om särskilda tings-sammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt att i mål och ärenden som tillhöra domstols handläggning insända handlingar med posten m. m.;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 20 § lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff;

nr 40, i anledning av väckt motion om lagstiftning angående offentliga insamlingar;

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 14 juni 1917 (nr 380) om införsel i avlöning, pension eller livränta; och

nr 42, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i lagen den 14 juni 1917 (nr 380) om införsel i avlöning, pension eller livränta; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942 (nr 521);

nr 44, i anledning av väckt motion angående revision av alkoholistlagstiftningen, m. m.;

nr 45, i anledning av väckt motion angående utredning om åtgärder i syfte att vid svårare olycksfall bereda större och barnrika familjer bättre ekonomisk och social trygghet;

nr 46, i anledning av väckt motion angående lagstiftning om försäkring för olycksfall för blockledare för skada ådragen under arbete i sådan befattning;

nr 47, i anledning av väckt motion angående utredning rörande lagstiftning om företagarpension; och

nr 48, i anledning av väckta motioner angående statsbidrag till frivillig folkpensionering.

§ 4.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 307, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till förordning angående indrivning av utskylder hos värnpliktiga m. fl., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet; samt

från första lagutskottet:

nr 294, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag ur kyrkofonden för budgetåret 1944/45 för biträde vid handläggning av boställs-ärenden och vad därmed äger samband;

nr 295, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning från kyrkofonden för övertalig personal vid domänverket; och

nr 296, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i 9, 11 och 15 kap. giftermålsbalken, m. m.

Vidare anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 308, i anledning av väckt motion angående förbättrade bestämmelser om utmärkning av och skydd för fiskredskap mot översegling, m. m.;

nr 309, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en försöksgård i Norrbottens län m. m.;

nr 310, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen beträffande jordbruksdepartementet gjorda framställningar om anslag till kapitalinvesteringar;

nr 311, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till ersättningsanskaffningar och förnyelsearbeten för statens reproduktionsanstalt för budgetåret 1944/45, m. m.;

nr 312, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till kris-tillägg för budgetåret 1944/45, såvitt angår nionde huvudtiteln;

nr 313, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44, såvitt angår jordbruksärenden; och

nr 314, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bidrag till lin- eller hampberedningsanläggningar m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Slutligen anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 315, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 18 juni 1927 (nr 234) om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m.;

nr 316, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen den 25 juni 1909 (nr 56, s. 1) angående naturminnesmärkens fredande, m. m.; och

nr 317, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen om arbetstidens begränsning.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.05 em.

In fidem
Sune Norrman.

Tisdagen den 30 maj.

Kl. 4 em.

§ 1.

Justerades protokollet för den 23 innevarande maj.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Vice talmannen i riksdagen *Karl Magnusson* lider av Tracheobronchit. acuta + rhinit. ac. + lumbago och är fördenskull oförmögen att inställa sig till riksdagen under innevarande vecka, vilket härmed på heder och samvete intygas.

Skövde den 29 maj 1944.

Hugo Bergstrand,
överläkare.

Kammaren beviljade herr förste vice talmannen ledighet från riksdagsgöromålen tills vidare från och med den 29 innevarande maj.

§ 3.

Herr statsrådet *Sköld* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 285, angående omorganisation av statens informationsstyrelse m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 4.

*Svar på
interpellation.*

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Petterson i Degerfors frågat mig, huruvida jag observerat den tolkning, som givits bestämmelsen angående de förlängda familjebidragen och som gör, att den värnpliktige, som är arbetslös vid hemkomsten från tjänstgöring, kommer i en betydligt sämre ställning än sina kamrater samt — om så är förhållandet — huruvida jag är villig medverka till att denna bestämmelse får en sådan tolkning, att de värnpliktiga bli likaberättigade i berörda avseende.

På dessa frågor vill jag svara följande.

Före den 1 december 1940 kunde familjebidrag utgå endast för tid, varunder militärtjänstgöring ägde rum eller krigsledighet med bibehållen krigslön åtnjöts. Från och med nämnda dag inträdde en ändring i detta förhållande. Genom en av Kungl. Maj:t på min föredragning utfärdad kungörelse, som då trädde i kraft, medgavs att familjebidrag enligt krigsfamiljebidragsförordningen i särskilda fall finge beviljas även för viss tid efter det militärtjänstgöringen upphört eller avbrutits. Bortsett från att enligt 1942 års krigsfamiljebidragsförordning familjepening, näringsbidrag och sjukbidrag vid hemförlovning och hempermittering tills vidare skola utgå under 5 dagar utöver tjänstgöringstid, som haft en varaktighet av minst 30 dagar, gälla alltjämt

Svar på interpellation. (Forts.)

i princip samma bestämmelser om förlängt bidrag som de år 1940 meddelade. Innebörden av gällande bestämmelser i ämnet är, att familjebidrag kan beviljas för viss ytterligare tid efter det att den värnpliktige hemförlovats eller hempermitterats eller beviljats tidsbegränsad ledighet utan krigslön. Sålunda kan, om särskilda skäl därtill föranleda, familjepenning, näringsbidrag och sjukbidrag beviljas för ytterligare högst 20 dagar — utöver de 5 dagar, som jag nyss nämnde — samt bostadsbidrag för ytterligare högst 30 dagar. I fråga om bostadsbidrag är dock en viss begränsning häri stadgad för det fall, att sådant bidrag utgått för längre tid än som motsvarar den värnpliktiges tjänstgöring.

I anslutning till de skäl, som arbetsmarknadskommissionen på sin tid anförde till stöd för förslaget om förlängning av den tid, varunder familjebidrag må utgå, har kommissionen sedermera lämnat anvisningar angående tillämpningen av ifrågavarande bestämmelser. Kommissionen har därvid inledningsvis framhållit, att någon ovillkorlig rätt att erhålla förlängt familjebidrag av det slag, varom i interpellationen är fråga, icke föreligger. För att komma i åtnjutande av dylikt bidrag skall den värnpliktige eller hans bidragsmottagare göra särskild framställning till familjebidragsnämnden, och denna har att meddela beslut i ärendet med hänsyn till föreliggande omständigheter. Beträffande familjepenning har kommissionen framhållit följande.

Skäl att medgiva familjepenning efter tjänstgöringen äro, att den värnpliktige icke har möjlighet att omedelbart efter tjänstgöringens slut få återinträda i eller få inkomst av sitt gamla arbete. Exempelvis kan det hända, att det dröjer 14 dagar, innan arbetsgivaren ånyo kan taga honom i sin tjänst. I sådant fall kan han vara i behov av familjepenning för sina familjemedlemmar under visst antal dagar efter tjänstgöringens slut. Samma kan förhållandet vara, om han visserligen får börja arbeta omedelbart men icke utfår sin första avlöning förrän efter 14 dagar. I sådant fall kan han ha behov av att få behålla familjepenningen under t. ex. en vecka efter tjänstgöringens slut. Förhåller det sig däremot så, att den värnpliktige icke kan anses hava möjligheter att erhålla arbete inom en tid av 20 dagar efter tjänstgöringens upphörande, bör han icke beviljas familjepenning för denna tid, utan då bör han redan vid tjänstgöringens slut hänvisas till att söka arbetslöshetshjälp. För värnpliktig som anmäler sig till erhållande av arbetslöshetshjälp efter tjänstgöringens slut gäller icke någon särskild karenstid.

Beträffande sjukbidrag har i anvisningarna uttalats, att samma regler skola gälla som för familjepenning. Beträffande bostadsbidrag och näringsbidrag har i huvudsak endast framhållits, att noggrann behovsprövning skall ske i varje särskilt fall.

Arbetsmarknadskommissionens anvisningar sikta närmast på fall, då den värnpliktige är hemmahörande i en kommun, där dagunderstödsverksamhet med bidrag av statsmedel är medgiven. Kommissionen har räknat med att den värnpliktige i ett sådant fall enligt gällande bestämmelser redan från och med första dagen efter tjänstgöringens slut skall kunna få arbetslöshetshjälp och att dylik hjälp tillgodoser även den värnpliktiges eget behov, vilket icke är fallet med familjebidrag, eftersom familjepenning kan utgå endast för familjemedlemmar men icke för den värnpliktige själv.

Om däremot en värnpliktig, som är arbetslös efter avslutad militärtjänstgöring, måste hänvisas till beredskapsarbete och sådan hänvisning icke kan ske i omedelbar anslutning till militärtjänstgöringens slut, så bör enligt min mening hinder icke möta att bevilja förlängt familjebidrag. I sådant fall bör förlängt bidrag, om behov därav provas föreligga, kunna beviljas för tiden från tjänstgöringens upphörande, till dess beredskapsarbetet tager sin början, enligt

Svar på interpellation. (Forts.)

samma principer som för värnpliktig, som efter någon övergångstid kan återgå till tidigare arbetsanställning.

Från de nu angivna grundsatzerna har även arbetsmarknadskommissionen i sin verksamhet utgått. Enligt vad jag inhämtat har personal från kommissionens värnpliktshjälpsbyrå vid informationsföredrag för familjebidragsnämnderna, som varit anordnade i samtliga län, lämnat upplysning härom.

För min del är jag emellertid beredd att gå ett steg längre. Jag kan icke bestrida, att det för närvarande föreligger en lucka i systemet, när det gäller samordningen mellan familjebidragen och arbetslöshetshjälpen. Denna lucka sammanhänger dels med att alla kommuner ej ha rätt att bedriva dagunderstödsverksamhet med bidrag av statsmedel, dels med att det i vissa fall tager avsevärd tid att ordna kontantunderstöd även i kommuner med sådan rätt. Jag har den uppfattningen, att denna lucka bör fyllas på det sättet, att — i fall, då beredskapsarbete ej ifrågakommer — även till den, som efter avslutad eller avbruten värnpliktstjänstgöring är att anse såsom arbetslös, bör kunna utgå förlängt familjebidrag till dess frågan om kontantunderstöd hunnit ordnas. Härvid måste man dock beakta två saker. För det första får man naturligtvis icke överskrida de i krigsfamiljebidragsförordningen föreskrivna maximiderna för förlängt bidrag, nämligen 20 dagars förlängning för familjepening och 30 dagars förlängning för bostadsbidrag utöver den 5-dagarsperiod, som jag förut talat om. För det andra skall utbetalningen av förlängt bidrag givetvis föregås av behovsprövning i vanlig ordning. Familjebidragsnämnden måste sålunda i varje enskilt fall undersöka, om särskilda skäl föranleda till förlängning av bidragstiden. Det får alltså icke förekomma, att en familjebidragsnämnd beviljar förlängt bidrag enligt generella regler, som fastställts av nämnden för alla värnpliktiga.

Jag vill i detta sammanhang påpeka, att blanketter till ansökan om förlängt familjebidrag såvitt möjligt bruka utdelas till de värnpliktiga i god tid före en uttryckning. Syftet är givetvis, att familjebidragsnämnden skall kunna taga ställning till ansökan på ett tidigt stadium. På blanketterna finnes särskilt angivet, att uppgift skall lämnas, huruvida den värnpliktige kan eller icke kan beräknas erhålla civilt arbete inom tid, som kan överblickas. Om nekande svar lämnas, bör givetvis arbetslöshetskommittén skyndsamt underrättas, så att den i sin tur snabbt kan vidtaga erforderliga mått och steg.

Den anordning, som jag här skisserat, bör enligt min mening kunna råda bot för de olägenheter, som av interpellanten påtalats. Jag har förvissat mig om att bestämmelser av angivet innehåll komma att inflyta i de omarbetade anvisningar till familjebidragslagstiftningen, som arbetsmarknadskommissionen inom den närmaste tiden ämnar trycka och distribuera.

Härefter yttrade

Herr **Petterson** i Degerfors: Herr talman! Jag är statsrådet Sköld tacksam för det svar jag fått på min interpellation. Jag hade nämligen hemställt om statsrådets medverkan till att få bort den där särbestämmelsen i krigsfamiljebidragsförordningen, som faktiskt ställer den värnpliktige, som är arbetslös vid hemkomsten från tjänstgöringen, i en sämre ställning än hans kamrater. Jag måste med tillfredsställelse konstatera, att med den tolkning, som statsrådet givit bestämmelsen, och med de nya anvisningar, som, enligt vad han gav tillkänna, skola komma, borde dessa tvistigheter vara bringade ur världen. Statsrådet säger, att arbetsmarknadskommissionens anvisningar sikta närmast på fall, då den värnpliktige är hemmahörande i kommun, där dagunderstödsverksamhet med bidrag av statsmedel är medgiven, och denna tolkning biträder också arbetsmarknadskommissionen. Jag måste ju säga att för min del blev

Svar på interpellation. (Forts.)

jag icke så litet förvånad, när jag först läste, att arbetsmarknadskommissionen utgick ifrån samma grunder, då det gällde förordningen, som statsrådet gjorde här. Jag tänker närmast på en del tjänstemän och revisorer ute i landet, som ha att övervaka familjebidragsnämndernas verksamhet. De ha sannerligen icke varit inställda på detta utan ha mera betraktat såsom sin uppgift, att den skulle uteslutande vara att söka taga ifrån den värnpliktige hans lagenliga understöd. Jag vill i detta sammanhang säga, att man bör kanske se upp med det tjänstemannavälde, som växt fram även på detta område. Det finnes till och med de, som sökt hos privata arbetsgivare få till stånd konstlade avlöningsbestämmelser, såsom förskottsutbetalningar på ännu inte intjänade löner, för att kunna draga ifrån den värnpliktige hans lagliga understöd.

Jag skall emellertid, herr talman, i detta sammanhang, när jag fått ett så pass hyggligt svar, icke bråka om den snö, som föll i fjol. Jag är övertygad om att med det interpellationssvar jag fått skola säkert de tvistigheter och tråkigheter, som givit sig tillkänna angående denna tolkning, snart vara ur världen.

Jag ber till sist att till herr statsrådet få uttala mitt tack för det positiva svar jag erhållit.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 25—27, statsutskottets utlåtanden nr 145—151, bevillningsutskottets betänkande och memorial nr 40 och 41, första lagutskottets utlåtanden nr 35—42 samt andra lagutskottets utlåtanden nr 43—48.

§ 6.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 304, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter för försvarsändamål å tilläggstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44;

nr 305, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dels särskilda förmåner för värnpliktiga vid tjänstgöring å ubåt, dels ock särskild gottgörelse till vissa värnpliktiga för deltagande i minsvepningsarbete; och

nr 306, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt statsgaranti för exportkredit.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

§ 8.

Avlämnades följande motioner nämligen av:

herrar *Lindberg* och *Håstad*, nr 536 och 537, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 268, med förslag till civilförsvarslag, m. m.; samt herr *Andersson* i Malmö *m. fl.*, nr 538, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 268.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.15 em.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 31 maj.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollen för den 24 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 285, angående omorganisation av statens informationsstyrelse m. m.

§ 3.

Föredrogs var efter annan och hänvisades till andra särskilda utskottet följande på bordet liggande motioner, nämligen:

nr 536 och 537 av herrar *Lindberg* och *Håstad*; samt
nr 538 av herr *Andersson* i Malmö m. fl.

§ 4.

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 421, hade herr *Nilsson* i Stockholm m. fl. hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en utredning i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna bl. a. genom stöd åt allmännyttiga företag inom byggnadsämnesindustrien för uppnående dels av en av monopolbildningar opåverkad prissättning på byggnadsmaterial och dels en skyndsammare standardiseringsprocess beträffande tillverkningen av sådana material.

Utskottet hemställde, att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning enligt i motiveringen angivna riktlinjer i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Ljungberg* och *Sveningsson*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen utvisade;

2) av fru *Rydh Munck af Rosenschöld*, som ansett, att viss i reservationen angiven del av utskottets motivering bort utgå.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Ljungberg**: Herr talman! Till det föreliggande utskottsutlåtandet ha herr *Sveningsson* och jag anført en reservation. Vi ha ansett, att åt motiveringen till utskottets hemställan i vissa avseenden bort givas en annan lydelse än vad utskottsmajoriteten angivit. Innan kammaren fattar sitt beslut, skall

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

jag därför tillåta mig stryka under några av de synpunkter, som varit vägledande för herr Svenningssons och mitt ställningstagande i frågan.

I motionen har framhållits, att byggnadsmaterialen ingå såsom en väsentlig del av totalkostnaden för ett bygge och att prisbildningen på dessa produkter följaktligen — som det heter i motionen — i icke föraktlig grad måste påverka priserna på den färdiga varan. Enligt motionärernas uppfattning är det därför främst, eller rättare sagt uteslutande, på materialsidan man skall sätta in sina ansträngningar för att förbilliga byggnadskostnaderna. Men man driver i motionen detta ensidiga betraktelsesätt ännu längre och fäster i fortsättningen uppmärksamheten enbart vid sådant byggnadsmaterial, som tillverkas av större företagsenheter eller av med varandra i försäljningshänseende samverkande företag. Det göres i motionen gällande, att dessa s. k. monopolföretag i stor omfattning missbruka sin ställning till att uttaga oskäligt höga pris på sina produkter.

Av den utredning, som under utskottets behandling av motionen företagits, har emellertid framgått, att för ett typiskt bostadshus i Stockholm — det s. k. indexhuset — kartellbundna material före kriget representerade endast ca 15 % av totalkostnaden, inklusive tomt men utan byggmästararvode. Denna siffra ger en uppfattning om i hur hög grad motionärerna medvetet begränsat sitt synfält på möjligheterna att förbilliga byggnadskostnaderna. Härtill kommer, att de påstående om oskälig prissättning från kartellernas sida som gjorts i motionen icke kunnat verifieras. Att de äro i hög grad överdrivna har emellertid med all tydlighet framgått. Det är därför redan på förhand uppenbart att resultatet skulle komma att bli skäligen magert, om man följde motionärernas förslag att inrikta en utredning enbart på vissa avsnitt av materialsidan. Detta har också under frågans behandling i utskottet kommit att stå klart för utskottsmajoriteten med två av motionärerna i spetsen.

Men även om den utredning, som utskottsmajoriteten nu föreslår skall komma till stånd, icke blir så topphuggen som motionärerna tänkt sig, blir den dock icke på långt när tillräckligt omfattande för att tillvarataga alla de möjligheter av praktisk betydelse, som kunna föreligga till förbilligande av byggnadskostnaderna. Skall man taga itu med utredning av denna otvivelaktigt mycket viktiga fråga, bör man försöka att gå till botten med den. Det är åt denna uppfattning vi i den här åsyftade reservationen velat ge uttryck.

Vi ha sålunda framhållit vikten av att åtgärder vidtagas för att underlätta att framsteg, som göras på det byggnadstekniska och byggnadsekonomiska området, snarast möjligt komma till sin rätt i det praktiska livet. Det har nämligen många gånger visat sig svårt att få nyheter på dessa områden att slå igenom. Åtskilliga omständigheter kunna ha bidragit härtill. Sålunda äro ackordsatserna avvägda efter hävdvunna material. Om ett nytt material skall införas, som är mera lättarbetat än tidigare använt, bör denna egenskap tydligen komma till uttryck genom motsvarande förändring i prissättningen på arbetet. Blir så icke fallet, kan det nya materialet icke slå igenom, i synnerhet som det många gånger i anskaffning ställer sig dyrbarare än ett tidigare använt och det således främst är dess arbetsbesparande egenskaper som skulle ge det företräde. Mellan parterna för arbetsmarknaden ha vissa anordningar träffats för att nå överenskommelse om prissättningen i sådana fall, men det är förklarligt att man på arbetarsidan härvid känner en viss tveksamhet inför det oprövade och därför visar stor återhållsamhet.

Vi ha därför i reservationen velat framhålla, att de nuvarande anordningarna på detta område icke alltid äro tillfredsställande utan verkat hämmande på utvecklingen. Vi ha påpekat, att en på bredare bas organiserad byggnads-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

forskning borde kunna undanröja svårigheterna. Det är anledning att framhålla, att samma synpunkt på detta avsnitt av problemet har anlagts av byråchefen Alf Johansson i hans i samband med efterkrigsplaneringen verkställda utredning angående bostadsproduktionens förutsättningar efter ett vapenstillstånd. Han uppställer som mål för löneproblemet inom byggnadsindustrien bl. a. undanröjande eller förhindrande av sådan ackordsprissättning som är hinderlig för tekniska framsteg inom byggnadsverksamheten.

Naturligtvis är fältet för förbilligande åtgärder i själva tillverkningsproceduren dock betydligt vidare. Vi ha i reservationen påpekat, att arbetslönerna tagna tillsammans både för materialframställningen, transporter och prestationerna på själva byggnadsplatsen utgöra den ojämförligt största delen av byggnadskostnaderna. Det förefaller oss klart, att man inte vid utredningen av möjligheterna till förbilligande av byggnadskostnaderna får bortse från detta dominerande område. Vi framhålla sålunda att arbetsstudier över hela det fält, varöver byggnadsproduktionen med sina förgreningar spänner, kunna väntas lämna gynnsamma resultat och att den blivande utredningen därför bör ägna denna del av frågan livlig uppmärksamhet. Även i detta avseende ha de i reservationen anförda synpunkterna stöd i byråchefen Johanssons förutnämnda utredning. Han framhåller däri vikten av att genom arbetsstudier konstatera fördelar och olägenheter i tekniska och ekonomiska avseenden hos brukliga produktionsmetoder samt att med ledning av vunnna erfarenheter giva riktlinjer för byggnadsproduktionens rationalisering. Överhuvud taget är det, som byråchefen Johansson understryker, otvivelaktigt att resultaten från byggnadsforskningen komma att få vittgående konsekvenser för bostadshusens byggnadskostnad. I byråchefen Johanssons utredning lämnas för övrigt en ganska fullständig katalog över de punkter, på vilka en undersökning av möjligheterna att förbilliga byggnadskostnaderna bör sätta in sina ansträngningar, en katalog som bör uppmärksammas och beaktas, när direktiven för utredningen skola skrivas.

Ehuru utskottsmajoriteten med all rätt säger sig icke ha kunnat bilda sig någon bestämd uppfattning om att monopol- och kartellbildningar inom byggnadsämnesindustrien fördyrat byggnadskostnaderna, har utskottsmajoriteten icke dragit sig för att understryka att för brytandet av icke önskvärda monopol samhällets effektiva ekonomiska stöd kan komma att erfordras. Liksom motionärerna rekommenderar utskottsmajoriteten att s. k. allmännyttiga företag igångsättas och drivas. Vad som menas med sådana allmännyttiga företag lämnar motionen upplysning om. Där exemplifieras nämligen detta såsom av kooperativen organiserade företag. Det statliga stöd, som utskottsmajoriteten vill skall komma dylika företag till del, måste ju rimligtvis förutsättas få karaktären av ren subvention. Några svårigheter för de kooperativa företagen att själva finansiera sina för ändamålet erforderliga anläggningar föreligga nämligen som bekant icke. De ha många gånger gjort större affärer än så utan att behöva någon hjälp utifrån. Det är klart, att en statlig subvention till dylika företag — åtminstone om den blir tillräckligt rundhänt utmätt, och det har man ingen anledning att betvivla, att den skulle bli — måste medföra, att de producerade varorna kunna försäljas till konsumenterna till ett lägre pris än motsvarande varor, tillverkade av företag som skola bära sig själva. Men någon förbilligad produktion åstadkommer man sannerligen icke på det sättet. Tvärtom visar all erfarenhet och för övrigt också det sunda förnuftet, att produktionen på det sättet i längden blir dyrbarare, av det enkla skälet, att man kopplar av tvånget att oupphörligt hålla sig på toppen av effektivitet för att bestå i konkurrensen. Det är nämligen att märka, att mycket få byggnads-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

material äro allenarådande på marknaden även om tillverkarna äro sammanlutna i karteller. De olika byggnadsmaterialen, tillverkade i fria företag, konkurrera nämligen inbördes: tegel mot betong, järn och trä mot armerad betong, taktegel mot plåt och andra beläggningsmedel etc.

Vad man i bästa fall skulle kunna lyckas åstadkomma med sådant statligt stöd åt av motionärerna och utskottsmajoriteten avsedda »allmännyttiga företag» vore, att en del av de verkliga produktionskostnaderna ej komme till synes i kostnaderna för byggnaden. Men de skulle i stället med förstärkt styrka ge sig tillkänna på skattsedlarna. Och så skulle man dessutom kunna, om lyckan vore god, taga död på en hel del enskilda företag. Icke minst det sista förefaller att vara motionärernas innersta, ehuru ej uttalade önskan. Vi hålla på vår sida före, att det enskilda näringslivet i långt högre grad än statssubventionerade företag kan göra anspråk på benämningen »allmännyttiga».

Ännu en sak i utskottsmajoritetens utlåtande vill jag något uppehålla mig vid. Där talas om oskäliga mellanhandsvinster och det anmärkes på att mellanhandsvinst t. o. m. synes kunna uppbäras även i sådana fall, då inköpen göras av förbrukaren direkt hos producenten. I den mån dylikt förekommer, är det, säger utskottsmajoriteten, oftast obefogat. Detta uttalande vittnar om rätt liten kännedom om de förhållanden, under vilka handeln bedrivs. När en producent säljer sin vara, lämnas i regel ingen kredit utan betalning skall erläggas inom trettio dagar eller kanske t. o. m. kortare tid. En återförsäljare måste således betala enligt dessa villkor. När han i sin tur säljer varan till en entreprenör, fordrar köparen däremot i regel kredit. Alldeles speciellt gäller detta inom byggnadsbranschen, där en stor del av de kalla pengarna inte komma på bordet förrän byggmästaren, som byggt huset, lyckats sälja den färdiga byggnaden. Den kredit, som återförsäljaren sålunda får lämna, är för honom förenad både med kostnader och framför allt med risker, som man, efter vad erfarenheten visar, inte skall underskatta inom den bransch, som här är i fråga. Detta förhållande, naturligtvis i förening med övriga kostnader för verksamheten och ersättning för det nedlagda arbetet, konstituerar ett högre pris hos återförsäljaren än hos producenten. När återförsäljaren kalkylerar sitt pris, måste han räkna med en viss omsättning och en viss sannolik genomsnittlig sammansättning på sitt klientel ur kreditsynpunkt. Om nu förbrukaren vänder sig direkt till tillverkaren för sitt inköp, rubbas uppenbarligen förutsättningarna för återförsäljarens priskalkyl i detta avseende. Hans omsättning blir mindre än han beräknat och till yttermera visso försämras den genomsnittliga nivån på hans kunder. Det är nämligen bara de ekonomiskt säkraste av dessa, som med hopp om framgång kunna vända sig till producenten direkt. Denne köpare måste nämligen vara beredd att göra affären på de konditioner, som producenten erbjuder, nämligen kontantbetalning. Det är klart, att en sådan företeelse, om den bleve allmän, måste medföra avbräck för återförsäljaren och göra det omöjligt för honom att tillhandahålla varan för det pris, varom han på andra grunder överenskommit med producenten. För att skydda sig häremot måste han begära antingen att producenten ej gör direktaffärer med förbrukaren eller också att han erhåller viss provision även på dylik försäljning. Ur sund affärssynpunkt kan jag principiellt sett icke finna något att erinra mot ett sådant tillvägagångssätt. Jag kan därför ej dela utskottsmajoritetens tillspetsade uttalande i detta avseende.

I reservationen taga vi därför avstånd från utskottsmajoritetens alltför kategoriska fördömande av mellanhandens verksamhet och villkor. Däremot är det naturligtvis av vikt, att mellanhänderna icke erhålla större ersättning

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

än som motsvaras av deras arbete, omkostnader och risker för verksamheten, vilket också i reservationen angives.

Vidare har i reservationen liksom i utskottsutlåtandet uppmärksamheten fästs vid de ringbildningar — oftast av lokal karaktär — som då och då kunna spåras framför allt inom installationsverksamheten. Deras tillkomst gynnas av att utövarna inneha auktorisation av statlig eller kommunal myndighet. Nu är det klart, att sådan auktorisation i och för sig är nödvändig, men missbruk av ställningen synes kunna i varje fall begränsas, om auktorisationen icke vore alltför lokalt inskränkt. Helst borde den omfatta hela landet. Man tycker ju, att en person, som befunnits kompetent att göra exempelvis vattenledningsinstallationer i Stockholm, också borde kunna anförtros en liknande uppgift i någon mindre ort, var denna än vore belägen inom landet. Att så emellertid icke utan vidare är fallet sammanhänger med att speciella och varandra olika bestämmelser om hur sådan installation skall utföras gälla i olika städer och samhällen och att därför i regel endast på orten befintliga entreprenörer begåvas med tillstånd att utföra arbete. Blev bestämmelelserna likartade, undanrycktes grunden för den lokala auktorisationen. Därmed öppnades vägar för den fria konkurrensen och beskures möjligheterna till lokal ringbildning. Jag vill tillägga, att dessa ringbildningar väl oftast icke äga bestånd under någon längre tid. Det är främst i vissa konjunkurlägen som frestelsen att bilda dylika ringar gör sig gällande. Ett omslag i konjunkturen spränger i regel ringen. För närvarande torde sålunda inom rörinstallationsverksamheten ringbildning ej förekomma. Men det hindrar icke, att det är viktigt att förhindra deras tillkomst under alla förhållanden.

Alla avarter inom byggnadsverksamheten måste bekämpas liksom inom all annan verksamhet. Däremot ha vi som förenat oss i den här ifrågavarande reservationen intet att invända. Men det är viktigt att man icke genom ogrundade eller överdrivna påståenden föranleder, att problemställningen redan från början blir skev. Det ha vi i reservationen velat undvika. Vi ha, såsom jag i det föregående sökt påvisa, angivit av motionärerna och utskottsmajoriteten förbisedda områden, som den blivande utredningen med utsikt till fruktbringande resultat bör omfatta. Framför allt ha vi velat fästa uppmärksamheten vid lönekostnadens helt dominerande betydelse i detta sammanhang, och att man fördenskull icke får gå förbi denna sida av saken i den utredning som nu ifrågasättes. Säsongutjämningen har — som även utskottsmajoriteten påpekar — sin givna betydelse, men problemet har mycket vidare aspekter. Icke minst för landsbygdens byggnadsfråga är som bekant så förhållandet. Utredningen bör taga sikte på alla tänkbara och rimliga åtgärder, som kunna komma i fråga för att nå målet förbilligande av byggnadskostnaderna. Det är, som jag förut sagt, åt denna uppfattning vi i den här ifrågavarande reservationen velat ge uttryck.

Under hänvisning till det anförda tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till den av herr Sveningsson och mig avgivna reservationen.

Fru Rydh Munck af Rosenschöld: Herr talman! Jag har i utskottet anslutit mig till majoritetsutlåtandet så när som på det stycke på sidan 3, vilket såsom en åtgärd att bryta icke önskvärda monopol anvisar — jag använder utskottets ord — ett »samhällets effektiva ekonomiska stöd... exempelvis för igångsättande eller upprätthållande av allmännyttiga företag särskilt inom byggnadsämnesindustrien», vilket stycke jag önskar utbrutet ur motiveringen.

Jag anser nämligen att utskottet redan i föregående stycke i sitt utlåtande utrett sitt ställningstagande till monopol-, kartell- och ringbildningen. I och

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

med att man där sagt ifrån att man vill bryta vad som i detta avseende är osunt, ger man enligt min mening den tilltänkta utredningen direktiv nog. Det heter nämligen i utlåtandet: »Om sålunda utskottet icke anser alla sammanlutningar av kartellkaraktär vara av ondo, föreligga å andra sidan så pass många uppgifter om att de missbrukats, att även detta problem bör bli föremål för en klarläggande undersökning. Denna kan möjligen leda till krav om att redan förefintlig lagstiftning bör skärpas men kanske ock till att särskilda bestämmelser i fråga om byggnadsverksamheten kunna befinnas mera lämpliga.»

Det finns såvitt jag förstår andra vägar att kontrollera dessa företeelser än genom en statens direkta företagsamhet på materialtillverkningens område, vilken, om den skall drivas affärsmissigt, knappast torde kunna få ned priserna lägre än den fria konkurrensen kan och som — om den skall subventioneras — kommer att alltför hårt pressa den fria företagsamheten, vilken i sin tur, det får man inte glömma, har sina risker att ta. Det är ett sådant tillvägagångssätt som jag och det parti jag representerat i utskottet äro motståndare till.

När det på visst håll i pressen sagts att folkpartiet inte velat ta ståndpunkt mot de här påtalade osunda affärsmetoderna, är detta verkligen att göra svart till vitt. Skribenten i fråga synes knappast ha läst hela utskottsutlåtandet, när han kan komma till denna uppfattning. Övertygar inte mitt instämmande i största delen av utskottsutlåtandet om folkpartiets ställning i frågan, torde full visshet kunna vinnas genom ett studium av den 1939 väckta folkpartimotionen i samma fråga.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan med den av mig gjorda reservationen beträffande motiveringen.

Herr Nilsson i Stockholm: Herr talman! I många avseenden kan vårt land betraktas som ett föregångsland. Skönhetsfläckar ha emellertid inte saknats, och till dessa höra bl. a. vårt folks bostadsstandard. På detta avsnitt kunna vi tyvärr räknas till de sämst rustade bland västerlandets nationer.

Familjebostäderna äro ur såväl praktisk som hälsosynpunkt för trånga. Jämförelser med våra allra närmaste grannländer ge övertygande bevis därom. I Stockholm utgör mer än hälften av alla lägenheter bara ett rum och kök, medan exempelvis Köpenhamns lägenhetsbestånd endast till 8 % utgöres av enrumslägenheter. 43 % av stockholmsbarnen och 1,7 % av köpenhamnsbarnen växa upp i bostäder med detta begränsade utrymme. Enrumslägenheten i Stockholm betingade före kriget samma pris som trerumslägenheten i Köpenhamn. Villigt skall medgivas att exempelvis olikheten i grundförhållandena kan medverka till dessa prisskillnader. En dylik förklaring är dock icke tillfyllest, och problemet har en sådan storleksordning att det icke utan vidare kan förbigås. Så länge nämligen hyrorna förbli vid nuvarande höga nivå, kommer målsättningen för en höjd bostadsstandard att vara en guldkimrande önskepenning.

Det är därför ganska naturligt att utskottets samtliga ledamöter äro överens med motionärerna om att en sänkning av byggnadskostnaderna är ett vitalt intresse för vårt folk. Vidare är man ense om att byggnadsindustrien med största sannolikhet kommer att bli av dominerande betydelse för konjunkturutvecklingen under efterkrigstiden. Av vikt är därför att förutsättningarna för byggnadsindustriens bedrivande bli sådana, att produktionen kan fortgå under gynnsammast möjliga förutsättningar.

Jag skall villigt medge att utskottsbehandlingen ådagalagt att motionärernas

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

yrkande är något för snävt tilltaget. De sikta nämligen bl. a. på en av monopolbildningen opåverkad prissättning på byggnadsmaterial och på en skyndsammare standardisering beträffande tillverkningen av sådant material.

Vad den senare frågan angår är utskottet enigt om att många byggnadsdetaljer kunde standardiseras, vilket i sin tur kunde medföra möjligheter för serietillverkning med därav följande lägre kostnader. Av standardiseringskommissionens yttrande framgår att ett påskydande av standardiseringen närmast är en anslagsfråga. Utskottet har därför uttryckt förhoppningen att medel skola ställas till kommissionens förfogande för ett snabbare bedrivande av detta arbete.

Enligt upplysningar som utskottet inhämtat uppstå vissa svårigheter vid införandet av de standardiserade varorna vid byggnadsproduktionen. Tydligt är att alla åtgärder böra tillgripas för att undanskjuta dylikt motstånd. Sålunda har man påpekat att en viss detalj kan vara påbuden i somliga byggnadsordningar men helt förbjuden i andra. Att detta måste medföra avsevärda olägenheter och verka fördyrande är uppenbart. Vi ifrågasätta därför om icke de lokala byggnadsordningarnas bestämmelser såvitt möjligt kunde ersättas med en för hela riket omfattande ordning, som på lämpligt sätt kunde inarbetas i byggnadsstadgan.

Likaså är utskottet enigt om att de stadsplanelagda samhällena på ett effektivare sätt skulle kunna handlägga stadsplaneärenden. Om en stadsplan utformas så, att exempelvis en viss serietillverkning av hus möjliggöres, bör detta kunna medföra både billigare byggnadskostnader och billigare driftkostnader för de färdiga husen. Att den saken bör utredas, därom råder ingen tvekan. Att rationaliseringen skall omfatta också en på olika områden mera genomförd maskindrift eller användande av för varje ort och byggnad lämpligaste och billigaste material och arbetsmetoder är också klart. Då emellertid föredragningarna för utskottet givit vid handen, att byggnadsindustriens nuvarande organisation försvårar önskvärda rationaliseringsåtgärder, bör utredningen även omfatta detta problem.

Så långt äro utskottets ledamöter eniga. Därmed är det emellertid också slut på enigheten. Reservanterna ha icke kunnat vara med om utskottsmajoritetens utformning av yttrandet angående monopol- och kartellbildningarna. Man medger att varandra motsägande uppgifter kommit till uttryck såväl i yttranden över motionen som vid de muntliga föredragningar, vilka gjorts inför utskottet. Av vikt är, enligt mitt förmenande, reservanternas medgivande att dylika sammanslutningar i vissa fall förekomma inom byggnadsindustrien liksom inom andra branscher. De äro icke ensamma om denna sin uppfattning. I nära nog samtliga de yttranden utskottet tagit del av göres samma medgivande.

Statens byggnadslånebyrå hänvisar till 1934 års byggnadsindustrisakkunnigas påstående att i vårt land kartell- och trustbildningar ha en betydande utbredning bland leverantörer av byggnadsmaterial. Vidare säger byrån att man knappast undgått intrycket, att under 1920-talet byggnadsmaterialens prisutveckling hade starka monopolistiska inslag. I likhet med motionärerna utgår man ifrån att den prispolitik som tillämpas av priskontrollnämnden, särskilt från hösten 1942, inneburit, att i vissa fall tidigare bestående vinstmarginaler krympts och att möjligheterna att utnyttja monopolställningen reducerats. I vilken grad monopolinslag förekom i prisbildningen på byggnadsmaterial under åren omedelbart före kriget eller nu förekommer är omöjligt att angiva med ens en blygsam grad av kvantitativ bestämdhet utan mycket ingående undersökningar.

Vidare hänvisas till 1936 års näringsorganisationssakkunniga som säga:

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

»Uppgifterna rörande företagens redovisade vinster och de starka skäl som tala för antagandet, att de verkliga vinsterna varit väsentligt större, gör sannolikt att monopolställningen i ej ringa utsträckning påverkat prissättningen.» Men även näringslivets egna organ göra betydelsefulla medgivanden på denna punkt, som i det väsentliga bestyrka de uppgifter som lämnats i motionen. I anslutning till 1936 års näringsorganisationssakkunnigas yttrande säger exempelvis Stockholms handelskammare: »Visserligen framgår av den här lämnade schematiska översikten, att gemensamma försäljnings- och prisavtal förekomma såväl inom produktion som distribution av byggnadsmaterial. Detta är dock icke något för denna bransch betecknande utan förekommer inom snart sagt alla grenar av det moderna näringslivet.»

Det har naturligtvis aldrig varit motionärernas mening att bestrida detta. Att vi önskat skärpt samhällskontroll just på byggnadsindustriens område beror på det stora stöd staten lämnar bostadsproduktionen. I sin egenskap av kreditgivare är det enligt mitt förmenande statens skyldighet att skaffa sig garantier för att medlen användas på effektivast möjliga sätt och att följaktligen prissättningen icke ofördelaktigt påverkas av otillbörliga intressen.

Men jag går vidare. Skånes handelskammare vill icke förneka, »att fall ha förekommit och alltjämt förekomma, där leverantörer av byggnadsmaterial genom ömsesidiga överenskommelser begränsat konkurrensen och skapat en monopolistisk prisbildning».

Stockholms byggmästareförening yttrar följande: »Att prisöverenskommelser förekomma på byggnadsmaterialmarknaden är känt, liksom att dylika överenskommelser förekomma på de flesta andra områden såväl vad angår varor som tjänster. Fastän i begränsad omfattning förekommer väl även, att tillverkningen av i viss utsträckning outhärliga material behärskas av ett och samma företag, som därmed intager en faktisk monopolställning med de möjligheter som denna kan medföra i fråga om prissättningen. — — Föreningen, som icke i likhet med t. ex. de statliga prisövervakningsorganen har möjlighet att granska underlaget för prisberäkningen, anser sig för sin del icke hava tillräckligt material för att kunna med säkerhet bedöma, huruvida, och i så fall i vilken omfattning, en dylik politik tillämpas.»

Nu tycker man att alla dessa yttranden skulle leda till en önskan om att saken ingående måtte utredas. Motionärerna, och detta gäller även utskottet, önska ingenting annat än klarhet om det verkliga läget. Vi vilja med andra ord skaffa oss den säkerhet som erfordras för att bedöma i vilken omfattning den här påtalade prispolitiken tillämpas. Därför kan man inte frigöra sig från känslan av att det smakar något av de obotfärdigas förhinder, då man från reservanternas sida medger att det säkerligen finns företeelser av här angiven art, men samtidigt motsätter sig utredningskravet just på denna punkt.

Reservanterna vilja inte vara med om att samhället skall lämna ekonomiskt stöd för igångsättande eller upprätthållande av allmännyttiga företag inom byggnadsämneshandeln till brytande av ett monopol, som otillbörligt utnyttjar denna sin ställning. Det är nämligen endast när det gäller detta alternativ som motionärerna och också utskottet ha velat att man skall tillgripa denna utväg. Jag kan inte inse varför man behöver skygga för en dylik utväg i ett fall, där egennyttnan påtagligt triumferat över samhällsnyttan. Reservanterna äro för övrigt inte ensamma om sin mening att det principiellt icke finns något att anmärka på en utveckling fram mot samverkan mellan företag och större företagsenheter. Såväl utskott som motionärer medge att monopolbildningar finnas, som medfört rationellare drift och lägre produktionskostnader, även om prissättningens skälighet icke heller för deras vidkommande med någon

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

större säkerhet kunnat kontrolleras. Vi vilja bara med hjälp av de s. k. allmännyttiga företagen sätta en spärr för faran att kartellbildningarna skola utnyttja sin ställning till en mot allmänhetens intressen stridande prispolitik.

Här har sagts att samarbete företagarna emellan kan fördelaktigt påverka utvecklingen. Det är otvivelaktigt riktigt. Motsatsen kan emellertid också äga rum. Fastlåsta priser är ingen privat angelägenhet. Klart är att de ur konsumenternas synpunkt äro förkastliga. De kunna nämligen även motverka det tekniska och samhällseliga framåtskridandet: billigare driftmetoder genomföras icke, därför att de icke äro obetingat nödvändiga. På längre sikt kunna restriktioner av här angiven art leda till långsam kvävning, skulle jag vilja säga. Någon har myntat uttrycket »privat oföretagsamhet», alltså i motsats mot offentlig företagsamhet. Den karakteristiken är träffande för den monopolkapitalism, som begår den oförlåtliga synden att stagnera, att söka säkerhet i stabilitet och att undvika alla risker.

Kooperativa förbundet är inne på denna företeelse i sitt yttrande. Förbundet anför att monopolen inverka fördyrande på ett sätt som icke nämnes i motionen. Det ligger nämligen icke i monopolens intresse att införa nya, bättre och billigare material i stället för nu gängse. Därigenom komma material och konstruktioner av äldre typ, som med nuvarande tekniska resurser borde kunna ersättas med bättre och billigare, att fortfarande användas.

Reservanterna anför, att det är svårt att få klarhet, huruvida monopol och därav följande prisöverenskommelser förekomma. Det är alldeles riktigt, och vid föredragningarna inför utskottet ha också rätt motsäggande uppgifter lämnats. Ett illustrativt exempel är fönsterglaskartellen, om vilken exempelvis industriförbundet gör gällande att den numera har upplösts. Kooperativa förbundet däremot påpekar att en stor företagare inom byggnadsverksamheten i Stockholm, nämligen Fackföreningarnas byggnadsproduktion, så sent som 1942 i samband med till fönsterglaskartellen framförda krav om prisreduktioner avstängdes från leveranser av fönsterglas. Företaget tog kontakt med Kooperativa förbundet i ärendet, och sedan förbundet verkställt preliminära undersökningar om förvärv av ett fönsterglasbruk, avstod fönsterglaskartellen från att fullfölja den planerade avstängningsaktionen. Enligt i dag inhämtade uppgifter kan emellertid nämnda byggnadsföretagare i Stockholm ännu icke erhålla sitt fönsterglas den närmaste varuvägen från producenten utan måste begagna sig av fördyrande omvägar.

Men så tyda också utdelningarna på att priserna äro påverkade av kartellöverenskommelser. Jag kan bara nämna att A.-B. Emmaboda glasverk under åren 1937—1942 haft en utdelning på respektive 6, 8, 8, 10, 20 och 20 %.

En annan företeelse av mindre önskvärd karaktär är de förlängda varuvägarna, som ofta uppstå på grund av att de kartellsammanslutna producenterna eller tillverkarna endast leverera till av dem utvalda mellanhänder. När leverans sker till andra sättes priset högre, vilket i praktiken är detsamma som att göra det omöjligt för alla andra mellanhänder att leverera än dem som äro godkända av fabrikant- och mellanhandsorganisationerna. Reservanterna äro på den punkten vida försiktigare än utskottsmajoriteten. De säga, att mellanhänderna icke skola få större ersättning än som rimligen motsvarar deras arbete och risker för verksamheten. Det är klarsynt och obestriddigt, och jag skall inte heller rikta mig mot denna formulering. Utskottet däremot slår fast, att det rent principiellt torde vara oriktigt, att de kartellsammanslutna producenterna eller tillverkarna endast leverera till av dem utvalda mellanhänder. Vi ha därvid stött oss på bl. a. det yttrande, som tillställts utskottet av Stockholms byggmästareförening. Föreningen säger, att »ett förbilligande av bygg-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

nadskostnaderna borde kunna uppnås genom viss omläggning av handeln med byggnadsmaterial». »Byggnadsföretagarna äro i regel storförbrukare, och leveranserna ske i stor utsträckning direkt från fabrik till bygge eller byggnadsföretagares lager. Trots detta måste på grund av överenskommelser mellan fabrikanter och sammanslutningar på handels område leveranserna i stor utsträckning gå över mellanhänder, som ofta i praktiken icke hava annan funktion i sammanhanget än att lyfta sin avans.» Det är den på området sakkunniga byggmästarföreningen, som uttalar sig så kategoriskt.

Jag kan ta ett exempel ur verkligheten. En storbyggmästare får en dag besök av en herre som säljer gasspisar. Agenten representerar ett bruk, som tillverkar sådana och som gärna vill genom direkta besök hos kunderna hålla sina konkurrenter stängna. Besöket ger denna gång ett utmärkt resultat. Byggmästaren tecknar order på ett större parti spisar för några stora bostadsbyggen. Spisarna levereras också direkt från fabriken till byggmästaren. Så långt har allting gått riktigt och normalt. Men en dag kommer räkningen — inte från fabriken utan från en järnhandlare. Denne har visserligen ingenting haft med affären att skaffa, men han representerar fabrikanten inom försäljningsområdet, och han skall ha sin vinst på varje gasspisaffär i den staden. Onekligen lätt förtjänta pengar och knappast hänförligt till begreppet »ersättning som rimligen motsvarar arbetet och riskerna».

Men det är inte bara med gasspisar sådana affärer göras. Inom järnvarubranschen — det anföres av såväl Kooperativa förbundet som den förut nämnda byggmästarföreningen — existerar ett välorganiserat samarbete mellan tillverkare, grossister och detaljister. Varorna tvingas att gå den långa vägen över mellanhänderna, även om en annan väg vore mera praktisk och billig. Och det görs verkligen pengar på det samarbete, som råder inom vissa branscher! Man kan få en föreställning därom genom att studera den årligen utkommande »Svenska Aktiebolag», där en del knapphändiga uppgifter ges om olika företags ekonomiska ställning. En av landets största grossister i järnhandelsbranschen är Halmstads Järnvaruaktiebolag. Det hade 1917 ett aktiekapital på 200 000 kronor. Sedan dess ha under årens lopp inte mindre än 1 600 000 kronor utdelats som gratisaktier, varigenom aktiekapitalet stigit till 1 800 000 kronor. Av dessa ha 600 000 tillkommit under kriget. Men därtill kommer utdelningen på aktierna. Trots urvattningen av aktiekapitalet genom gratisemissioner voro utdelningarna under åren 1929—1936 8 procent, 1937—1941 10 procent och 1942 7 procent. Är det den ersättning, som rimligen motsvarar arbetet och riskerna, enligt det begrepp som reservanterna här velat ge uttryck åt?

Beträffande de lokala ringbildningarna har jag också några färskare exempel att anföra. Jag kan nämna att beträffande elektriska installationer — det är ett exempel från de allra senaste dagarna — har man för en viss lägenhetstyp räknat med ett pris av 521 kronor per lägenhet. Jag kan emellertid nämna att på en C-ort i Småland, där man använder sig av samma lägenhetstyp, var det lägsta anbudet kr. 828:67 och det högsta kr. 898:33 per lägenhet. Där har man således betydligt billigare kostnader men betydligt dyrare priser. Beträffande rörinstallationer kan jag också nämna, att för någon tid sedan lämnades ett lägsta anbud på 95 000 kronor på en ort i Småland. Det fanns fem dylika anbud. Man ansåg emellertid att detta var för dyrt, och man hotade med att låta entreprenörer från annan ort räkna, och det visade sig att man omedelbart sänkte priset från en av leverantörernas sida från 95 000 till 65 000 kronor, 30 000 kronor på ett bräde!

Jag kan också nämna på tal om priskontrollnämndens möjlighet att över-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

vaka priser, att det finns ett byggnadsmaterial för närvarande, som man kan erhålla för 95 öre per kvadratmeter, medan det av priskontrollnämnden fastställda priset utgör kr. 1:65 per kvadratmeter. Det visar sålunda, att priskontrollnämndens möjligheter äro begränsade, da det gäller att med utgångspunkt från det material, som man tidigare haft, kunna effektivt bestämma den prisättning som är önskvärd. Märkligt nog hänvisa vissa av utlåtandena från representanterna för det privata näringslivet till priskontrollnämnden och dess möjligheter att skärpa uppsikten över kartellsammanslutningarnas prispolitik. Man tycks förutsätta, att nämnden borde fortsätta sin verksamhet efter kriget. Det överensstämmer icke precis med de tankegångar, som man tidigare givit uttryck åt. Naturligtvis kan man tänka sig, att priskontrollnämnden skulle kunna erhålla vidgade befogenheter för att mera ändamålsenligt kunna fortlöpande kontrollera priserna. Utskottet anser det emellertid icke vara lämpligt att överlåta hela detta problem åt priskontrollnämnden. På den punkten är man för övrigt enig. Och även om priskontrollnämnden skulle fortsätta sin verksamhet, sedan de nu prisförhöjande faktorerna upphört att verka, torde den få betydligt svårare att effektivt övervaka prisutvecklingen under en period med fallande priser. Åtskilliga av de faktorer, som påverka byggnadskostnaderna, äro dessutom, vilket klart framgår av utskottets yttrande, sådana, att de icke falla inom priskontrollnämndens verksamhetsområde.

Reservanterna ha också gått in på en fråga, som utskottets majoritet med hänsyn till den utredning, som redan pågår på detta område, icke ansett sig böra närmare gå in på. Jag syftar på frågan om arbetslönerna. Vi ha nämligen utgått ifrån att införandet av rationellare arbetsmetoder naturligtvis omedelbart måste leda till en anpassning av lönerna. Vi ha i utskottet haft en föredragande, som representerat de fackliga organisationerna och som utan vidare under sin föredragning slog fast, att så snart man tillämpar rationellare arbetsmetoder skola naturligtvis ackordspriserna omedelbart påverkas därav. Han uttryckte saken på det sättet, att det även är ett fackförbundsintresse, att alla arbetare inom en viss yrkesgrupp ha likartade förtjänstmöjligheter. För övrigt finns det redan nu en riksnämnd tillsatt, som automatiskt träder till och reglerar prissättningen av ackorden, så snart arbetsbesparande metoder införts. Jag vet icke, hur långt reservanterna syfta på denna punkt. Man måste ju göra det medgivandet, att byggnadsarbetarna fått en lägre kompensation för dyrtiden än övriga industriarbetare. Syfta högerreservanterna med sitt yttrande till att dessa löner relativt sett ytterligare skola sänkas? Menar man detta, måste jag bestämt inlägga en gensaga, och menar man icke detta, utan utgår ifrån att arbetslönerna skola regleras med hänsyn till arbetsmetoderna, anser jag det vara självklart, att den saken automatiskt kommer att regleras i och med att standardiseringen och rationaliseringen fortgå.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag nyss sagt ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag beträffande motionen.

Herr andre vice talmannen **Carlström**: Herr talman! Den siste ärade talaren började sitt anförande med att säga, att vi här i landet vore sämre rustade än vad man är i andra länder, då det gällde bostadsförhållandena, och jag skall icke försöka att i det avseendet motbevisa honom. Det är möjligt, att det är så. Han sade vidare, att problemet om byggnadskostnaderna är av en sådan storleksordning, att det icke kan förbigås. På den punkten är jag alldeles ense med herr Nilsson i Stockholm. Vi ha länge inom vårt parti varit ganska intresserade av hur utvecklingen skulle komma att gestalta sig på detta område i fortsättningen. Jag har vid ett tidigare tillfälle på tal om landsbygdens

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

byggnadsfråga sagt, att antingen måste byggnadskostnaderna sänkas eller jordbrukets inkomster ökas. Jag tror, att man i närvarande stund kan säga — detta gäller icke bara landsbygdens folk, utan svenska folket överhuvud taget — att kunna icke byggnadskostnaderna nedbringas, så måste lönerna höjas, ty jag är alldeles överens med herr Nilsson i Stockholm om att när man går omkring här i staden och tittar in i dessa dockskåp, som folk med 3 000 å 4 000 kronor i inkomst nödgas använda som bostäder, blir man icke glad, och man frågar sig, om det överhuvud taget finns någon anledning att ropa på höjning av nativiteten, då man har klart för sig, att det i dessa små lägenheter icke gärna är möjligt att härbärgera mer än högst ett par barn. Det finns i varje fall icke utrymme för flera. Det är alltså uppenbart, att denna fråga är av oerhörd betydelse för vårt folk. Vi ha ju också redan år 1939 — vi begränsade oss då till landsbygdens byggnadsfråga — väckt en motion i denna sak, och jag måste säga, att jag blev en smula förvånad, då Morgon-Tidningen här i Stockholm några dagar efter det detta betänkande offentliggjorts, i en artikel uttalade sin förvåning över folkpartiets inställning till denna sak. Det heter i artikeln: »Utskottet förordar därför att samhällets effektiva ekonomiska stöd skall kunna tas i anspråk för att bryta sådana monopol, karteller eller ringbildningar. Där vill högern och folkpartiet icke vara med, högern dock med en viss tvekan» (hör herr Ljungberg?) »det skall erkännas, medan folkpartiet blankt svurit sig fritt. Anledningen är svår att förstå. Det kan väl ändå icke ligga i vare sig samhällets eller konsumenternas intresse att slå vakt om monopolbildningar, om de icke ha annan uppgift än att skaffa intressenterna en högre vinst.» Sedan jag citerat detta, ber jag om ursäkt för att jag rätt utförligt måste citera vad vi sade i vår motion år 1939. Det är ganska belysande för folkpartiets inställning i denna sak: »Vad då först beträffar frågan om materialpriserna, så kan det ju sägas, att även dessa priser i stor utsträckning betingas av arbetspriser» — det är samma synpunkt som högern i sin reservation framhållit — »enär priset på de flesta materialier, som ingå i en byggnad — fönster, dörrar, golvträ, smidesvaror, träfiberplattor av skilda slag, papp, tapeter, tegel, cement och i övrigt allt material, som erfordras för värme och sanitära anläggningar — i väsentlig grad bestämmas av de kostnader, som varan betingar vid förädling från råvara.» Men sedan fortsatte vi: »Emellertid torde man vid en undersökning av materialprisernas storlek främst få hålla sig till frågan, huruvida dessa på ett oberättigat sätt påverkas av fabrikanternas och varuförmedlarnas prispolitik. Och här är enligt vår mening ett område, på vilket en ingående undersökning bör äga rum.» Vi ha alltså redan år 1939 oförbehållsamt konstaterat, att här är ett område, som bör undersökas. Sedan vi vidare i motionen erinrat om vad 1934 års byggnadsindustrisakkunniga i sitt betänkande anfört i saken och konstaterat, att dessa sakkunniga tagit alltför lätt på ämnet och slutligen endast kommit fram till ett förslag, att den nya byrå, som de sakkunniga i annat sammanhang föreslagit böra inrättas inom byggnadsstyrelsen för att »följa den monopolistiska prisbildningen på byggnadsmaterialmarknaden samt avgiva förslag och yttrande om inledande av undersökningsförfarande enligt 1925 års lag ävensom rörande de åtgärder, vartill undersökningen kan ge anledning», fortsätta vi i motionen: »Huru denna lag inverkat hittills, får man en föreställning om genom de sakkunnigas yttrande å s. 624 i betänkandet. Undersökningar jämlikt lagen ha verkställts vid ett fåtal tillfällen, däribland vid ett fall inom cementindustrin, men ha icke resulterat i några åtgärder från statsmakternas sida gentemot de undersökta företagen.» Vidare heter det i motionen: »Att en undersökning av denna karaktär måste företagas med en viss varsamhet är en upp-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

fattning, vari vi vilja instämma med de sakkunniga, men denna varsamhet får ej hindra ett så effektivt tillvägagångssätt, att lagen ej blir något mer än en död bokstav. Det förekommer nämligen, efter vad vi erfarit, åtskilliga företeelser på detta område, vilka icke kunna betecknas såsom tillfredsställande. Den fördyring av byggnadsartiklar, som uppstår genom av fabrikanterna stipulerad mellanhandsavans, lär i vissa fall uppgå ända till 40 % av varans försäljningspris» — jag vet icke om det håller streck för närvarande — »utan att det kan påvisas, att denna stora avans motiveras av det arbete och de förlustrisker, som distributionen av dylika varuslag medför. Det torde knappast kunna anses rimligt, att statsmakterna, samtidigt som de anslå medel för befrämjande av byggnadsverksamheten, tillåta att vissa producentgrupper på byggnadsmaterialområdet utnyttja sin maktställning på nyss angivet sätt. Den undersökning härvidlag, som de sakkunniga rekommenderat, ha dessa tänkt sig överlåten åt byggnadsstyrelsen. Enligt vår mening kan en sådan anordning knappast anses tillfredsställande. Undersökningen bör i stället anförtros åt en för uppgiften särskilt avsedd nämnd, som därjämte erhåller i uppdrag att övervaka även andra monopolistiska företeelser på byggnadsmarknadens område, särskilt med hänsyn till landsbygdens förhållanden.»

Jag ber, herr talman, om ursäkt, att jag citerat så mycket i denna sak, men jag tror, att detta bör ge ett tämligen klart begrepp om var folkpartiet står i detta avseende. Men då nu både den siste ärade talaren och Morgon-Tidningen låtit påskina, att vi skulle vara alldeles oförstående för denna sak, så är det lika svårt för oss att förstå den nämnde talaren och Morgon-Tidningen, som det är svårt för honom och Morgon-Tidningen att förstå oss. Vad är det då, som reservanten dr Rydh icke velat vara med om i utskottets utlåtande? Hon har icke demonstrerat emot att man skulle tillgripa ytterligare standardisering, emot rationaliseringens vidare utbyggande eller emot säsongutjämningsens ökade tillämpning, och vad beträffar monopol- och kartellbildningar är jag övertygad om att reservanten icke heller har någonting emot att saken ordentligt undersökes, men frågan är på *vilket sätt* man nu här skall komma till rätta med dessa monopol och ringar.

Det vill synas, som om man på motionärernas håll nästan lagt huvudvikten vid utskottets uttalande på s. 3 i utlåtandet: »Utskottet vill i detta sammanhang understryka, att för brytandet av icke önskvärda monopol kan samhällets effektiva ekonomiska stöd komma att erfordras, exempelvis för igångsättande eller upprätthållande av allmännyttiga företag särskilt inom byggnadsämnesindustrien.» Det tillägges visserligen: »Vilka metoder, som därvid kunna befinnas mest lämpliga, bör utredningen kunna ge besked om», men jag tycker, herr Nilsson, att det nästan är synd om utredningen härvidlag, ty här har nu i motionen påtalats, att priserna på det mesta av betydenhet i ett bygge mer eller mindre äro bundna av kartellöverenskommelser: »cementerungen i husgrunden, pappan på taket, parketten på golvet, spiken i väggen, teglet i muren, beslagen, skruven, glaset till fönstret och den rostfria diskbänken i köket», ja, det är en hel provkarta, som visar hur monopolbildningen mer eller mindre griper in i och, enligt vad jag också håller före, håller uppe priserna på ett icke berättigat sätt. Hur skall brytandet av monopolen ske? Herr Nilsson sade, att staten skulle sätta i gång egen tillverkning allenast för att *bryta* monopolen, men vad skall sedan ske? Sedan vore det väl meningen att släppa efter, men skall man nu kunna bryta monopolen, som motionärerna ha tänkt sig, så får man väl tillskapa en cementindustri, ett pappersbruk, en fabrik för tillverkning av parkettplattor. Man får sätta i gång med ett järnbruk för tillverkning av spik och beslag och med ett tegelbruk för tillverkning av tegel, ett glasbruk för tillverkning av glas. Sedan får man väl också försöka

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

göra något för att skaffa det rostfria stål, som behöves för diskbankar o. s. v. Skall man på det sätt, som motionärerna gått in för, bryta de olika monopolen, så kan jag icke förstå, att det kan gå till på annat sätt än att staten på alla dessa skilda områden måste sätta i gång en tillverkning, så att man kan bevisa, att det går att producera dessa saker billigare än vad de enskilda påstå sig kunna göra, eller rättare sagt: staten får permanent tillverka och försälja de varor, varom fråga är, så att därigenom kan bevisas, att mellanhandsvinsternas och kartellvinsternas bortfallande möjliggör en sänkning av priserna. Det är just detta sätt att bryta monopolen, beträffande vilket vi måste ifrågasätta, om det verkligen kan vara lyckligt. För vår del ha vi ingenting emot att man för klarläggande av ifrågavarande förhållanden sätter i gång en sådan utredning, som herr Nilsson i början av sitt anförande talade om. Det är jag övertygad om att ingen har någonting emot. Det är nödvändigt, höll jag på att säga, att en sådan utredning kommer till stånd, men sedan man väl kommit så långt, är det en annan sak på vilket sätt man skall kunna komma tillrätta med monopolbildningen. Det är uteslutande på den punkten vi icke kunnat vara med om, vad utskottet skrivit.

För min del hade jag, då jag var med om att skriva vår motion år 1939 — det gällde ju då visserligen vad man kallar landsbygdens byggnadsfråga — trott, att det skulle vara möjligt att få till stånd ett bättre institut för undersökning av prisförhållandena än det, som tillskapades genom 1925 års beslut och som egentligen ingenting utträttat, så att man, sedan förhållandena klarlagts, skulle kunna förmå producenterna att gå in för en prissänkning i sådana fall, då priserna hållits för höga på grund av kartell- och mellanhandsvinster. Jag skall icke sticka under stol med att jag samma år, alltså år 1939, erhöll tämligen vederhäftiga upplysningar från en försäljare i min hemort beträffande försäljningen av träfiberplattor. Han uppgav, att han hade, på sätt som, enligt vad herr Nilsson nyss nämnde, brukar förekomma på skilda områden, varit tvungen att lägga på en viss procent på de varor han sålde, oaktat han själv ansåg att det var uppåt väggarna. Man kan tänka sig, att det vore lämpligt att tillsätta en kommission, som skulle ha till uppgift att övervaka prisbildningen. För en sådan uppgift lämpar sig självfallet icke den nuvarande priskontrollnämnden. Jag tror, att en dylik kommission skulle kunna uppnå goda resultat.

Jag tror att jag med detta nu har kunnat klara upp, hur folkpartiet ser på denna sak, och tillräckligt tydligt har bemött påståendet att vi inte skulle vara tillräckligt intresserade.

För min personliga del vill jag ännu en gång understryka, att frågan om byggnadskostnaderna är det besvärligaste problem, som vi för närvarande ha att kämpa med här i landet. Jag har tidigare här i kammaren sagt när det gäller jordbruket, att det finns ingen möjlighet med den förräntning, som jordbruket ger, att åt jordbrukets folk i fortsättningen skapa en bostadsstandard som man kan säga vara människovärdig. Det är alltså ett oerhört viktigt problem, och då jag nu är villig att yrka bifall till utskottets förslag i avseende å motiveringen utom då det gäller den punkt, som reservanten på vårt håll vänt sig emot, tror jag att det skall bli möjligt för utredningen att hitta på andra vägar än de, efter vad jag finner, olyckliga, som äro rekommenderade på sidan 3, där man velat bryta monopolen genom stöd från samhällets sida åt »allmännyttiga företag» inom byggnadsindustrien.

Jag skall inte gå in på den andra sidan av problemet. Jag sade ju, att jag gärna skulle vilja låta detta vara detta, d. v. s. i det här fallet gäller det byggnadsmaterial, och jag skall alltså inte ge mig in på arbetslönerna. Vi

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

hade ju visserligen sagt i vår motion, att det är klart att arbetslönerna påverka priset på glas, cement, tegel och hela vägen, och jag tror att vi här i landet äro inne på vägar, där vi genom att ständigt och jämt vilja driva upp inte bara arbetstakten utan också arbetslönerna kunna komma in i en återvändsgränd, som vi, såsom här på byggnadsmaterialområdet, ha svårt att komma ut ur. För att visa att man inom andra meningsriktningar har observerat den här saken även då det gäller arbetslönerna skall jag be att få citera vad statsrådet Möller sade i den kungl. propositionen nr 251 vid 1941 års riksdag. Byggnadssakkunniga hade ju då, sedan vi väckt vår motion 1939, tillsetts och till 1941 kommit fram till vissa förslag. De sakkunniga voro emellertid mycket vallhanta i fråga om hur man skulle kunna komma åt de höga byggnadskostnaderna, men man hade visat på vissa åtgärder. Då säger statsrådet i detta sammanhang: »Främst torde det komma att bero på materialleverantörerna och deras priser samt på byggnadsarbetarnas löneanspråk, huruvida det förslag, som i denna proposition förelägges riksdagen, skall leda till en mycket omfattande eller en helt ringa produktion av bostäder.» Alltså, i det uttalandet var det *både och*, och jag tror att man skall inte alldeles glömma bort, att det då det gäller byggnadskostnaderna måste finnas ett *både och*: både materialpriser och arbetslöner.

Då vi emellertid nu behandla endast den ena sidan av problemet skall jag inte närmare ingå på den andra frågan, arbetslönerna, utan med vad jag nu sagt här torde jag ha påvisat, att vi på vårt håll äro lika intresserade som någonsin något annat parti av att kunna göra något verksamt för att nedbringa byggnadskostnaderna genom, som det nu är fråga om, billigare materialpris, men att vi å andra sidan inte kunna vara med om att staten skall sätta i gång med en konkurrensverksamhet för att knäcka monopolen och på det sättet alltså engagera sig i denna sak. Jag tror, som den förste talaren här i dag var inne på, att man kanhända på den vägen inte kommer till ett resultat som egentligen förbilligar byggnadskostnaderna, men jag tror å andra sidan, att det skall vara möjligt att finna utvägar för att här i rätt stor utsträckning komma åt den monopolbildning och den mellanhandsvinst, som mer eller mindre existerar, genom att det tillskapas ett organ, som särskilt har att följa utvecklingen på detta område.

Herr talman! Jag skall med dessa ord be att få yrka bifall till utskottets förslag utom i vad det gäller den punkt i motiveringen, som doktor Rydh har reserverat sig emot.

Herr Andersson i Göteborg: Herr talman! Som medmotionär vill jag uttrycka min tacksamhet för det sätt, varpå denna fråga blivit behandlad inom utskottet. Emot de nya uppslag för att åstadkomma billigare byggnadskostnader, som framkommit i utskottets utlåtande, finns naturligtvis icke något att invända.

Vad som gjort att det här uppstått diskussion är de reservationer, som från höger- och folkpartihåll fogats till utskottets utlåtande. Det råder enighet om den utredning, som vi ha begärt, men enigheten omfattar inte den motivering, som utskottsmajoriteten har ställt sig bakom. Vad det i första hand råder oenighet om är frågan, huruvida staten genom åtgärder i någon form skall försöka bryta den monopolbildning beträffande byggnadsmaterial, som såvitt man förstår uppenbarligen förekommer och som fördyrar byggnadskostnaderna. Motionärerna ha här ansett, att en väg att nå målet vore att samhället stödde konkurrentföretag. Vi ha sagt samhällsnyttiga företag, och vi ha närmast tänkt oss de kooperativa företag, som redan finnas på

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

området men som ha hand om en mycket liten del av produktionen. Det kan också tänkas andra vägar, och för min del är jag inte ängslig för en utveckling som innebär, att staten genom egna företag såge till att materialkostnaderna skruvades ned. Staten har ju nämligen under de senare åren fått ett allt större inflytande över byggnadsverksamheten. De subventioner, som riksdagen årligen med allt större summor beviljar för husbygge, måste naturligtvis medföra en skärpt vaksamhet och kontroll från statsmakternas sida över att de bostäder som komma till bli så billiga som möjligt. Om ett av hindren för att åstadkomma billigare bostäder är höga materialkostnader, bör det självfallet ligga i statens intresse att få ned dessa priser, och då böra olika vägar undersökas. Min uppfattning är den, att den fria företagsamheten har misslyckats med uppgiften att nedbringa byggnadskostnaderna. Det gäller frågan om materialet och materialpriserna, men det gäller också själva byggandet. När nu den fria konkurrensen i stort sett är hävd beträffande materialtillverkningen, så anser jag att frågan om en konkurrerande produktion från samhällets sida därigenom har aktualiserats.

Mot detta invändes, att en sådan produktion skulle bli oekonomisk med hänsyn till redan befintliga företag. Skulle så vara fallet finns ju anledning för statsmakterna att överväga frågan att på vissa områden övertaga produktionen. En ytterligare anledning till detta är, något som alla äro eniga om, att det gäller att åstadkomma en ökad standardisering och rationalisering av bostadsbyggandet. Även här har den fria företagsamheten, så långt man kan förstå, misslyckats. Det har inte skett så mycket i fråga om rationalisering under de senaste decennierna, och försöket att ge arbetarparten skulden för att nytt material inte får prövas tror jag är ganska misslyckat. Om man studerar de ackordsprislistor, som finnas på detta område, så finner man att varje gång en ny ackordsprislista upprättas, införes ständigt nytt material. Jag känner icke något fall, då byggnadsarbetarna motsatt sig att vara med om prissättning på nytt material. Det är alltså enligt min mening ganska oriktigt, när reservanterna — om man utläser deras uppfattning rätt — helt och hållet ge arbetarparten skulden för att nytt material inte får prövas vid själva byggandet.

Beträffande den punkt, varom oenighet nu råder, ha socialdemokraterna och bondeförbundet vågat göra ett bestämt uttalande, nämligen att samhället bör stödja allmännyttiga företag inom byggnadsämnesindustrien, och härom vill jag alltså uttala den mening, att detta ur alla synpunkter är nödvändigt.

Även på en annan punkt komma reservanterna med en särmening, nämligen i frågan om arbetslönerna. Det står i reservationen, att dessa i normala fall utgöra 40 procent av kostnaderna. Om man tar del av den färskaste statistik, som finns på området, finner man att en så stor del av kostnaderna utgöra dock inte arbetslönerna. Den senaste statistiken, från den 1 januari 1944, visar, att samtliga arbetslöner på arbetsplatsen utgjorde 31,4 procent mot 39,3 procent år 1939. Där har alltså under kriget skett den förändring, som ju alla känna till, att materialkostnaderna ha stigit väsentligt mera än arbetslönerna. Det har ju sin särskilda orsak. Byggnadsarbetarna ha under kriget fått en betydligt mindre kompensation för levnadskostnadsstegringen än vad andra arbetargrupper och andra socialgrupper ha fått. Den kompensation, som byggnadsarbetarna ha fått, utgör — om man medräknar semesterersättningen, som uppgår till över 3 procent — 14 procent i ökade penninginkomster mot 24 procent under motsvarande tid för övriga grupper, som sortera under de indexreglerade avtalen, ramavtalet. Detta visar i varje fall, att under kriget byggnadsarbetarnas löner inte stigit, och siffrorna visa också, att deras andel i byggnadskostnaderna minskat.

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

Om man ser på utvecklingen beträffande ackordsprislistorna, så finner man en motsvarande utveckling. Den tyder på att rationaliseringen fortskrider, i sakta takt visserligen, men den märks dock på ackordsprislistorna. Där har sedan 1924 i jämn takt skett en reduktion med 12 procent, och detta bevisar enligt min mening att talet om att arbetarlönerna här utgöra det största hindret för att åstadkomma ett prisförbilligande inom produktionen är felaktigt. Man har tydligen sedan gammalt vant sig vid att betrakta just byggnadsarbetarkåren som det väsentligaste hindret för att åstadkomma ett billigare husbygge, men om man studerar saken närmare och tar fram andra faktorer, som påverka priserna, så finner man, att medan de andra faktorerna utgöra en allt större andel av byggnadskostnaderna, så minskar löneandelen. Detta bör man taga hänsyn till, när man diskuterar ett förbilligande av byggnadskostnaderna. Att tänka sig någon väsentlig sänkning av arbetslönerna eller någon sänkning alls, som skulle kunna påverka förbilligandet, tror jag är fullständigt uteslutet, utan de vägar man här bör gå äro de som i motionen äro anvisade och som sedan utskottet ännu kraftigare understrukit, nämligen ökad standardisering och ökad rationalisering samt kontroll över materialkostnaderna, eventuellt med ekonomiskt stöd från samhällets sida för att bryta de kartell- och monopolprisbildningar som förekomma.

Jag har, herr talman, med detta korta anförande bara velat uttrycka min tillfredsställelse med att man inom utskottet ändå har blivit så enig att man föreslår en utredning, och en sådan är nödvändig med hänsyn till behovet av billigare byggnadskostnader.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Det föreliggande ärendet ger mig anledning att göra en liten erinran om frågans behandling under de år, som gått efter krigsutbrottet. Redan 1941 föreslogs i en kommunistisk motion, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte understryka nödvändigheten av att frågan om materialkostnaderna utreddes, samt att förslag på grund av en sådan utredning måtte föreläggas riksdagen. Motionen avstyrktes av statsutskottet, och förslaget avvisades av riksdagen. År 1942 föreslogs på nytt i en kommunistisk motion, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära skyndsamt utredning av de omständigheter, som föranledde de stora prisstegringarna på byggnadsmaterial, och därvid ägna särskild uppmärksamhet åt den roll, som sammanslutningarna mellan leverantörer, distributörer och entreprenörer samt kartellbildningarna inom byggnads- och byggnadsämnesindustrin spelade vid prisdrykingarna, ävensom åt frågan i vad mån staten bidroge till dem genom de höjda järnvägstaxorna och de slojade fraktrabatterna och genom uttagande av omsättnings beskattning, samt att förslag på grundval av utredningens resultat skulle föreläggas riksdagen. Även denna motion avslogs av riksdagen med godtagande av utskottets motivering för avslagsyrkandet, som lød: »Utskottet finner icke tillräcklig anledning förelägga att begära utredning.» Vid innevarande års riksdag föreslago vi på nytt samhälleligt ingripande i syfte att förbilliga byggnadsmaterialen. Detta förslag behandlades en onsdag för tre veckor sedan och avslogs under godkännande av utskottets motivering, som bestod i en hänvisning till att berörda fråga skulle komma att behandlas av bostadsociala byggnadsutredningen.

I dag behandlas en motion, i vilken med i huvudsak samma motiveringar, som vi förut anförde, utredning begäres om hur priserna å byggnadsmaterial skola kunna nedbringas. Om, såsom jag hoppas, nu föreliggande utskottsutlåtande över denna motion bifalles, har kammarens majoritet grundligt ändrat uppfattning under loppet av ett par veckor. Jag hoppas kunna få bevitna

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

denna åsiktsförändring vid den förestående voteringen, men måste samtidigt beklaga, att denna nödvändiga åtgärd, denna utredning, som nödvändiggjorts på grund av kriget och kristiden, icke kom till stånd exempelvis för fyra år sedan, i vilket fall den kunnat vara till nytta i dagens situation. Men det är ju så med riksdagen, att om något skall ske, som är stort och viktigt, då inträffar detta gärna vid tidsintervaller om fyra år.

Jag hälsar emellertid utskottets och motionärernas förslag med tillfredsställelse. I en detalj skulle jag dock gärna vilja få ett klarläggande svar, nämligen på frågan vad motionärerna och utskottet avse med uttrycket: »allmännyttiga företag». Jag ställer frågan från andra utgångspunkter än reservanterna. De ansluta sig närmast till handelskammaren, som anser att alla sådana här företag äro allmännyttiga. Man vill därmed ange, att de intressen, som utgöra drivkraften för ett privat företag, skulle sammanfalla med allmännyttans. Varför skall man skönmåla förhållandena i en kapitalistisk värld på detta sätt, när man vet att det är profitintresset, som utgör drivkraften och därigenom allmännyttan kommer i undantagsställning? Ordet allmännyttig användes redan nu i fråga om en hel del byggnadsföretag fastän de äro högst vanliga företag, där profitintresset är drivkraften. Det finns all anledning att man ser till, att något liknande icke kommer att inträffa även på byggnadsmaterialindustriens område, och jag frågar mig, varför icke motionärerna i stället för att tala om samhällsnyttiga företag tala om en samhällelig produktion, som dock är det mest effektiva medlet att bryta trusternas, kartellernas och mellanhändernas grepp om byggnadsproduktionen.

De yttranden, som avgivits över motionen, utgöra ett mycket intressant studiematerial. De privatkapitalistiska intressena värja sig genom de organ, som de behärska, förtvivlat mot varje tanke på ett ingripande, som skulle kunna medföra en inskränkning i spekulationsfriheten i bostadsnöden. Kommerskollegium betecknar alla statliga ingripanden som »vanskliga företag», och Stockholms handelskammare vänder sig mot vad institutionen kallar »allvarliga ingrepp i näringslivet». Till »allvarliga ingrepp i näringslivet» vill man däremot icke räkna trusternas och kartellernas verksamhet, och man förnekar blankt, att de vanvettigt stegrade priserna på byggnadsmaterial till avsevärd del äro en följd av förekomsten av dylika sammanslutningar. Man prisar i stället kartellerna såsom varande nyttiga företeelser. Så framställes exempelvis cementtrusten såsom — jag citerar ur Stockholms handelskammares yttrande — »ett lämpligt exempel på hur en väl organiserad och ledd kartellbildning kan genom fortgående rationalisering av tillverkning och distribution icke endast nå kvalitetsförbättringar utan även väsentligt prisbilligare produkter». Jag vill ta samma industrigren jämte några andra som lämpliga exempel på hur industriföretag i den fria företagsverksamhetens namn brandskatta det svenska folket. Jag kan som första exempel nämna Skånska Cement AB, som genom försäljningskartellen Cementa står för omkring 85 procent av landets cementförsäljning. Vinsten under den sexårsperiod, som förflutit sedan 1938, har stadigt stegrats. Till och med år 1943 utgör detta bolags sammanlagda vinst under de nämnda åren 21 606 000 kronor. Med vinst avser jag i såväl detta fall som i de fall jag senare kommer att nämna bolagens redovisade bruttovinster efter avdrag av avskrivningarna. I fjol var Skånska Cement AB:s vinst, som då utgjorde 4 174 000 kronor, 51 procent högre än exempelvis år 1935, detta trots att man i fjol hade ökat avskrivningarna med icke mindre än 136 procent. Samtidigt redovisar AB Iföverken, ett dotterbolag till Skånska Cement AB, en vinststegring jämförd med år 1938 på icke mindre än 56 procent, trots att avskrivningarna ökats med 140 procent. Under sexårsperioden

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

1938—1943 har detta bolag, som producerar eldfast tegel, golvplattor och sanitetsgods, redovisat en sammanlagd vinst av 15 109 000 kronor. Vi ta vidare såsom exempel Höganäsbolaget, som äges av samma finansgrupp som den vilken behärskar de tidigare nämnda bolagen, nämligen finansgruppen kring Skandinaviska banken. Bolagets produktion omfattar förutom stenkol bland annat eldfast lera, tegel och rör. Sammanlagda vinsten för nämnda bolag under åren 1938—1942 utgjorde 24 405 000 kronor. Från 1938 till 1942 ökade vinsten med 144 procent, detta under kriget alltså och under en tid då man beklagar sig över de höga byggnadskostnaderna. År 1935 utdelade bolaget 5,5 procent på aktiekapitalet, men år 1942 utdelades 9 procent som en för bolaget mycket angenäm följd av vårt lands avspärrning från utlandet och som en följd av lönestoppspolitik. Vi ta så en titt på Uddeholmsbolaget, vilket som man brukar säga »rår om hela Värmland». Bolaget behärskar hela produktionsserierna, ända från råvaran till den färdiga produkten, inom både järn- och träindustrien. Sammanlagda vinsten under åren 1938—1943 uppgår till 78 384 000 kronor. Uddeholmsbolaget utdelade år 1935 4,5 procent på aktiekapitalet. I år utdelas 8 procent. Sedan kunna vi nämna Stora Kopparbergs AB, som bland annat sysslar med skogshantering och kalkbrytning. Bolaget har ökat sin utdelning från 7 procent år 1935 till 12 procent år 1942.

Trävarubolagens arbetare lida svårt under följderna av avspärrningen, enär produktionen till följd av denna under krigsåren sjunkit så att för massa-industrien produktionen uppgår till endast hälften och för trävaruexportindustrien till endast omkring två tredjedelar av sista förkrigsårens siffror. Men man kan icke påstå, att bolagen »lidit». Vi ta trävarubolagen Bergvik-Ala, Billerud, Holmen, Klippan, Kopparfors, Korsnäs, Mo & Domsjö, Munksjö, Ströms bruk och Wifstavarf. Dessa tio för ifrågakvarande industri representativa bolag ha trots den inskränkta produktionen kunnat öka sin vinst till sammanlagt 35 miljoner kronor år 1943 mot 33 miljoner kronor år 1938, detta trots att man ökat de synliga avskrivningarna med 6 miljoner kronor; allt detta har skett på hemmamarknadens bekostnad.

Herr Nilsson i Stockholm nämnde något om Emmaboda glasbruk. Jag måste säga, att det är gott för svenska folket att få höra sådana upplysningar som hans från riksdagstribunen. Efter allt det larm som varit kring lagen om begränsning i aktieutdelningen få vi nu höra av herr Nilsson i Stockholm, att kupongklipparna i detta fall ökat sin vinst från 6 till 20 procent. Det anförda är ju rätt så belysande men dock bara ett axplock från skilda industrier, som syssla med produktionen av byggnadsmaterial. Exempelen kunna emellertid räcka till belysande av frågan om vilka det är som bära ansvaret för de höga hyrorna och för trångboddheten och för den fara för folkhälsan, som bostadseländet i vårt land utgör.

Fru Rydh talade om de risker, som enskilda företagare måste ta. Ja, det får jag då säga, att det hittills varit mycket angenäma risker för dem. De anförda siffrorna utgöra icke minst ett belägg för riktigheten i mitt påstående. Fast herr Carlström sade, att han denna gång icke skulle göra det, talade han rätt utförligt om byggnadsarbetarnas löner. Som motsats till vad siffrorna visa i fråga om bolagen och deras aktieutdelningar kan man beträffande byggnadsarbetarna erinra om, att deras ackordslöner sänktes med 5 procent redan 1941. Byggnadsarbetarna fingo sig påtvingade denna lönesänkning, ty när det gäller dem kan man hitta på effektiva metoder, metoder som herr Carlström hade svårt att finna ut, när det gällde att begränsa trusternas och storföretagarnas vinster.

Motionärerna ha rätt när de anför, att »det är en samhällets angelägenhet

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

att konsumenterna icke i onödan brandskattas». Det är emellertid icke att undra på att bolagens, trusternas och kartellernas män i såväl riksdagen som alla institutioner mobilisera alla krafter för att söka hindra en utredning, som kanske skulle komma att fästa folkets uppmärksamhet på att det verkligen brandskattas, och dessutom att denna brandskattning är onödig och kan undvikas, såvida de makthavande i samhället vilja göra sin plikt. Bolagsintressenterna vilja även i fortsättningen betrakta vårt lands naturrikedomar, våra skogar, vårt järn och dylikt, som medel att tillfredsställa det egna profitintresset. Folket betraktar man egentligen bara som en ovidkommande part, när det gäller utnyttjandet av naturrikedomarna; folket har endast att sälja sin arbetskraft och får icke »störa näringslivet» genom att göra anspråk på att naturrikedomarna och arbetets frukter skola utnyttjas på ur samhällelig synpunkt bästa sätt. Det är utifrån sådana utgångspunkter de ekonomiskt mäktiga föra sin kamp mot varje åtgärd, som syftar till en förbättring av såväl bostadsläget som andra livsviktiga saker. Jag säger nu som jag så många gånger tidigare gjort, att detta är ett slags motstånd, som icke kan brytas på annat sätt än därigenom att arbetarrörelsen och dess representanter börja föra en självständig politik i de arbetandes intressefrågor och klart säga ut vad de syfta till utan omskrivning och göra det utan något som helst hänsynstagande till monopolkapitalets intressen.

Herr **Sveiningsson**: Herr talman! När vi studera de många bilagor, som äro fogade till utskottsutlåtandet, så finna vi något mer än vad herr Nilsson i Stockholm här tidigare har givit uttryck för. Vi finna, att de allra flesta av de institutioner och organisationer, som yttrat sig över motionen i fråga, ha avstyrkt densamma. Det kan väl därför tyckas vara rätt anmärkningsvärt, att utskottet icke tagit något intryck av dessa många yttranden utan gått in för att tillstyrka motionen. Vi ha inom utskottet den uppfattningen, att framställningen av byggnadsmaterial, byggnadsindustrien överhuvud taget, är ett så stort verksamhetsfält, på vilket varje år nedläggas så stora mängder kapital, att hela detta verksamhetsfält bör inför de tider vi nu gå till mötes bli föremål för ytterligare utredning. Väl böra vid en sådan utredning de utredningsresultat, som redan uppnåtts på senare tider, och de utredningsresultat som komma att uppnås av de utredningskommittéer, som för närvarande syssla med vissa avsnitt på detta område, här beaktas och utnyttjas.

Av utskottets utlåtande framgår, som herr Nilsson i Stockholm redan har erkänt, att motionen nr 421 rör sig inom väl snäva gränser. Vi båda reservanter, herr Ljungberg och jag, ha till och med den uppfattningen, att även utskottsmajoritetens utlåtande rör sig inom väl snäva gränser.

Om en ytterligare utredning skall komma till stånd, så böra enligt min mening inga hinder läggas i vägen för att den utredningen blir så fullständig, så omfattande och även så förutsättningslös som möjligt. Jag anser för min del, att en blivande undersökning bör inriktas på att följa byggnadsmaterialet ifrån råvaran ända fram till arbetsplatsen, fram till att det blir inplacerat i byggnaden och byggnaden står där fullt färdig. Sker en sådan undersökning komma vi helt säkert fram till det resultatet — hur vi än vrida och vända på det — att det är arbetskostnaderna, arbetslönerna, som utgöra den allra största posten på byggnadskontot. Med anledning av att den frågan här framställts, om vi ifrån högerns sida ha den uppfattningen att byggnadsarbetarnas löner skulle vara för höga, vill jag framhålla, att jag icke på något sätt vill göra mig till talesman för en sådan uppfattning. Den uppfattningen ha vi icke. Skulle någon ändring i det avseendet vara önskvärd, så skulle den gälla ar-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

betslönerna vid uppförandet av byggnader vid jordbruket. Men i allmänhet kan man säga, att icke ens någon enda grupp av de många arbetare, som äro sysselsatta med framställning av byggnadsmaterial, sysselsatta i byggnadsindustrien överhuvud taget, har för mycket betalt. Emellertid böra inga hinder läggas i vägen för en allmän översyn även på detta område, ty genom en sådan undersökning kanske vi kunna komma till det resultatet, att vi verkligen kunna få fram mera effektiva arbetsmetoder och ett mera rationellt utnyttjande av arbetskraften. Vi kanske kunna få fram bättre verktyg och maskiner, och framför allt kunna vi kanske komma fram till att i större omfattning utnyttja maskinell utrustning på arbetsplatserna. Jag tror, att genom en allmän översyn även på detta område kan en hel del vinnas, när det gäller att få byggnadskostnaderna att sjunka.

Jag vill också i detta sammanhang — i likhet med vad herr andre vice talmannen här tidigare har sagt — alldeles särskilt framhålla, att jordbrukets byggnadsfråga bör bli föremål för uppmärksamhet och föras till sin lösning. Jag är väl medveten om att denna jordbrukets byggnadsfråga många gånger långt före min tid här i riksdagen har varit föremål för behandling, dock utan att något nämnvärt resultat hitintills har uppnåtts. Jag vet även mycket väl, att det finns en jordbrukets byggnadsstudiekommitté, som är tillsatt för att utreda dessa spörsmål. Emellertid är det väl ingen som vet, vilket resultat denna byggnadsstudiekommitté kommer till, eller när det resultatet kommer att framläggas. Framhållas bör dock, att arbetet på att lösa jordbrukets byggnadsfråga bör påskyndas.

Anledningen till att jag har den uppfattningen att jordbrukets byggnadsfråga är särskilt brådskande och ropar på sin snara lösning är den mycket onormala avvägning, som å ena sidan råder mellan prissättningen å jordbrukets produkter, vad jordbrukarna och i synnerhet småbrukarna få för sitt arbete, och å andra sidan vad det kostar att underhålla och nyuppföra byggnader vid jordbruket. Detta har lett till det resultatet, att jordbrukets byggnader under en följd av år icke blivit på ett tillfredsställande sätt underhållna, och att icke heller nybyggnad skett i tillräcklig utsträckning.

Här talas så ofta om det stora och skriande behovet av bostadsbyggande i städer och samhällen. Jag vill emellertid för min del hävda den uppfattningen, att det verkligen stora behovet av bättre byggnader föreligger vid jordbruket och på landsbygden. Att det talas så mycket mera om det stora och skriande behovet av byggnader i städer och samhällen beror helt säkert på att det organ, som hälsovårdsnämnderna utgöra, fyller sin uppgift på ett helt annat sätt i städerna och samhällena än ute på rena rama landsbygden. Det finns helt säkert många landsbygdssocknar, där man knappast kan tala om att det finns någon hälsovårdsnämnd som fyller någon uppgift, hur välbehövt detta än skulle vara.

I den utredning, som nyligen verkstälts av byråchefen Alf Johansson om den ekonomiska efterkrigsplaneringen på bostadsproduktionens område, framhålls, att det finns omkring 9 000 lägenheter i vårt land, som antingen äro utdömda av hälsovårdsnämnderna eller i ett sådant skick, att de borde utdömas, men vilka alltjämt bebos, därför att det råder brist på bostäder. Men samtidigt avfärdas på några korta rader jordbrukets och landsbygdens byggnadsbehov. Det avfärdas med att det icke varit föremål för utredning och icke heller kan undersökas på samma sätt. Jag anser för min del, att det icke bör vara svårare att undersöka jordbrukets och landsbygdens byggnadsbehov än städernas och samhällenas, bara viljan är god, men det är många gånger på det sättet att jordbrukets intressen komma först i andra hand.

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

När vi resa genom svenska bygder, se vi så ofta bristfälligt underhållna och många gånger rent av fallfärdiga byggnader vid jordbruket. Detta är väl icke någon tilltalande bild på den svenska landsbygden. Man behöver väl icke i detta sammanhang erinra om att dessa undermåliga byggnader sakna alla bekvämligheter. Man behöver heller icke framhålla den mycket bedrövliga tillvaro som de människor ha att finna sig i, som skola bruka och bebo gårdar med sådana byggnader. Det är väl icke så underligt, om sådana människor förlora allt vad trivsel och trevnad heter vid jordbruket och landsbygden och söka sig till andra näringar och yrken, söka sig till städerna och samhällena. När det vid denna riksdag visats så stort intresse för att lösa jordbrukets och landsbygdens problem, böra vi väl också enas om att jordbrukets byggnadsfråga bör föras till sin lösning på ett sådant sätt, att jordbruket får byggnader i överensstämmelse med vad herr Ljungberg och jag föreslagit i vår reservation, nämligen att dessa byggnader komma att motsvara tidens krav. Lösningen av jordbrukets byggnadsfråga är en stor och livsviktig fråga.

Vad jag för min del icke heller kan vara med om att tillstyrka utan måste reagera emot är att man såväl i motionen som i utskottsmajoritetens utlåtande säger, att staten skall lämna subventioner till vad som kallas allmännyttiga företag för att på detta sätt få byggnadskostnaderna att sjunka. Herr Nilsson i Stockholm har anfört, att dessa statssubventioner endast skola användas på det sättet, att de skola hindra monopol- och kartellbildningar i icke önskvärd utsträckning, men herr Andersson i Göteborg erkände något annat. Han erkände, att det kan tänkas, att staten t. o. m. kan få komma att övertaga en del av byggnadsproduktionen. Denna utveckling kan jag för min del icke vara med om att godkänna. Skulle det förhålla sig så, att det finns kartell- och monopolbildningar, som hålla en icke önskvärd prisnivå uppe, finns det säkert en mångfald andra åtgärder att tillgripa mot detta än att staten skall lämna subventioner till vad som kallas allmännyttiga kooperativa företag. Visserligen är det på det sättet, att genom att staten lämnar sådana subventioner kan priset på den eller den varan, på det eller det byggnadsmaterialet, bringas att sjunka, men varan kommer icke konsumenterna billigare till del, utan skillnaden blir bara den, att det blir skattemedel, som få användas till att hålla priserna nere.

En sådan utveckling kan jag icke vara med om, och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag med den ändring, som har föreslagits i den av herr Ljungberg och mig avlämnade reservationen.

Herr Henriksson: Herr talman! Huvudmotionären och utskottsordföranden, herr Nilsson i Stockholm, har i sitt anförande konstaterat, att alla inom utskottet hade varit överens om att en sänkning av byggnadskostnaderna vore önskvärd. Jag kan för min del också ansluta mig till den uppfattningen. Herr Nilsson betonade vidare i sitt anförande med skärpa, att vad man önskade var att få klarhet om det verkliga läget. Även till det uttalandet vill jag ge min oreserverade anslutning. Emellertid förefaller det mig som om herr Nilsson i Stockholm genom detta uttalande har visat, att han utvecklat sedan den tid, då han skrev sin motion. Av motionen har jag nämligen fått det mycket bestämda intrycket, att herr Nilsson rört sig mycket tendentiöst med de problem som han tagit upp. Han sköt in sig mycket hårt på vad han betecknar som monopol- och kartellbildning. Om man nu i likhet med herr Nilsson skall beteckna varje organiserad samverkan inom näringslivet och företagsamheten såsom kartell- eller monopolbildning, har emellertid herr Nilsson i själva verket

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

glömt bort en mycket viktig monopolbildning — om man nu fortfarande skall använda det uttrycket — nämligen arbetarmonopolet inom de skilda byggnadsfacken. Även där finns en punkt, som icke bör glömmas, då man skall pröva hela detta område.

I sin motion har herr Nilsson pekat på prisstegringarna beträffande olika byggnadsmaterial. Han har visat, hurusom priset på byggnadsmaterial i många fall stigit högst väsentligt. Men därvidlag har herr Nilsson icke varit tillräckligt sanningssökande för att redan på det stadiet försöka att göra klart för sig, varpå dessa prisstegringar bero, utan han söker i motionen — där framträder tendensen mycket påtagligt — göra gällande, att dessa prisökningar bero på de sammanslutningar och organisationer, som äro tillfinnandes inom denna bransch. Om herr Nilsson litet närmare hade undersökt orsakerna till dessa prisökningar skulle han ha kunnat konstatera, att de väsentliga orsakerna äro höjningar av kolpriserna och transportkostnaderna för dessa varor. Vi kunna taga ett par exempel. Den ungefärliga prisökningen för material vid ett bygge i Stockholm är för närvarande jämfört med 1935 för trä 116 %, för järn 111 %, för tegel 60 % och för cement 55 %. Om man ser efter, hur det kommer sig, att dessa stegringar äro så markerade, finner man t. ex. beträffande trä, att transportkostnaderna för trä ha sedan 1937 ökat med 300 %. Vad cement beträffar har ökningen av transportkostnaderna kunnat stanna vid 100 %, och skillnaden härvidlag är beroende därpå, att man för cementen kan använda mera maskinell kraft vid lastning och lossning och sålunda nedbringa arbetstiden för dessa operationer och liggedagar för de båtar som användas för transporter, då man däremot för trälastning måste använda den manuella arbetskraften. Det är ju också ganska intressant att konstatera, att vad trävaror beträffar — i fråga om vilka man väl icke kan göra gällande, att det finns någon som helst kartellbildning — har prisökningen varit högst, då däremot på ett sådant område, beträffande vilket man ju här har framhållit, att vi skulle ha den mest stränga kartelleringen, nämligen på cementens, har prisökningen varit lägst. Jag undrar, om icke detta kan säga en hel del. Det säger bland annat, att genom en förnuftig samverkan inom företagsamheten, där man får möjlighet att på alla punkter rationalisera, kan man också nå resultat i den riktning som man här åsyftar.

Jag vill vidare framhålla, att när man här talar om kartellering, så finns det ju icke en kartellering över hela fältet — om så vore fallet, skulle situationen onekligen kunna bli ganska betänklig — utan här är det i stället så, att de olika byggnadsmaterialens tillverkare driva en hård konkurrens med varandra. Det är alldeles uppenbart, att en betong- eller cementproducent icke gärna ser, att man övergår till att bygga uteslutande tegelhus, och icke heller vilja tegelfabrikanterna, att man skall bygga uteslutande betonghus. Därför råder det en stark konkurrens mellan tillverkarna av olika slags byggnadsmaterial för att sänka priserna. så att man kan bli konkurrensduglig. Om man då i detta arbete har en samverkan mellan företagen inom de olika grupperna, når man onekligen bättre resultat och kommer längre i detta prissänkande arbete än man skulle göra, om varje företag arbetade utan någon kontakt med övriga.

Här har i debatten från många talare berörts vad motionärerna beteckna som »allmännyttiga företag». Jag har i likhet med den förste talaren ställt mig litet frågande till detta uttryck och undrat, vad det egentligen skulle innebära, och vad det skulle vara etikett på för någonting. Man kan mer eller mindre indirekt utläsa, att motionärerna syfta på kooperativa företag. Jag har för min del väldigt svårt att förstå, att ett företags konstruktion skulle kunna

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

vara avgörande för om företaget skulle anses mer eller mindre allmännyttigt, utan avgörande i detta hänseende bör väl vara den insats företaget gör i samhället och produktionen. Nu förmena motionärerna liksom utskottsmajoriteten, att man skulle kunna nå betydande resultat genom att staten — i samverkan med vad motionärerna nu kalla för allmännyttiga företag — skulle åstadkomma en prissänkning på detta område. Ja, herr talman, jag måste säga, att de erfarenheter man hittills har haft av verksamheten på detta område icke tyda på att dessa allmännyttiga företag skulle vara mera kapabla än någon annan att fylla en sådan funktion.

Jag vill påpeka, att ganska nyligen har H. S. B., som ju är en stor producent på bostadsbyggandets område och förbrukar mycket byggnadsmateriel, försålt sin murbruksfabrik till vad man nu brukar beteckna trusten. Varför? Jo, därför att H. S. B., som dock är en så betydande konsument av murbruk, icke kunde driva denna fabrik ekonomiskt, utan det lönade sig bättre att köpa av den privata produktionen. Ett annat mycket intressant exempel utgör Kooperativa förbundet. Det var för en del år sedan, som Kooperativa förbundet spelade upp en av sina stora propagandaskivor om trustbryteriet och meddelade, att förbundet upprättat en cementfabrik vid Ianna bruk. Det dröjde icke så förfärligt länge, förrän det blev ganska tyst kring den fabriken, medelst vilken alltså Kooperativa förbundet förmenade sig ha brutit den s. k. cementtrusten. Vad hände sedan? Jo, Kooperativa förbundet arrenderade ut fabriken till cementtrusten, därför att Kooperativa förbundet icke kunde driva den ekonomiskt och få fram en produkt, som var begärlig på marknaden. Därför fick man överlämna fabriken till den, som var bättre skickad att fylla denna funktion. Med dessa exempel för ögonen är det litet egendomligt att höra herr Andersson i Göteborg göra gällande, att den fria företagsamheten misslyckats, då det gällt att åstadkomma en prissänkning eller rationalisering av byggnadsämnesproduktionen. Det förefaller mig, som om herrarnas »allmännyttiga» företag hade mera dokumenterat sitt misslyckande än vad den privata företagsamheten har gjort.

Frågan om distributionen och distributionsersättningar beträffande en hel del sådana här byggnadsmaterial har varit på tal i ett par sammanhang — herr Nilsson var bland annat inne på det. När det är fråga om distributionens funktion måste man göra klart för sig — om man skall kunna förstå det arrangemang, som ofta är träffat mellan en producent och hans distributör — att distributionen innefattar olika funktioner. Vi ha exempelvis försäljningsfunktionen, lagringsfunktionen, distributionsfunktionen och delerederefunktionen. Det är uppenbart, att varuförbrukarna, i detta fall de som bygga hus, vid vissa tillfällen kunna köpa större partier, vid andra tillfällen mindre partier. Dessa förbrukare äro även av olika storleksordning; en del äro storföretagare, andra småföretagare. Alla kunna icke köpa direkt av producenten, dels emedan de köpa så små kvantiteter, att transporterarna icke skulle löna sig, dels emedan de — såsom herr Ljungberg påpekade — icke ha kontanta medel till sitt förhållande, så att de kunna betala på de konditioner producenten har räknat med i sin kalkyl. Producenten måste alltså se till, att han har en distributionsapparat, som kan fylla alla dessa olika funktioner inom distributionen beträffande olika slag av avnämare vid olika tidpunkter. Då måste distributören alltså ha det ordnat så, att han kan hålla lager, försälja och distribuera, vid behov i smärre poster, och stå deleredere.

Det är uppenbart, att det i vissa situationer — vilket herr Nilsson i Stockholm berörde — kan inträffa, att en för tillfället stor köpare vänder sig direkt till producenten och även i vissa fall kan bli uppsökt av denne. Varje producent

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

är givetvis intresserad av att hans vara observeras. En distributör arbetar ofta med ett flertal varor — det ingår i hans funktion som distributör. Producenten kan då vilja stimulera konsumenternas intresse för hans vara genom att själv överta försäljningsfunktionen. På så sätt kommer han att göra en insats i själva försäljningsarbetet, oaktat övriga funktioner fortfarande fyllas av den ordinarie distributören. Det ligger i öppen dag, att om distributören skall kunna komma fram till en kalkyl, där han får sina kostnader vid olika försäljningsätt täckta, så måste han ha en grundstomme att räkna med. Därav kommer det sig, att även i sådana fall, där leveransen sker direkt, denne distributör måste tillgodoräkna sig en viss ersättning för de funktioner han fortfarande fyller. Man får väl också lov att säga, att en viss utjämning kan vara berättigad, ty om en sådan icke förekom, skulle exempelvis en person, som behövede få något reparerat, om han skulle betala vad själva leveransen betingade i verkliga kostnader, få erlægga ett avsevärt högre pris än han för närvarande behöver göra.

Herr Nilsson i Stockholm hävdade även, att staten såsom kreditgivare har intressen att bevaka på detta område. Ja, det vill jag ge honom rätt i, men man bör i detta sammanhang även beakta, att staten såsom kreditgivare också bör vara litet kritisk beträffande valet av kreditobjekt. Det är faktiskt för närvarande på det sättet, att många av våra kvalitativt högtstående och kunniga byggmästare inte ha möjligheter att få idka byggnadsverksamhet i den omfattning, som skulle vara både behövlig och önskvärd, medan däremot många byggare av lägre kvalitet både beträffande kunskaper och kreditvärdighet ha fått möjligheter att göra detta. Jag tror, att man bör ägna dessa ting en smula uppmärksamhet, då fackkunskaperna otvivelaktigt spela en icke oväsentlig roll när det gäller att bygga på ett rationellt sätt.

Då man nu har för avsikt att söka få en utredning till stånd, är det min uppfattning, att denna utredning bör omfatta problemet i dess helhet. Man bör inte — som exempelvis herr Andersson i Göteborg gjorde — om man nu skall göra jämförelser mellan arbetslönens och materialens andel i byggnadskostnaderna, endast stanna vid kostnaderna på själva arbetsplatsen, det vill säga den plats där huset uppföres. Herr Andersson påpekade ju, att arbetslönernas andel i byggnadskostnaderna vid husbygget för närvarande utgjorde 31,4 procent. Vi måste nämligen när vi bedöma hela detta problem såsom förut påpekats följa varan ända från produktionsorten och taga reda på vad material, arbetslöner och företagarkostnader ha betingat för varje operation, alltså för varans produktion och transport jämte själva arbetet på byggnadsplatsen. Först då kan man få en riktig uppfattning om hur det hela ligger till.

Jag vill i detta sammanhang göra en allmän reflexion, som jag gjort många gånger tidigare, då liknande prisfrågor, vare sig det nu gällt byggnadskostnader, livsmedel eller någonting annat, ha varit under debatt i denna kammare. Man konstaterar då ofta, ibland även med en viss förtrytelse, att ökningsuppstått i produktions- och distributionskostnaderna. Men man glömmar varje gång bort, att man i samma kammare har varit med om att gemensamt besluta lagar och förordningar, som på ett ganska ingående sätt ha berört näringslivets produktions- och distributionsförhållanden. Vi ha infört arbetstidslagar, semesterlag och andra förordningar på olika områden av näringslivet. Allt detta måste få sina återverkningar i form av högre kostnader. Äro vi överens om att vi skola införa dylika lagar, måste vi också ha klart för oss vilka konsekvenser de medföra. Denna allmänna reflexion gäller hela kedjan av faktorer, som inverka på priset, och har sin tillämpning på det föreliggande problemet såväl som på alla andra liknande problem.

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

Man måste på detta område komma fram till en rationell drift av byggnadsproduktionen. Det gäller att rationellt utnyttja materialet och att även snabbt kunna införliva nytt arbetsbesparande material med byggnadsverksamheten. I detta avseende skulle jag dock vilja göra gällande, att det i många fall stöter på motstånd just från arbetarnas sida att få sådant material infört. Detta är även fallet, då det gäller arbetsbesparande maskiner. Jag har hört talas om att man t. ex. icke kunnat använda sig av sprutmålning, därför att i sådana fall krav rests från måleriarbetarnas sida att erhålla samma ersättning per ytenhet som vid handstrykning. Det är alldeles uppenbart, att skola vi komma fram till en rationell lösning av detta problem, måste vi också ta fasta på alla dylika arbetsbesparande metoder och anpassa både företagsamheten och arbetarnas ersättningar efter dessa rationella metoder.

Herr talman! Det råder onekligen många missförstånd och många underliga föreställningar rörande det verkliga läget på detta område, och därför vill jag ännu en gång instämma med herr Nilsson i Stockholm däruti att det är av betydelse att genom en utredning få klarhet om det verkliga läget. Men det måste vara en utredning, som omspannar hela fältet, som är förutsättningslös och som icke får präglas av den tendens, som i varje fall kommer till uttryck i motionen. Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den av herrar Ljungberg och Sveningsson avgivna reservationen.

Herr *Birke* instämde häruti.

Herr *Svensson* i Grönvik: Herr talman! Den fråga som vi nu behandla är givetvis av mycket stor och ingripande betydelse. Vi ha ju ofta här i kammaren diskuterat detta spörsmål från olika utgångspunkter. När vi tidigare behandlat frågan, har det kanske varit alltför mycket med hänsyn till den inverkan, som arbetslönerna utöva på byggnadskostnaderna. I det utskottsutlåtande, som vi nu ha att handlägga, synes emellertid detta spörsmål ha kommit alltför mycket i bakgrunden. Jag förstår mycket väl vad som motiverat detta — det har ju även påpekats av flera av utskottets talesmän, däribland herr Andersson i Göteborg och utskottets ordförande. När man emellertid talar om monopol och dessas inverkan på materialpriserna, varför skall man då inte tala om alla monopolistiska sammanslutningar?

Vi ha på landsbygden en mycket tråkig erfarenhet av det s. k. mättningsförfarandet. Det kanske inte spelar så stor roll ur kostnadssynpunkt. Men det är likväl ett irritationsmoment, som medför, att de jordbrukare, som vilja ackordera bort ett bygge, vare sig det gäller ett bostadshus eller en driftsbyggnad — kanske framför allt i det senare fallet — äro mycket tveksamma huruvida de skola göra detta emedan de inte veta vad den slutliga kostnaden kommer att bli, d. v. s. huruvida den blir det belopp, som avtalats med vederbörande byggmästare, eller det belopp, som mättningsresultatet kommer att ge. Det är dylika omständigheter, som vi enligt min mening i detta sammanhang icke böra underlåta att understryka, när vi nu gå att besluta en utredning i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. Jag tror, att det är att alltför mycket underskatta denna omständighets betydelse, om den icke ens omnämnes i utskottsutlåtandet.

Jag har givetvis ingenting emot att det vid den kommande utredningen klagöres, vilken kostnadsökning och inverkan överhuvud taget, som de mellanhandsvinster och monopolbildningar, som omtalas i utskottsutlåtandet, kunna ha på byggnadskostnaderna i olika avseenden. Det är uppenbart, att där-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

est vi skola kunna komma fram till så billiga byggnadskostnader som möjligt, så få vi söka utfinna de bäst framkomliga vägarna.

När jag tagit till orda i denna debatt, har det inte varit för att propagera för de synpunkter, som varit huvudmotivet för motionärerna. Detta beror på att jag hyser starka bekymmer för det återhållande moment, som legat i de högre byggnadskostnaderna på landsbygden. Dessa ha medfört, att man på flera år inte har velat sätta i gång med byggnadsföretag på landet. Vi ha alltså där kommit långt på efterkälken i det hänseendet. Vi behöva verkligen ta igen vad vi förlorat. Men allting kommer att bero på huruvida vår ekonomi tillåter oss att göra detta. Mina herrar, när vi tala om byggnadskostnaderna, böra vi icke glömma bort vad dessa betyda även med hänsyn till själva produktionskostnaderna på jordbrukets område. Det bör alltså från alla håll föreligga ett intresse av att utredningens resultat skall bli sådant, att vi kunna nedbringa byggnadskostnaderna i sådan grad, att exempelvis jordbruket förmår bära dessa kostnader. Kan detta icke uppnås, ja, då stå vi inför den situationen, att vi måste höja priserna på jordbrukets produkter, alltså på livsmedel och andra förnödenheter, för att täcka de kostnader, som krävas för att hålla driftsbyggnaderna i stånd. Detta är en synpunkt, som jag för min del inte vill underlåta att i detta sammanhang understryka.

En del talare ha under debatten talat för utskottets förslag, andra för reservationen. Jag måste för min del bekänna, att jag inte med någon större entusiasm kan ansluta mig till vare sig det ena eller det andra av dessa förslag. Det synes mig i varje fall, som om ett tillägg eller en ändring borde införas i utskottsförslaget, så att det åtminstone från mina utgångspunkter bleve mera smakligt att ansluta sig till. Jag tillåter mig på grund därav, herr talman, att föreslå, att sista stycket på s. 3 i utskottsutlåtandet skall börja på följande sätt:

»Utskottet kan dock icke underlåta att i detta sammanhang framhålla den inverkan på byggnadskostnaderna, som själva arbetslönerna medföra. En rationell avvägning av ackordsprissättningen samt en säsongutjämning av byggnadsverksamheten böra åtminstone i vissa hänseenden kunna medföra lägre kostnader. Utskottet är väl medvetet om att en sådan säsongutjämning», varefter fortsättning skulle följa enligt utskottets förslag med orden »å andra sidan också måste medföra fördyrade kostnader» o. s. v. Jag ber alltså, herr talman, att med hänsyn till innehållet i det föreliggande utskottsutlåtandet få yrka, att denna ändring göres i utskottets förslag.

I detta anförande instämde herr *Pettersson* i Rosta.

Herr **Eriksson** i Frägsta: Herr talman! Det är med verkligt intresse som jag har tagit del av vad utskottet haft att säga i detta spörsmål. Jag anser nämligen, att en utredning i förevarande avseende har en mycket stor uppgift att fylla. Ty förhållandena på byggnadsmarknaden äro otvivelaktigt sådana, att det i närvarande stund är omöjligt för folk med vanliga inkomster att kunna skaffa sig en bostad, i synnerhet om de skola uppföra den själva, men även om de skola bo i hyresbostäder. När man frågar efter anledningen till denna situation förefaller det mig, som om man aldrig kan få ett ordentligt svar. Detta beror på att det nu helt enkelt inte går att klarlägga, vilka omständigheter som verka så fördyrande och medföra så stora svårigheter på detta område. Jag anser sålunda, att detta utredningskrav är mycket välmotiverat. Jag kan i alla fall inte hjälpa att jag har den uppfattningen, att motiveringen såväl i utskottsutlåtandet som i reservationen och även de slutliga yrkandena egent-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

ligen inte ompänna hela det fält, som otvivelaktigt här hade varit erfordrigt för att man skulle kunna bilda sig ett klart begrepp om detta spörsmål.

Det är säkerligen alldeles riktigt, att monopol- och kartellbildningar utöva en viss, kanske tämligen starkt prisstegrande inverkan på byggnadskostnaderna. Man blir emellertid inte styrkt i den uppfattningen, att de spela den stora roll som göres gällande i motionen och i utskottsutlåtandet. Detta framgår även av en del uttalanden i de till utskottet inkomna remissvaren — jag skall emellertid inte citera dessa i någon större utsträckning. Men en institution, som jag tillmäter tämligen stor betydelse, nämligen H. S. B., gör i sitt yttrande några intressanta uttalanden i direkt anslutning till detta spörsmål. Jag ber att få citera vad som säges i dess yttrande på s. 58 i utskottets utlåtande. Det heter där: »Vidare är det ett allmänt känt faktum, att karteller och prisöverenskomelser, som missbrukas under en längre tid, alltid bruka få till följd att de goda förtjänsterna locka utomstående till branschen, varigenom konkurrens uppstår. Nuvarande system leder med andra ord i många fall till självbot.»

I detta remissvar fästes även uppmärksamheten på en del andra intressanta förhållanden i detta sammanhang. Jag ber att få återge vad som säges på s. 59 överst i utskottsutlåtandet: »Ett sådant utredningsarbete, snarast möjligt genomfört och där inga sidoblickar på olika intressegruppers önskingar skulle få förekomma, skulle enligt vårt företags mening blotta vilka oanade möjligheter att få ned våra byggnadskostnader, som faktiskt förefinnas.» Detta är enligt min mening ett rätt så kraftigt uttalande, och det syftar otvivelaktigt till något mera än utskottsutlåtandet och motionen. Jag anser därför, att det hade varit värdefullt, om både motiveringen och utskottets kläm hade varit litet mera positivt formulerade. Jag tycker det hade varit riktigare, om man hade försökt få en utredning till stånd, som visat vilken roll alla kostnadskrävande faktorer, som göra sig gällande vid uppförandet av en byggnad, spela, således icke blott kostnaderna på själva byggnadsplatsen, där huset uppföres, utan samtliga kostnader ända från det ögonblick man hugger trädet i skogen, tar leran ur lertaget och kalken från kalkbrottet. Om man finge en fullständig utredning rörande alla olika produktionsfördyrande faktorer, skulle man enligt min mening kunna få fram ett material, som skulle vara oerhört värdefullt vid bedömandet av de orsaker, som kunna medverka till de höga byggnadskostnaderna. Det vill emellertid synas, som om utskottet inte hade vågat taga ställning till hela detta problemkomplex utan begränsat sig till det mellanled i produktionen, som innebär, att man köper upp material och för fram detta till byggnadsplatsen. Det blir sålunda enligt min uppfattning inte något helt med en utredning av det slag som utskottet föreslagit, och den kommer icke att medföra något resultat, som verkligen kan vara till ledning vid bedömandet av orsakerna till de höga byggnadskostnaderna och därför inte heller kan utgöra något rättesnöre, när det gäller att avgöra det rättvisa eller orättvisa i vissa påståenden, som i detta sammanhang fällas. I detta avseende anser jag alltså, att en mycket stor brist föreligger.

Jag förstår emellertid, att det är tämligen svårt att på sakens nuvarande ståndpunkt komma med ett särskilt yrkande. Jag vill med vad jag anfört endast ha till protokollet uttalat, att jag hoppas, att de direktiv, som föreläggas den utredning, som kommer till stånd, skola bli så vida som möjligt, så att klarhet verkligen kan bringas rörande de olika faktorer, som äro bestämmande på detta område, att därvid således beaktas alla de kostnadskrävande faserna ifrån framställningen av råvaran till den färdiga produkten och samtidigt klarlägges, vilken betydelse de olika elementen ha när det gäller att få fram en normal byggnadskostnad. Detta skulle vara oändligt värdefullt för den kom-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

mande debatten i byggnadsfrågorna, och det skulle vara särskilt värdefullt för statsmakterna, som i närvarande stund i så stor utsträckning bidraga till finansierandet av byggnadsverksamheten. Man finge då ett hållbarare material att grunda sin uppfattning på, och det bleve lättare, i synnerhet ur statsmakternas synpunkt, att bilda sig ett begrepp om vad de finansiera, huruvida det är oskäligen monopolvinster eller rena byggnadskostnader, som äro skäligen och normala. Ur denna synpunkt uttalar jag den förhoppningen, att när denna utredning kommer till stånd den skall komma att ompspanna hela det område, som jag här försökt antyda.

I övrigt ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Ljungberg: Herr talman! Herr Nilsson i Stockholm började sitt anförande med att måla vår bostadsstandard i mörka färger och anställde i det sammanhanget jämförelser med förhållandena i andra länder. Jag tror emellertid, att denna jämförelse var ganska ytlig, och att han därvid alltför ensidigt tog sikte på bostadsutrymmets minimistorlek men helt och hållet bortsåg ifrån kvaliteten. Det råder säkerligen intet tvivel om att vi i det sistnämnda avseendet ha inrättat vår produktion på ett högre plan än på många andra håll. Jag tänker därvid t. ex. på olika slag av biutrymmen, såsom badrum o. s. v. Jag talar nu endast om den nya byggnadsproduktionen och inte om vårt äldre bostadsbestånd. Dåliga slumbostäder finnas överallt i världen.

Det förhåller sig också så i icke ringa grad, att vi ha måst koncentrera oss på kvaliteten beroende på klimatologiska förhållanden. Vi måste inreda våra bostäder med bättre värmeisolering och mera vidlyftiga uppvärmningsanordningar än i sydligare länder. Även grundläggningen blir i regel dyrbarare i vårt klimat än söderut. Man kan t. o. m. iakttä, hur klimatet inom olika delar av vårt eget land inverkar fördyrande på byggnadskostnaderna. Jag hänvisar i det sammanhanget till en tabell, som finnes på s. 184 i byråchefen Alf Johanssons förut av mig omnämnda efterkrigsutredning. Därav framgår exempelvis, att byggnadskostnaden per m² i Östersund uppgår till kronor 360:80, medan den i Lund stannar vid kronor 280:36. Denna kostnad är alltså i Östersund 30 procent högre än i Lund. Att denna skillnad väsentligen hänförelse sig till klimatfaktorer torde vara uppenbart. Jag tycker det kan föreligga anledning att påpeka detta förhållande. Det kärvare klimatet hos oss kunna vi inte råda någon bot för, och därför följer, att vi måste göra större uppoffringar för att reda oss här än vad man behöver göra på många andra håll. Detta kommer då till uttryck i vår bostadsstandard på sätt jag nyss antytt.

Herr Nilsson i Stockholm lämnade också i sitt anförande en översikt över på vilka punkter utskottet var enigt och på vilka punkter åsikterna bröto sig. Jag fäste mig vid att han bland det sistnämnda slaget angav ställningstagandet till de s. k. ringarna på installationsområdet. Emellertid kan jag inte finna, att vi reserverar i det avseendet ha någon annan åsikt än utskottsmajoriteteten. Vi fördöma dylika ringar fullt ut lika kraftigt som utskottsmajoriteten liksom vi överhuvud taget fördöma alla avarter på det område det här gäller. Vi inbegripa i detta fördömande även monopolföretag, för den händelse de missbruka sin ställning. Jag skulle i detta avseende vilja citera vad reserveranternas ha sagt. Vi säga — på s. 6 i utskottsutlåtandet i slutet av det långa stycket — följande: »Utskottet vill också erinra om att monopolföretagen ha va blivit föremål för särskild lagstiftning, som tillåter granskning av deras verksamhet. Möjligt är att det bör övervägas huruvida denna lagstiftning med hänsyn till utvecklingen bör förändras. Även i övrigt bör det ankomma på en

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

blivande utredning att överväga vilka åtgärder, som i detta avseende från det allmännas sida kunna befinnas lämpliga att vidtaga.» Reservanterna ha alltså inte undantagit de s. k. monopolföretagen från utredningen, men vi ha framhållit, att utredningen inte, som motionärerna ha velat, skall inskränkas enbart till att omfatta sådana företag. Utskottsmajoriteten har visserligen i det avseendet velat sträcka sig ännu litet längre men ändå velat undantaga väsentliga områden eller t. o. m. de väsentligaste områdena för prisbildningen på byggnadsmarknaden. Reservanterna hålla således före, att utredningen bör spänna över hela det fält det gäller och alltså bl. a. även omfatta arbetslöserna.

Jag skulle sedan vilja säga några ord till herr Andersson i Göteborg, som i sitt anförande sade, att enighet hade rått i utskottet om den utredning motionärerna begärt. Det var väl ändå en ganska stor överdrift. Ty den utredning, som nu kommer till stånd, blir i varje fall icke inriktad på det utomordentligt ensidiga sätt som den utredning, motionärerna begärt. Herr Andersson i Göteborg angav även några färska siffror rörande förhållandet mellan prisförändringarna på material och arbetskostnaderna. I dagens tidningar förekommer en uppgift rörande dessa förhållanden, som visa, att sedan den 1 januari 1944 ha materialkostnaderna sjunkit med 0,6 procent. Det är visserligen en liten siffra, men arbetskostnaderna ha däremot stigit med 1,6 procent. Det kan ju ändå vara av ett visst värde att fästa uppmärksamheten på detta förhållande, då det i varje fall visar en tendens.

Herr Andersson i Göteborg sade vidare, att förekomsten av monopolföretag har gjort, att den fria konkurrensen i stort sett blivit hävd. I den av mig nämnda utredningen är ju uppvisat, att i normala fall, alltså under förkrigsförhållanden, kartellerade varor omfatta ungefär 15 procent av de totala byggnadskostnaderna, medan materialet i dess helhet omfattar ungefär 50 procent. Man kan alltså inte rimligtvis göra gällande, att den fria konkurrensen skulle vara hävd, när i alla fall mer än två tredjedelar av materialmarknaden icke beröres av karteller.

Överhuvud taget återkommer jag till vad jag sade i mitt första anförande, att motionärerna alltför ensidigt ställt in sig på ett enda avsnitt av materialmarknaden. Skall man nå det resultat, som man önskar i detta avseende, måste man gå till grunden med hela frågan och således låta den omfatta hela materialmarknaden liksom överhuvud taget hela byggnadsmarknaden. Det är reservanternas huvudsynpunkt på problemet.

Herr Nilsson i Stockholm: Herr talman! Herr andre vice talmannen berörde i sitt yttrande vissa uppgifter i dagspressen i anledning av den i detta ämne väckta motionen och det förevarande utskottsutlåtandet. Jag anser emellertid inte, att det finns anledning att närmare gå in på dessa uppgifter. Jag noterar dock med den största tillfredsställelse, att herr andre vice talmannen och hans parti stå helt och fullt bakom utskottsmajoriteten och även motionärerna, i vad det gäller att komma åt såväl monopol- och kartellbildningar som den utan tvivel existerande osunda prissättning, som de förorsaka. Herr andre vice talmannen tyckte likväl synd om de kommande utredningsmännen, därest de skulle fullgöra det uppdrag, som majoriteten föreslagit. Jag vet inte, om det tillkommer riksdagen att tänka på utredningsmännen i detta avseende. Jag vill emellertid understryka att man av allt att döma inte kan komma till rätta med de metoder, som tidigare använts, om icke en fullständig utredning kommer till stånd. Herr andre vice talmannen konstaterade

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

själv, att de organ, som tidigare tillsatts för att komma till rätta med dessa företeelser, inte åstadkommit någonting. Det är just detta förhållande, som vi motionärer ha uppmärksammat. Erfarenheten har klart och tydligt visat, att de metoder, som vederbörande hittills använt sig av, inte varit så verkningsfulla, som man skulle ha önskat. Nästa steg på detta område synes oss därför vara ett ingripande i form av vad vi kalla allmännyttiga företag, för att man med hjälp av dessa skall kunna bryta sönder existerande monopol. Jag är övertygad om att det i många fall är alldeles tillräckligt att med blotta hotet härom på ett effektivt sätt komma till rätta med dessa osunda företeelser.

Om jag inte minns fel, förklarade herr Persson i Stockholm i ett anförande, att motionärerna hade bort använda sig av ett mera öppet språk, och att de som alternativ utväg för att åstadkomma vad de åsyftade borde ha föreslagit en samhällelig produktion på området. Personligen vill jag i detta sammanhang deklarerera, att jag principiellt ingenting har emot ett sådant förslag. Om det visar sig, att det privata initiativet icke mäktar att komma till rätta med dessa problem, skall man naturligtvis inte dra sig för att ta steget fullt ut och tillgripa vad herr Persson i Stockholm kallade för samhällelig produktion. Det blir emellertid givetvis en avvägningsfråga, hur man skall förfara i en dylik situation.

Av den nu förda debatten har jag inte kunnat undgå att lägga märke till att man även nu liksom så ofta förr velat komma åt arbetslönerna. Jag vill dock påpeka att man gång efter annan låtit verkställa utredningar just beträffande arbetslönerna för att sänka omkostnaderna för byggnadsproduktionen. Jag kan inte värja mig för intrycket, att man söker använda sig av det gamla knepet att högljutt ropa »ta fast tjuven» för att själv på nytt komma förbi det som vi motionärer anse vara det väsentliga i denna fråga. Man har ofta tidigare alltför ensidigt inriktat sig på arbetslönerna, medan man med tystnad förbigått andra omständigheter, såsom dessa stora företagarvinster, dessa längre varuvägar och frågan om monopolbildningarnas inverkan på prissättningen. Det är enligt min mening hög tid, att man ägnar även dessa senare företeelser sin speciella uppmärksamhet.

Herr Henriksson var förekommande nog att i sitt anförande söka göra gällande, att jag i närvarande stund efter det motionen skrivits skulle ha kommit till insikt om att det på detta område var andra företeelser än monopolbildningarna, som påverkade prissättningen. Jag vill gentemot detta påstående understryka, att jag inte principiellt utan vidare vänt mig mot monopolbildningarna som sådana. Jag kan hänvisa till vad som anföres i motionen på s. 12, där vi motionärer — under hänvisning till vad som framhållits i en tidigare utredning — tvärtom understrukt, att man principiellt icke kan anmärka mot en samverkan mellan företag för att åstadkomma en rationellare drift än den, som tidigare har funnits. Vi ha emellertid velat understryka, att man trots en sådan rationellare drift och de prissänkningar, som därigenom åstadkommits, inte har tillräckliga garantier för att icke prissättningen ändock kan vara onödigt hög. Jag vill i detta sammanhang hänvisa till cementtrusten. Enligt näringsindustrisakkunniga uppgick genomsnittsräntabiliteten inom cementindustrin under perioden 1927—1936 till 8,7 procent, vilket antyder, att monopolet påverkat prissättningen. Vi motionärer vilja således komma till klarhet om i hur stor utsträckning monopolen haft inverkan på prissättningen.

Jag är den förste att medge, att vissa kostnadshöjningar på byggnadsmaterial ha berott på exempelvis ökade kolpriser och ökade transportkostnader. Detta har för övrigt understrukt såväl i utskottets utlåtande som i motio-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

nen. Man kan emellertid inte komma ifrån att byggnadskostnaderna för 1939 voro ganska högt uppdrivna. Enligt Handelsbankens index höjdes de under tiden mars 1933—mars 1939 med icke mindre än 13 procent.

Av herr Henrikssons anförande tyckte jag mig finna, att han i viss mån sökte dra en lans för de längre varuvägarna. Med hänsyn till de intressen, som herr Henriksson här representerar, kan detta också förefalla vara naturligt. Om man emellertid verkligen vill komma fram till en ordning, varigenom man skall få möjlighet att motverka att mellanhänderna i egenskap av monopoliserade sådana skola kunna otillbörligt utnyttja sin ställning, kan man inte annat än reagera mot de höga vinster, som de av olika anledningar kunna tillskansa sig. De exempel, som jag tidigare i denna debatt återgivit beträffande järnhandeln, äro så pass illustrativa, att åtminstone på denna punkt endast en mening måste föreligga här i kammaren. Om herr Henriksson hade betraktat statens ställning på detta område på samma sätt, som han betraktar de privata företagens, skulle han måhända haft större förståelse för motionärernas och utskottets synpunkter än dem han nu gav uttryck åt. Med den nuvarande statliga bostadspolitiken och den subvention, som staten beviljar på detta område, skulle man kunna tala om en statlig upphandling av bostäder, vilka staten sedan på vissa villkor ställer till medborgarnas förfogande. Självklart är, att om ett privat företag skulle göra något liknande, så skulle detta företag fordra en bestämd kontroll över vartill de som subvention beviljade medlen användas. Om således staten ställer vissa medel under enskildas förvaltning, måste man ha principiellt samma uppfattning som när ett enskilt företag gör en liknande transaktion.

Herr Ljungberg underströk i sitt sista anförande beträffande mellanhandsvinster samma uppfattning, som utskottsmajoriteten uttalat. Det föreligger den nyansskillnaden, att herr Ljungberg endast vägrat acceptera otillbörliga vinster. Detta är dock en ganska väsentlig nyansskillnad, i det att utskottet även uttalat, att det är principiellt oriktigt, om kartellsammanslutningar tillverka och sedan endast leverera till av dem utvalda mellanhänder. Även på ett sådant område vill staten bryta det monopol, som finns, genom att vidtaga direkta åtgärder för att åstadkomma en förbättring. Här föreligger således egentligen en principiell skillnad mellan utskottsmajoriteten och reservanterna.

Herr Svenssons i Grönvik förslag i denna fråga kan jag inte acceptera. Jag hänvisar därvid till de utredningar — om jag minns rätt, är det tre sådana — vilka redan verkställts beträffande arbetslönerna. Därjämte åberopar jag den utredning, som för närvarande pågår beträffande byggnadsarbetslönerna på landsbygden, och det förfarande, som där redan tillämpas. — Vad herr Svensson i Grönvik anförde om säsongutjämningen berör även utskottet i sitt utlåtande. Det finns därför ingen anledning för mig att göra något tillägg i denna fråga. — I anslutning till vad herr Svensson i Grönvik yttrade om ackordssatserna vill jag påpeka, att det redan förhärskar en bestämd ordning på detta område. Så snart en ny arbetsmetod eller ett nytt byggnadsmaterial införts, regleras ackordssatserna automatiskt med hänsyn härtill. Det finns en särskild riksnämnd tillsatt med representanter för såväl arbetsgivarna som arbetarna. Så snart något nytt rön på detta område föreligger, upptager denna nämnd, som står under ledning av en opartisk ordförande, dithörande frågor till behandling och reglerar ackordssatserna efter de nytillkomna faktorerna. På grund av den ordning, som redan existerar, behövs således icke någon statlig utredning för att speciellt sysselsätta sig med dessa frågor. Det är för övrigt självklart, att en anpassning av ackordssatserna efter nya förhållanden åstadkommes utan ingripande från statens sida.

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

Herr talman! Under hänvisning till vad jag nu anfört ber jag att än en gång få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Ljungberg** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr Nilsson i Stockholm gjorde i sitt senaste anförande gällande, att jag i mitt sista yttrande skulle ha framhållit, att vad som skiljer oss åt beträffande mellanhandsvinsten blott var en nyansskillnad. Med anledning av detta vill jag endast konstatera, att jag, såvitt jag vet, överhuvud taget icke i mitt senaste yttrande talade om mellanhandsvinster.

Beträffande det som herr Nilsson i Stockholm sist var inne på, nämligen om olägenheterna vid ackordsprissättningen, skulle jag i detta sammanhang blott vilja hänvisa till att H. S. B. i sitt remissyttrande mycket starkt tryckt på hur otillfredsställande den nuvarande anordningen verkar.

Härefter anförde

Herr **Nilsson** i Kristinehamn: Herr talman! Jag har icke någon åstundan att förlänga denna debatt. Som jag emellertid har ett mycket livligt minne av den debatt i ungefär samma ärende som fördes här för fyra år sedan, då vi diskuterade huvudsakligen byggnadskostnaderna på landsbygden, anser jag mig kunna knyta några korta reflexioner till vad som sagts här i dag.

Det är egentligen ganska anmärkningsvärt, att här hava vi vid två olika tidpunkter diskuterat detta spörsmål, varom det alltså till synes borde råda en mycket djup oenighet, men att vi ändå få lov att säga, att vi i sak äro fullt ense. För fyra år sedan föranleddes diskussionen av motioner som voro väckta — om jag icke missminner mig — av samtliga de tre borgerliga partierna. I varje fall hade både bondeförbundet och folkpartigruppen motionerat i ärendet. I dag är debatten föranledd av den av socialdemokraterna väckta motionen. Man angriper spörsmålet från olika utgångspunkter, och därigenom uppstår oenighet. För fyra år sedan tog debatten uteslutande sikte på byggnadsarbetarnas löner, och för den som sökte anlägga andra synpunkter på spörsmålet var det ganska omöjligt att göra sig hörd. I dag, då debatten mera fördelar sina angrepp åt båda hållen, är densamma åtskilligt lidelsefriare och sker i långt sakligare former, och detta ger mig anledning uttala den förmodan, att den utredning som väl kommer att igångsättas säkerligen går till sitt värv med mycket större förutsättningar för ett gott resultat än den utredning som beslöts för fyra år sedan.

Emellertid ha icke heller i dag, såsom senast herr Nilsson i Stockholm anförde, saknats påpekanden om den roll som arbetslönerna i detta sammanhang spela. Jag är övertygad om att ingen bortser från den roll arbetslönerna spela, men jag ber att få fästa uppmärksamheten på att arbetslönernas inverkan blivit belyst i ett flertal utredningar under de senare åren, och man har därför kunnat bilda sig en mycket god uppfattning om vilken roll dessa spela. Herr Andersson i Göteborg har nyligen påpekat, att under kriget ha faktiskt byggnadsarbetarna erhållit lägre kompensation än de flesta andra arbetargrupper. Å andra sidan vet man, att en ganska våldsam stegring ägt rum beträffande materialprisen. Jag vill icke bestrida, att denna stegring mycket lätt kan förklaras av ökade transportkostnader, ökade frakter av alla slag samt högre bränslekostnader och en rad andra omständigheter. Men i vad mån det därjämte döljer sig andra orsaker till kostnadsstegringen, har icke på något sätt klarlagts. När vi för fyra år sedan talade om byggnadskostnaderna gjorde man på samma sätt som i dag gällande, att byggnadsmaterialen och byggmästar-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

profiten icke inverkade på byggnadskostnaderna på sätt som vi föreställt oss. Jag vill då fästa uppmärksamheten på en ganska egendomlig omständighet som tidigare påpekats i denna kammare, nämligen att man här i Stockholm under krisen icke behövt betala ut några tilläggs lån, därför att staten genom byggnadslånebyrån kontrollerat byggnadsproduktionskostnaderna i Stockholm, varvid man kom underfund med att vinstmarginalen över de verkliga produktionskostnaderna varit så betydande, att den mycket väl rymt hela den kostnadsstegring inom byggnadsindustrien som ägt rum i Stockholm under kriget. Jag vet icke, i vad mån förhållandet är liknande exempelvis i Göteborg och Malmö och på andra orter, men jag vet, att i alla fall tilläggs lånen variera oerhört, under det att kostnadsstegringen beträffande byggnadsproduktionen uppgår till omkring 40 procent och tilläggs lånen normalt icke till mer än ungefär 20 procent. Följaktligen finns det en marginal över hela landet som före kriget togs ut i form av oskäliga vinster. En normal vinst medges nämligen även nu inom byggnadsproduktionen.

Vad beträffar »arbetarkartellens» profiler har jag den uppfattningen, att denna kartell, som utgöres av byggnadsindustriarbetarnas fackförbund, i hela sin verksamhet väglets icke av någon annan önskan än att skaffa sina medlemmar d. v. s. byggnadsarbetarna en rimlig försörjning på sitt arbete. Och jag vågar tillägga, att om man jämför det resultat som denna kartell uppnått med de resultat som man beräknat ha uppnåtts på annat håll, har denna arbetarkartell skäligen misslyckats i sin uppgift. Man skall nämligen icke generalisera och plocka fram t. ex. en murarlön från Stockholm vid en speciell tidpunkt och säga: var så god och se! Så och så mycket tjäna byggnadsarbetarna o. s. v. På det sättet har man emellertid alltid agiterat, när det gällt byggnadsarbetarna. Man har icke velat gå frågan närmare in på livet och kontrollera, i vad mån det rör sig om enstaka fall, förorsakade av exceptionella förhållanden, eller om den verkliga lönen för hela denna kår.

Jag tror för övrigt, att det är ganska oklokt av dem som ivra för att slå vakt om det privata näringslivet att vända sig mot en mycket närgången kontroll av truster och karteller. Gör man nämligen det, riskerar man, att vid sidan av den nuvarande privata företagsamheten kommer att växa fram en ökad statlig och kommunal verksamhet på bostadsproduktionens område. Redan nu har ju som bekant under krisen växt fram kommunala bostadsföretag i mycket stor utsträckning. När man är så nervös över talet om allmännyttiga företag — jag har för min del icke svårt att förstå vad utskottet menar med det begreppet — när man, som sagt, är nervös över att något sådant skall växa fram på byggnadsmaterialindustriens område, vill jag peka på att inom byggnadsproduktionen redan finnas sådana företeelser. Det existerar över hela landet s. k. allmännyttiga bostadsproduktionsföretag. Det behöver icke ens vara mer än ett vanligt bolag som finner sig i en bestämd kommunal kontroll och tillåter en kommunal representant att sitta i styrelsen eller kommunala revisorer att granska räkenskaperna, för att ett sådant allmännyttigt bostadsföretag skall erhålla vissa förmåner i förhållande till staten och statens byggnadslånebyrå i jämförelse med andra byggnadsföretag, som icke underkasta sig en sådan kontroll. Om en sådan ordning kan växa fram utan några som helst åtgärder från riksdagens sida, när det gäller den lokala bostadsproduktionen, har jag ganska svårt att föreställa mig, att det skulle vara särskilt äventyrligt, om man tillåter eller i varje fall förutsätter att man skall undersöka, om denna väg kan ge några fördelar även när det gäller byggnadsmaterialindustrien.

Utskottets många uppslag eller tips — om jag så får säga — till en blivan-

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

de utredning kan jag förbigå, men jag vill blott säga ett par ord i anledning av det som sagts om byggnadsarbetarnas motvilja mot rationaliseringsåtgärder. Jag tror, att det var herr Henriksson som påstod — och jag antar att han kan ge närmare skäl för sitt påstående — att exempelvis målarna skulle motsatt sig användningen av sprutmålningsmetoden, för såvitt de icke fingo betalt, som om de använt sig av handmålningsmetoden. Detta påstående förefaller ganska underligt, men det är möjligt, att herr Henriksson kan ge tillräckliga skäl för sitt påstående. Jag skall emellertid be att få påpeka en sak, när det gäller arbetarnas ställning till rationaliseringen, som jag finner ganska naturligt. Om här skola införas rationaliseringsmetoder vid ett arbetes utförande, förefaller det mig ganska naturligt, om arbetarna ställa den frågan: vem skall skörda frukterna av detta? Skola frukterna i viss mån tillkomma oss i egenskap av arbetare inom denna industri? Skola frukterna av rationaliseringen tillkomma konsumenterna av de nyttigheter som vi producera, i detta fall hyresgästerna? Eller skola frukterna uteslutande tillgodogöras av byggmästarna i detta fall? Jag vågar påstå, herr Henriksson, att hittills ha alla rationaliseringsåtgärder som vidtagits inom byggnadsindustrien i den mån de skulle gått ut över arbetarna i form av inkomstminskning i stället tillförts byggherrarna i form av inkomstökning. I varje fall ha icke konsumenterna av bostäder erhållit något av denna rationaliserings frukter. Då får väl i alla fall herr Henriksson medge, att detta är ett avita förhållande som man måste försöka komma till rätta med.

Slutligen vill jag blott säga ett par ord med anledning av vad herr Henriks-son sade om Kooperativa förbundet och Lanna bruk. Herr Henriksson berättade — och det gjorde han icke utan synbar förtjusning — att Kooperativa förbundet inköpt Lanna bruk för att konkurrera med cementtrusten. Slutet på det hela blev emellertid, att Kooperativa förbundet arrenderade ut Lanna bruk till cementtrusten, d. v. s. herr Henriksson underförstådde, att Kooperativa förbundet gått bet på uppgiften att producera cement billigare. Detta herr Henrikssons påstående är, såvitt jag vet, riktigt. Jag har nämligen hört det från annat håll, men då tillades till den historien en sak som icke saknar sin betydelse, nämligen att Kooperativa förbundet i arrendekontraktet insmög en föreskrift om att därest cementtrustens prispolitik skulle utveckla sig oförmånligt för byggnadsindustrien överhuvud taget, skulle Kooperativa förbundet omedelbart äga rätt att återtaga Lanna bruk. Och till yttermera visso har jag hört uppgivas, att man från cementtrustens sida vid flera tillfällen gjort försök att få denna klausul upphävd, vilket emellertid hittills avvisats från Kooperativa förbundets sida. Bortsett från vad som är sant eller icke sant om Lanna bruk, vill jag säga herr Henriksson, att man minst av allt bör göra sig lustig över Kooperativa förbundet, när man försvarar truster i detta land. Det är icke lämpligt. Om något företag i detta land verkligen stuckit hål på den sortens bildningar inom näringslivet som vi allesammans äro efter, så är det Kooperativa förbundet, Jag vill erinra om huru Kooperativa förbundet tagit hand om margarinet och galoscherna och om glödlamporna. Det räcker för Kooperativa förbundets del. Skulle en kooperativ kapitalinsats inom byggnadsmaterialindustrien medföra något så när samma resultat, skulle säkerligen det svenska samhället ha mycken glädje av den stimulansen från en sådan allmännyttig verksamhet.

Herr **Henriksson**, som nu på begäran erhöi ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Det var icke så, att detta förbehåll »smugit sig in» i kontraktet mellan aktiebolaget Cementa och Kooperativa förbundet utan bolaget hade

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

alls icke någon erinran mot denna anordning. Men eftersom icke Kooperativa förbundet funnit anledning att begagna sig av detta förbehåll, har sålunda förbundet icke ansett, att den prisutveckling som försiggått beträffande cement varit oskäligen. Följaktligen har herr Nilssons i Kristinehamn argumentation slagit ihjäl den argumentation som herr Nilsson i Stockholm förde fram i detta avseende. För övrigt, eftersom herr Nilsson i Kristinehamn drog fram några andra monopolhistorier i fråga om Kooperativa förbundet, vill jag blott erinra om ett ytterligare fall, nämligen i fråga om glödlamporna där Kooperativa förbundet nu är välbeställd medlem av den internationella glödlampstrusten. Om nu emellertid Kooperativa förbundet skulle göra en insats på detta område, skall det enligt min uppfattning ske under fri konkurrens med andra företag. Det skall icke ske med någon statssubvention, därför att då sänks inga kostnader, utan det skall ske genom fri tävlan olika företag och företagsformer emellan. Det är på den vägen som vi skola kunna komma fram till bättre resultat på detta område.

Herr Nilsson i Kristinehamn erhöll jämväl på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Med anledning av herr Henrikssons sista anförande vill jag säga, att jag tror, att man gott kan plocka bort Kooperativa förbundet från varje tanke på att ställa sig såsom mottagare av statlig subvention. Såvitt jag vet ingår det i kooperationens principer att icke i någon form mottaga statlig subvention. När utskottet talar om allmännyttiga företag som skulle subventioneras, måste det nog vara företag av en helt annan form — föreställer jag mig — än Kooperativa förbundet, som vi alltså icke böra blanda in i detta.

Vidare yttrade:

Herr Lundell: Herr talman! Jag skulle inledningsvis vilja säga, att det föreföll mig, när jag genomläste herr Nilssons i Stockholm motion, som om man tillmätte byggnadsindustrien i framtiden alltför stor vikt. Man talar om att byggnadsindustrien kommer att intaga en central plats, och det kan man ju möjligtvis säga, men uttalandet verkar i viss mån på mig, som om man tänkte, att landets befolkning framdeles skulle till huvudsaklig del försörja sig genom att bygga bostäder åt varandra. Tankegången påminner icke så litet om det gamla klassiska nationalekonomiska exemplet med en befolkning på en ö någonstans i Medelhavet, där alla försörjde sig genom att tvätta åt sina omkringboende grannar. Någon annan förvärvskälla fanns icke på den ön, och det är ju ett nationalekonomiskt problem att utreda hur man egentligen kunde leva. Man skulle nog kunna ställa samma fråga här, hur befolkningen skall kunna leva om den huvudsakligen sysslar med att bygga hus åt varandra.

Det blir väl framdeles på samma sätt som hitintills, att man förutom bostäder behöver åtskilligt annat, kanske i första rummet beklädnad och mat. I sista hand mat, är det någon här som säger. Ja, det är väl för att det är en lantbrukare som talar som man vill påstå, att man först i sista hand skulle behöva mat eller livsmedel. För min del tror jag att vad människorna allra först behöva är mat och därefter kommer väl beklädnad och i sista hand bostäder.

Härtill kommer, att människorna utöver dessa grundnyttigheter väl också vilja ha åtskilligt annat, såsom möbler och husgeråd, och de vilja också, förefaller det mig, i allt större utsträckning ha sådana saker som bilar och motorbåtar, resor och nöjen o. s. v. Jag tror nog, att bland de produktioner, som jag här har räknat upp, finns det åtskilligt, som i framtiden kommer att ha väl så stor tyngd som produktionen av bostäder.

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

Herr Nilsson i Stockholm framhöll, att bostadsbeståndet i Sverige var dåligt jämfört med bostadsbeståndet i andra länder. Han använde kanske icke precis det uttrycket men meningen var den. Särskilt skulle golvytan per lägenhet hos oss vara jämförelsevis liten. Ja, det ligger nog åtskilligt i detta och är nog ganska riktigt, men det har väl också sina orsaker. En första orsak härtill är väl, att vi ha en ovanligt hög standard på våra bostäder. Vi ha ovanligt mycket bekvämligheter samlade på ett knappt utrymme, vilket man icke har i utlandet. Om man går igenom bostäder i Berlin eller Paris eller London eller andra platser, tror jag icke man kan finna dessa moderna bekvämligheter i så stor utsträckning, alltså räknat i procent av antalet lägenheter, som man finner i de större städerna i Sverige. Man håller nog hos oss golvytan nere för att få möjlighet att ge dessa ökade bekvämligheter.

En annan orsak är emellertid den, som herr Nilsson i Stockholm pekade på, nämligen att vi ha så höga byggnadskostnader. I så fall är det väl emellertid all anledning att icke bara tänka på byggnadsmaterialens inflytande på byggnadskostnaderna utan också tänka på arbetslönernas inflytande på dessa kostnader. Om det nu är så, att vi i Sverige ha ovanligt små lägenheter och samtidigt ha ackordstariffer, som äro högre än i något annat land i Europa med undantag möjligen endast för Danmark och Norge, så måste det väl ligga nära till hands att tänka sig, att dessa båda förhållanden ha åtskilligt med varandra att göra. Om en statistiker skulle undersöka korrelationen mellan de små bostadsutrymmena och de höga ackordstarifferna inom byggnadsfacket, så skulle han nog finna, att det finns ett absolut utslagsgivande sammanhang mellan dessa båda faktorer.

Jag bodde själv för ett par år sedan en vecka i Leipzig, och jag blev alldeles förvånad över de låga hyrespriserna. Jag fick emellertid samtidigt det intrycket, att de tyska byggnadsarbetarna icke hade högre avlönning än arbetare inom andra fack i Tyskland. Jag skulle tro, att den lägenhet, i vilken jag var inackorderad, icke per kvadratmeter golvyta drog mer än en tredjedel i hyra av vad motsvarande lägenhet i Stockholm skulle ha kostat. Detta måste ju till mycket avgörande del bero på arbetspriserna.

När herr Nilsson i Stockholm talade om hur byggnadsindustrien skor sig, anförde han som bevis höga aktieutdelningar inom vissa företag. Jag har icke kunnat gå igenom dessa företags årsredovisningar på den korta tid, som stått mig till buds, men jag vill i allmänhet säga, att det är ett ganska oeffterrättligt och ineffektivt sätt att argumentera, om man tror sig kunna bevisa något genom att säga, att det och det bolaget utdelar 10 % eller 20 %. Utdelningen utgör ju i procent av aktiekapitalet. Man får för bättre upplysnings vinnande lov att undersöka, hur många procent en viss utdelning motsvarar på hela det investerade kapitalet, alltså det kapital, som redovisas i form av aktiekapital, reservfonder och andra egna fonder. I många bolag är aktiekapitalet kanske icke mer än en femtedel eller något sådant av det arbetande kapitalet, i synnerhet om man beaktar att tillgångarna kunna vara upptagna till starkt nedskrivna värden. Vad som i ett sådant resonemang om utdelningens storlek har utslagsgivande betydelse är dessutom icke vad som delas ut i procent av det egna kapitalet, utan hur stor procent utdelningen utgör av det fakturerade beloppet, d. v. s. hur mycket priserna skulle kunna sänkas, om aktieägarna icke togo ut något alls. Det är ju detta, som måste vara själva huvudsaken. En hel del tillverkningsbolag fakturera kanske fem eller tio gånger så mycket som sitt aktiekapital, och då innebär det ju icke någon upplysning beträffande fördyringen, om man säger att företaget delar ut så och så mycket på sitt aktiekapital.

Här har nu talats också om nyheter på byggnadsområdet, och herr Nilsson

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

i Stockholm ville hålla före, att arbetarna icke på något sätt skulle motverka införandet av nya metoder o. d. Man skulle alltså icke resa något motstånd mot ackordstariffjusteringar i den mån man fick nya material eller arbetsbesparande utföringssätt. Ja, om så skulle vara fallet måste det väl vara något, som ändrats på de allra sista åren, ty det har alltid sagts av byggmästarna, att om de komma med den och den saken, så vidhåller fackföreningsorganisationen, stödd på ackordstarifferna, att det skall kosta lika mycket per kvadratmeter eller löpmeter som förut. När byggnadskostnadssakkunniga höllo på med detta för några år sedan, åberopade de bland annat ett uttalande, som hade gjorts inom byggnadsindustrisakkunniga ännu några år tidigare. Arbetsgivarsidan anförde där om olägenheterna av ackordstarifferna följande tre saker:

»De i kollektivavtalen reglerade ackorder vore genomgående för höga i förhållande till utgående timpenning.

Ackordsprislistorna vore så omfattande, att tolkningen medförde stora svårigheter och framkallade tvister mellan arbetarna och arbetsgivarna.

Ackordssystemet hindrade utnyttjandet på mest ekonomiska sätt av moderna arbetsmetoder.»

Detta sadas alltså inom byggnadsindustrisakkunniga. Inom 1940 års byggnadskostnadssakkunniga uttalades ungefär detsamma. Där sadas bland annat:

»Vidare har anförts, att bristande smidighet i tillämpningen av kollektivavtal och ackordsprislistor medfört hinder för en nödvändig rationalisering av byggnadsverksamheten, ett förhållande som, därest kritiken är riktig, måste vara till nackdel för såväl inom byggnadsindustrin anställda som för samhället i övrigt. Denna bristande smidighet i tillämpningen gäller också, enligt vad som anförts, införandet av andra arbetsmetoder, annan material m. m., som avse att gynna ett tekniskt framåtskridande, vilket hindras genom en stel tillämpning av gällande föreskrifter.»

Det är min uppfattning, att så förhåller det sig ännu i denna dag. Om detta har märkbart kunnat förbättras genom den riksnämnd, som herr Nilsson i Stockholm här talade om, därom vill jag icke säga något bestämt. I varje fall har det icke märkts mycket i landsorten, där jag hör hemma, och där man bygger nya hus efter ackordslön, d. v. s. gällande ackordstariffer.

Det är naturligtvis synd, att man icke i en diskussion som denna kan stödja sig på en utredning, exempelvis för ett tiotal byggen, om hur mycket av den totala byggnadskostnaden som är löner åt arbetarna och hur mycket som är avkastning på kapital. Man skulle därvid icke inskränka sig till enbart arbetslönerna på själva byggnadsplatsen utan även dela upp kostnaderna för byggnadsmaterial i arbetslöner och avkastning av kapital. Hela kostnaden måste nämligen kunna delas upp ända nedifrån och ända upp, så att man bara finge fram dessa två delar, arbetslön och kapitalavkastning. Möjligen dessutom en tredje beståndsdel, nämligen sådana skatter, som icke sekundärt avgå från kapitalavkastningens olika delar. Vi behöva en sådan generell utredning, och varför skola vi då inrikta oss enbart på att undersöka avkastningen på kapital?

Min uppfattning är den, att om man gör en sådan uppdelning — det gäller icke bara byggnadsindustrin utan alla möjliga produktionsgrenar — skall man finna, att det är och får anses vara ganska normalt, om 90 % av totalkostnaden är arbetslön och 10% avkastning av kapital. Det kan ju hända, att det exempelvis inom byggnadsämnesindustrin i stället kan vara 20 % avkastning av kapital och 80 % arbetslön, men även om så vore fallet kan jag icke förstå att vi, såsom utskottsmajoriteten begär, skola utreda bara dessa 20 % och icke

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

de övriga 80 %. Det vore väl rimligare att, såsom reservanternas föreslå, undersöka och utreda alla de 100 %.

Sedan skall jag för min del villigt erkänna, att man på det håll, som jag tillhör, bland lantbrukare och även industriidkare ibland kan känna sig fundersam om mellanhändernas och grosshandelns uppgift vid distributionen och om man verkligen där gör skäl för den provision, som man erhåller. Många gånger förekommer ju från grosshandelns sida knappast något försäljningsarbete och man håller i åtskilliga fall inga lager. Givetvis är det ofta klokt att icke lagra varorna utan i stället skicka dem direkt från tillverkaren till den slutlige konsumenten eller till detaljisten. Jag påfordrar icke heller, att man skall hålla lager i sådana fall, då det måste anses vara nationalekonomiskt felaktigt, men vad få då mellanhänderna egentligen sin ersättning för, vilken tjänst göra de, som skall betalas? Ja, en viktig sak är ju, att de stå betalningsansvaret. Skulle vart tionde bygge, som byggs av en enskild byggmästare, få lov att avträdas på grund av byggmästarens obestånd, så riskera de ju att förlora motvärdet till 10 % av de levererade varorna, och då måste de ju ha 10 % provision på alla varor kanske enbart för att kunna klara denna förlust. Nu veta vi ju, att det icke så sällan förekommer, att byggmästare komma på obestånd, och att det åtminstone före kriget icke var så ovanligt att byggmästarna ungefär tre månader före den 1 oktober funno, att det var omöjligt för dem att få tillräcklig arbetskraft, om de icke betalade ut mycket stora extra tillägg. Det uppkom genom särskilda åtgärder perioder, då arbetskraft saknades för dem, som mest behövde den. Det känner nog herr Nilsson i Stockholm till, hur det gick till vid sådana tillfällen, och det var många byggmästare, som på grund av sådant kommo på obestånd.

Vad jag här har framhållit kan ju förklara till en del varför det behövs så stora provisioner för dessa mellanhänder, men som sagt, jag vill gärna erkänna, att jag och många med mig ibland ha anmärkt på distributionskostnadernas höjd och ifrågasatt, om icke mellanhändersättningen kan vara väl stor i förhållande till de med leveransen förbundna riskerna, i synnerhet i sådana fall då vederbörande icke gör något försäljningsarbete, och det var ju sådana fall, som herr Nilsson i Stockholm här talade om.

Det har här sagts, jag tror det var av en partikamrat till mig, att byggnadsarbetarnas förtjänster icke äro för höga. Ja, det är ett uttalande, som man icke bör göra i så onyanserad form. Jag har för min del den uppfattningen, att deras timförtjänster ofta äro för höga men ingalunda deras årsförtjänster. Om det ligger till på det sättet, så tyder det ju på att en säsongutjämning är väl behöfvig, fastän den samtidigt naturligtvis med sådana klimatiska förhållanden som vi ha är ganska svår att åstadkomma.

I utskottets utlåtande förekommer ett litet stycke mitt på s. 3, som redan blivit berört under debatten och som särskilt fru Rydh Munck af Rosenschöld har opponerat sig emot. Utskottet säger där, att »för brytande av icke önskvärda monopol kan samhällets effektiva ekonomiska stöd komma att erfordras, exempelvis för igångsättande eller upprätthållande av allmännyttiga företag särskilt inom byggnadsämnesindustrien».

Jag har för min del mycket svårt att begripa motiveringen till detta uttalande. Är det så, att det förekommer stora vinster inom byggnadsämnesindustrien, borde ju kooperativa byggnadsämnesindustrieföretag ha en glänsande framtid och skulle ju icke behöva något statligt stöd för att kunna existera. Jag kan icke förstå hur man i detta fall har tänkt. Icke kan det vara rimligt att staten skall direkt subventionera vissa företag, för att konkurrera ned andra företag, som ha alltför stora vinster. Jag tycker det skulle kunna gå utan

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

någon statssubvention. Var och en måste väl komma till samma slutsats, om han vill fundera igenom saken.

Till slut skulle jag bara vilja säga en sak till herr Nilsson i Kristinehamn i anledning av vad han yttrade om den arbetarkartell, som han icke så gärna ville höra talas om. Han sade, att den hade misslyckats så till vida, som den icke hade kunnat skaffa sina arbetare en förbättrad levnadsstandard. Ja, herr Nilssons i Kristinehamn tankegång är nog rätt olika min, men jag skulle vilja fråga honom, om icke detta misslyckande till stor del har berott därpå, att man hållit sådana ackordssatser, att det icke blivit den byggnadsverksamhet, som man annars skulle ha kunnat påräkna. Man har med andra ord varit så intresserad av att få upp timförtjänsterna, att man bortsett ifrån att antalet arbetstimmar per år därigenom har sjunkit och kanske sjunkit så mycket, att produkten av timförtjänsten och antalet arbetstimmar, d. v. s. årsförtjänsten, blivit mindre än den annars skulle ha blivit.

Eftersom så många redan ha talat i detta ämne och utvecklat synpunkter analoga med dem, som jag här har utvecklat, skall jag, herr talman, icke längre uppta tiden utan ber att få sluta med att yrka bifall till den reservation, som innebär att man skall undersöka alla de 100 % av byggnadskostnaderna och icke bara de 10 eller 20 %, som utgöra avkastning på insatt kapital.

Herr andre vice talmannen **Carlström:** Herr talman! Då från skilda håll i denna debatt framkommit en särskild strävan för att få med arbetspriserna i den föreslagna utredningen, vill jag för min del säga, att om utredningen kommer att gå efter de linjer som jag tänkt mig att den måste gå, nämligen en verklig undersökning om hur det ligger till på detta område med företagarvinster och mellanhandsvinster m. m. kan man väl icke, när man undersöker kalkylerna för dessa omkostnader, undgå att komma in på frågan om arbetspriserna. Det måste ge sig självt. Då man sedan här varit inne på det andra gebitet, nämligen byggnadsarbetarnas monopol, har jag intet behov av att i dag vidare brodera över den saken, därför att jag tänker mig — kanske det är en liten elak baktanke — att om riksdagen gått med på att bryta monopol av visst slag, kanske riksdagen en vacker dag går med på att bryta monopol av *andra slag*. Det är nämligen konsekvensen av detta.

Eftersom herr Nilsson i Kristinehamn ändå tog upp den saken och bl. a. talar om att monopolbildningen icke varit starkare än att man nästan kunde säga, att monopolet misslyckats i att åstadkomma de löner för byggnadsarbetarna som man tänkte sig såsom det mål man ville komma till, vill jag blott säga, att då har nog monopolet misslyckats ganska mycket också på de byggandes bekostnad. Man kan nämligen icke utan vidare gå med på att detta monopol skulle vara så oskyldigt, att det icke skulle vara någon anledning att ens tala om det. Vi ha vid åtskilliga tillfällen här i kammaren förut talat därom, och jag skall därför icke nu uppehålla mig längre därmed, men jag tror, att det kan hända, att saken möjligen kommer igen. Det kan nämligen vara möjligt, att denna utredning icke kommer att leda till önskat resultat, utan att man också får gå över till de andra monopolbildningarna som kunna vara orsaken till de höga byggnadskostnaderna.

Herr Nilsson i Stockholm: Herr talman! Bara några ord.

Herr Lundell framhöll att det vore olämpligt att i samband med frågan om kostnadsfördyringen dra fram de utdelningar, som ges av företag inom byggnadsbranschen. Jag vill då bara säga, att när jag som ett exempel tog bl. a. ett företag, som sitter och inkasserar stora mellanhandsvinster, så gjorde jag

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

det därför att jag ansåg detta exempel ganska graverande med hänsyn till alla de pengar, som skulle ha kunnat sparas, om man kunnat undvika de höga mellanhandsprovisionerna. 1917 hade företaget i fråga ett aktiekapital på 200 000 kronor. Efter en hel del gratisemissioner är aktiekapitalet i dag uppe i 1,8 milj. kronor, och ändå har man på detta urvattnade kapital utdelat 8—10 procent. Herr Lundell måste väl ändå medge, att ersättningen för det betalningsansvar, som detta företag tagit på sig, har varit ganska bra tilltagen.

Vidare ansåg herr Lundell, att det kanske inte var någon tillfällighet, att vi här i landet hade höga byggnadskostnader samtidigt som vi också hade höga byggnadsarbetarlöner, och han anförde i det sammanhanget, att det kanske inte fanns något annat land i Europa med undantag av Danmark, där man har så höga byggnadsarbetarlöner. Jag vill då erinra om att jag i mitt förra anförande just drog fram skillnaden i pris för bostäder i Köpenhamn och Stockholm och framhöll att en trerumslägenhet i Köpenhamn betingar samma pris som en enrumslägenhet i Stockholm. Härvidlag kan det i varje fall inte vara byggnadsarbetarlönerna, som åstadkomma prisskillnaden, alldenstund de, såsom herr Lundell själv erkänner, äro likartade både i Sverige och Danmark.

Herr Lundell ifrågasatte, huruvida den riksnämnd, som jag talade om, verkligen fungerade. Jag kan därvidlag hänvisa till de uppgifter, som samtliga utskottsledamöter erhöilo under föredragningen i utskottet. Vi fingo först upplysningar därom genom representanten för arbetarparten, och när vi sedermera konsulterade representanten för arbetsgivarna, intygade han att en sådan riksnämnd fungerade, men ansåg givetvis ur sina synpunkter regleringen av ackordssatserna icke kunna ske så snabbt som önskvärt vore. Man försökte emellertid icke från arbetsgivarpartens sida göra gällande, att riksnämnden icke skulle fungera.

Jag vill sålunda, vad denna sida av saken beträffar, bara understryka, att arbetare och arbetsgivare redan ha tillsatt organ för åstadkommande av en så snabb reglering som möjligt av ackordssatserna med hänsyn till den utveckling, som sker på byggnadsindustriens område.

Herr Lundell: Herr talman! Jag begärde ordet i anledning av vad herr Nilsson här yttrade angående riksnämnden.

Herr Nilsson sade, att nämnden fungerar. Men det behöver ju bara betyda att den håller sammanträden och eventuellt att ledamöterna lyfta arvoden. För att få en uppfattning om huruvida den fungerar på ett sätt, som har någon praktisk betydelse, så skulle jag vilja veta, om man kan peka på några sådana resultat som att enligt den gamla ackordstariffen kostade det och det materialet så och så mycket i uppsatt skick, men efter det ackordssättningen nu blivit ändrad, så kostar det så och så mycket.

Sedan talade herr Nilsson återigen om järnhandeln i Halmstad, tror jag det var, som utdelade 8—10 procent på ett mycket stort aktiekapital. Jag vill än en gång upprepa, att detta inte ger så mycket upplysning i sak, i fall man inte får reda på, hur många procent i förhållande till det fakturerade beloppet som utdelningen utgör. Då först kan man bedöma, hur mycket den fördyrar varorna för vederbörande varuköpare.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. På av herr talmannen därå given proposition blev till en början utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Härefter framställde herr talmannen beträffande motiveringen propositioner på 1:o) godkännande av utskottets motivering; 2:o) godkännande av den

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

motivering, som föreslagits i den av herrar Ljungberg och Sveningsson avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; 3:o) godkännande av utskottets motivering med den ändring däri, som föreslagits i den av fru Rydh Munck af Rosenschöld avgivna, likaledes vid utlåtandet fogade reservationen; samt 4:o) godkännande av utskottets motivering med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr Svensson i Grönvik; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Svensson i Grönvik begärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna hava flertalets mening för sig.

Jämväl beträffande kontrapositionen åskade likväl herr Svensson i Grönvik votering, i anledning varav och sedan till kontraposition i den förberedande voteringen antagits den under 4:o) angivna propositionen, efter given varsel, följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående motiveringen i andra tillfälliga utskottets förevarande utlåtande nr 10 antager godkännande av den motivering, som föreslagits i den av herrar Ljungberg och Sveningsson avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit godkännande av utskottets motivering med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr Svensson i Grönvik.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren till kontraposition i huvudvoteringen antagit godkännande av den motivering, som föreslagits i den av herrar Ljungberg och Sveningsson avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren godkänner andra tillfälliga utskottets motivering i utskottets förevarande utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt den motivering, som föreslagits i den av herrar Ljungberg och Sveningsson avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och nyssnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Ljungberg begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 120 ja och 43 nej, varjämte 21 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt utskottets motivering.

Andra kammarens protokoll 1944. Nr 20.

Motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. (Forts.)

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle kammarens beslut i detta ärende genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

§ 5.

Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av väckt motion om modernisering av almanackans namnlängd.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 6.

Motion angående förtydligande av gällande bestämmelser om besvärshängiggörande i kommunala mål.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 25, i anledning av väckt motion angående förtydligande av gällande bestämmelser om besvärshängiggörande i kommunala mål.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid

Herr **Wiberg**: Herr talman! I den motion, varom nu är fråga, har jag tillåtit mig erinra om att allmänna regler för besvärshängiggörande i kommunala mål saknas. Nu rådande ordning gör det svårt, för att inte säga omöjligt, att bilda sig en säker uppfattning om vad som gäller i det särskilda fallet. Ur rättssäkerhetssynpunkt måste det emellertid, såsom framhålles i motionen, anses angeläget, att icke besvärreglernas svåröverskådliga och oklara utformning lägger hinder i vägen för den enskilde att utnyttja de möjligheter, som böra finnas att hos högre myndighet utföra sin talan.

Konstitutionsutskottet har i den översikt, som utskottet lämnat över gällande rätt, bekräftat riktigheten av de uppgifter, som konstituera motiveringen till det i motionen framförda yrkandet. Utskottet har visserligen avstyrkt skrivelse till Kungl. Maj:t, men har å andra sidan i sin motivering ställt sig mycket välvilligt till motionen. Utskottet framhåller sålunda, att utskottet finner syftemålet i motionen beaktansvärt, och tillägger: »Särskilt har utskottet uppmärksammat, att regler om besvär över beslut av kommuns administrativa organ i många fall helt saknas.»

Men vad som ur motionens synvinkel framför allt är av intresse är att utskottet, på tal om den utredning, som utskottet förväntar skall igångsättas inom en snar framtid, säger att »härvid lärer det av motionären upptagna spörsmålet om klarare, fullständigare och mera enhetliga bestämmelser rörande det kommunala besvärsförfarandet icke kunna förbigås». Detta uttalande kan inte gärna tolkas på annat sätt än som uttryck för en önskan från utskottets sida, att den kommande stora utredningen också skall omfatta de problem, som ha berörts i motionen, och under sådana förhållanden har jag självfallet inte någon anledning att inte förklara mig nöjd med utskottets utlåtande.

Jag har därför, herr talman, inte något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 26, i anledning av väckt motion angående viss ändring i gällande bestämmelser om besvär enligt kommunallagarna.

Motion angående viss ändring i gällande bestämmelser om besvär enligt kommunallagarna.

Uti en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 34, av herr *Wiberg* hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utredning med förslag till bestämmelser, som undanröja nuvarande, i motionen påtalade olägenheter i den kommunala besvärprocessen, bestående i att i disciplinmål mot flertalet kommunala befattningshavare besvärmyndigheterna sakna möjlighet att själva ådöma bestraffning utan endast kunna fastställa eller undanröja vederbörande kommunala organs beslut.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr Wiberg: Herr talman! De kommunala befattningshavarna äro som bekant i regel i disciplinärt avseende underställda ett kommunalt organ. Detta innebär, att om ett kommunalt organ anser, att en befattningshavare, som är underordnad organet i fråga, har förfarit felaktigt, så konstituerar sig det kommunala organet såsom en domstol, som i likhet med en vanlig domstol avkunnar ett utslag. Vederbörande befattningshavare kan därvid dömas till avsättning, suspension eller till varning.

Nu finns det ju sedan flera hundra år tillbaka inom vårt rättsväsende en huvudregel, enligt vilken den, som har blivit dömd, äger fullfölja talan till högre instans. Om en person t. ex. har blivit åtalad inför en polisdomstol och ådömd 20 kronors böter, så äger han överklaga denna dom hos hovrätten. Hovrätten prövar inte endast sakens formella sida, utan ingår också i sakprövning. På samma sätt förhåller det sig i fråga om taxeringsmål. Beslut av en taxeringsnämnd kan överklagas hos prövningsnämnden, därefter hos kammarrätten och slutligen hos Kungl. Maj:t i regeringsrätten.

Men hur förhåller det sig i detta avseende för en kommunal befattningshavare, som blivit dömd av ett kommunalt organ? Vederbörande har principiellt rätt att överklaga. Men en granskning visar att de kommunala befattningshavarna uppdelas i två vitt skilda kategorier. Vid de överklaganden, som göras av den ena kategorien, till vilken exempelvis skol- och polispersonalen hör, har den högre instansen inte endast befogenhet och skyldighet att ingå i formell prövning, utan har också att pröva sakfrågan. Om alltså den högre instansen förmenar, att den fällda domen är för hård, så äger den att upphäva domen och i stället själv avkunna en ny dom av mildare innebörd.

Men detta gäller endast den ena kategorien. Beträffande den andra kategorien, vilken omfattar huvudparten av de kommunala befattningshavarna, råder en annan ordning. Vederbörande befattningshavare kan visserligen överklaga den underordnade kommunala myndighetens beslut, men den högre instansen får endast pröva, huruvida den underordnade myndigheten varit behörig eller om något formellt fel har begåtts. Man får väl dock antaga, att även en styrelse, som inte har tillgång till juridisk expertis, är så pass erfaren i dessa ting, att den kan tillse att i varje fall den formella sidan av saken befinner sig i sin ordning. Låt oss emellertid tänka oss ett fall, där den högre instansen anser att vederbörande borde ha frikänts. Den högre instansen, som kan vara magistraten eller Kungl. Maj:t i regeringsrätten, har likväl

Motion angående viss ändring i gällande bestämmelser om besvär enligt kommunallagarna. (Forts.)

enligt lagen icke lov att upphäva domen och avkunna ett nytt utslag, innebärande ändring i sakligt hänseende.

En sådan ordning är enligt min mening icke tillfredsställande, och man märker mycket väl av utskottets motivering, att utskottet är fullkomligt ense med mig härom. Utskottet förklarar nämligen självt på ett ställe, att man anser de av mig påtalade förhållandena innebära en olägenhet. Å andra sidan säger emellertid utskottet att denna olägenhet, som medför att likhet inför lagen i verkligheten inte är förhanden när det gäller kommunala befattningshavare, i praktiken elimineras därigenom att Kungl. Maj:t i regeringsrätten på senare tid börjat tillämpa den kutymen att göra motiveringen till sina utslag sådan, att därav framgår att den av den kommunala myndigheten avkunnade domen anses vara felaktig. Regeringsrätten bör, menar utskottet, allt fortfarande inte äga att i sitt utslag upphäva domen och i stället avkunna en ny, innefattande ändring i sak, men regeringsrätten bör återförvisa målet till den kommunala myndigheten, som genom motiveringen kan läsa sig till regeringsrättens uppfattning.

Vad blir följden av ett sådant förfarande? Den kommunala myndigheten konstituerar sig på nytt till en domstol och tar frågan under förnyad prövning. Jag vill påpeka, att om den kommunala myndigheten inte vill taga hänsyn till vad regeringsrätten skrivit, finns det, såvitt jag förstår, inte någon som helst skyldighet för densamma att ändra sitt tidigare beslut. Å andra sidan är det dess bättre så, att våra kommunala myndigheter bestå av klokt och kunnigt folk, som naturligtvis vilja åstadkomma objektiv rättvisa, i den mån detta är möjligt. Därför försöka vederbörande gissa sig till vad Kungl. Maj:t i regeringsrätten menade genom att motivera återremissen på sätt som skett.

Det avkunnas en ny dom av mildare innehåll — i stället för avsättning kanske det blir suspension på ett år — men den dömde är ändå inte nöjd, utan överklagar. Saken går på nytt till regeringsrätten, som fortfarande anser domen för hård och ger detta till kännna i sin motivering. Ärendet återremitteras ånyo till underrätten, d. v. s. den kommunala myndigheten, vilken åter konstituerar sig till domstol. Detta remitterande fram och tillbaka, denna serie av domar och överklaganden kan upprepas gång efter gång.

Det är klart, att regeringsrätten, om det blir alltför många gånger som en sådan fråga passerar genom de olika instanserna, i sin motivering uttryckligen kan säga, att den anser, att ifrågavarande tjänsteman borde ha dömts till exempelvis en månads suspension i stället för till ett års, vartill han blivit dömd av den lägre instansen. Men, herr talman, det är ju alldeles uppenbart, att den ordning som regeringsrätten här börjat tillämpa innebär en ganska stor tänjning av lagen. Lagen säger, att högre instanser icke få pröva annat än den formella sidan, men här sker därjämte en verklig prövning av den sakliga sidan. Nu har man enligt min mening ingen anledning att beklaga, att regeringsrätten ansett sig böra gå så långt. Å andra sidan måste man göra klart för sig, att det i verkligheten sker en sakprövning, när det gäller samtliga befattningshavare, och detta i direkt strid mot lagens mening.

Varför vill nu konstitutionsutskottet icke vara med om en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning för att få rättelse till stånd på detta område? Det är säkerligen inte därför att konstitutionsutskottet anser det tillfredsställande, att Kungl. Maj:t tvingas återremittera ärenden som skola prövas på nytt och åter komma upp till regeringsrätten, utan konstitutionsutskottet befarar att ett bifall måhända skulle kunna innebära en inskränkning av den kommunala självbestämmanderätten. Jag kan tyvärr icke

Motion angående viss ändring i gällande bestämmelser om besvär enligt kommunallagarna. (Forts.)

helt dela denna konstitutionsutskottets mening. Om man vidtog en ändring innebure detta i verkligheten att man kodifierade den praxis som i dag finnes och vilken av utskottet direkt åberopas som ett skäl för att man borde kunna bortse från olägenheterna med den nu gällande lagstiftningen. En sakprövning äger i verkligheten redan rum.

Som ett ytterligare skäl för bifall till mitt förslag ber jag få anföra, att man väl får tänka på de människor som beröras av ifrågavarande lagstiftning. Kan det verkligen vara överensstämmande med vår strävan att göra rättsordningen så effektiv i alla avseenden som möjligt, och på de stora krav vi ha på vår rättsordning, att folk skola tvingas att kanske i årtal ha sin sak flytande, därför att en domstol så kvalificerad som Kungl. Maj:t i regeringsrätten icke skall kunna avkunna ett direkt sakligt utslag utan skall se sig nödsakad att tillgripa omvägar? Man bör naturligtvis också tänka på kostnaderna för de enskilda kommunala befattningshavare som beröras härav. Jag understryker i detta sammanhang ännu en gång, att det gäller icke ett fåtal utan de allra flesta kommunala befattningshavarna i vårt land.

Jag är den förste att vilja slå vakt om den kommunala självbestämmingsrätten, och jag tror, att man i riksdagen icke tillräckligt kan understryka betydelsen av att den kommunala självbestämmingsrätten förblir så obeskuren som gärna är möjligt. Jag menar emellertid, att man borde kunna bifalla motionen utan att lädera denna rätt.

Jag vill tillägga, att jag är fullt medveten om att det icke finns stora utsikter att förmå riksdagen att gentemot ett enhälligt konstitutionsutskott bifalla motionen. Å andra sidan hyser jag den förhoppningen, att justitieministern, som naturligtvis inser, att nu gällande rättsordning icke är sådan som den bör vara, vill taga under övervägande att låta även detta spörsmål inrymmas i den utredning som justitieministern säkert så snart som möjligt igångsätter.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr Fast: Herr talman! Jag vill erinra om att konstitutionsutskottet är enhälligt i detta utlåtande. Vidare vill jag framhålla, att man talar så mycket om att man vill bevara den kommunala självbestämmingsrätten, men gång efter annan dyker det i riksdagen upp motioner som faktiskt syfta till en ganska väsentlig och enligt mitt förmenande farlig principiell begränsning av den kommunala självbestämmingsrätten.

Denna fråga angående disciplinmål sammanhänger med vad som tidigare ganska många gånger dryftats här, varvid riksdagen intagit den bestämda ståndpunkten, att den icke vill vara med om att lagstifta och ytterligare beskära den kommunala självbestämmingsrätten. Jag åsyftar då besvärsinstitut vid tillsättande av tjänster och befattningar. Dessa frågor hänga nära samman med varandra, och inför man det ena institutet, så blir man, såvitt jag förstår, i konsekvensens namn också tvungen att ta det andra. Det finns i nuvarande läge ingen som helst anledning att rubba på det bestående. Det är icke bara på detta område som man icke har annat än formell besvärsrätt, utan det är så ordnat på många andra kommunala områden, och då böra också dessa tagas med i detta sammanhang.

Jag kan inte se, att regeringsrätten har med annat än den formella sidan av saken att göra, och om regeringsrätten lägger sig i något annat, ha kommunerna icke någon som helst skyldighet att taga hänsyn till vad regeringsrätten uttalat. Om regeringsrätten, sedan den provat den formella sidan av saken och sagt sin uppfattning härvidlag, tillägger något för egen del, så får det stå för regeringsrättens egen räkning. Om kommunerna sedan vidtaga vissa

Motion angående viss ändring i gällande bestämmelser om besvär enligt kommunallagarna. (Forts.)

åtgärder i anledning därav, så beror det på själva den hygglighet som i allmänhet besjälar kommunerna.

Om det tidigare funnits någon anledning att gå in på detta område, är detta nu i väsentlig grad eliminerat genom att de flesta befattningshavare, såvitt jag känner till, tillhöra någon sammanslutning antingen av rikskaraktär eller av mera lokal karaktär, och jag vet ingen kommun, där man inte går till förhandlingar jämväl rörande disciplinmål och dylikt. Så är det nu på alla andra områden, och så får det också vara här. Gång efter annan vill man emellertid jämställa den kommunala förvaltningen i alla dess delar med den statliga förvaltningen, och det är det som många gånger för oss på sned, när vi tala om den kommunala självbestämmelserätten. Här skiljer man inte på huruvida det är fråga om förvaltningspersonal eller annan personal. Om emellertid en stad sätter upp ett elektricitetsverk eller någon med enskild verksamhet konkurrerande industri, så menar man, att då skall den kommunala förvaltningen naturligtvis vara bunden av sådana här åtgärder, medan den med vilken kommunen konkurrerar icke behöver följa några motsvarande föreskrifter. Jag tror, att det som för oss på sned är dessa jämförelser mellan den kommunala och den statliga förvaltningen, där man icke tar hänsyn till att i den kommunala förvaltningen också ingå andra ting än den rena egenförvaltningen.

Jag hemställer om bifall till utskottets hemställan.

Herr Wiberg: Herr talman! Jag ber att endast få fästa uppmärksamheten på några punkter. Redan nu finns det för vissa kategorier av kommunalanställda rätt att överklaga beslut i disciplinmål, varvid den överordnade instansen har rättighet och skyldighet att ingå i sakprövning. Varför har riksdagen den gång denna fråga prövades icke motsatt sig en sådan ordning utan gjort en kategoriklyvning? Jag menar att konsekvensen borde kräva, att när man infört en sådan ordning i det ena fallet man också borde göra det i det andra.

Vidare vill jag framhålla, att man enligt min åsikt icke kan draga en parallell mellan exempelvis tillsättandet av tjänster eller beslut om någon kommunal anläggning eller dylikt å ena sidan och disciplinmål å den andra. I det senare fallet är det fråga om ett beslut fattat av en kommunal myndighet i egenskap av domstol. Om man får överklaga bagatellärenden i vissa fall ända till Kungl. Maj:t, kan det då vara rimligt, att en kommunal befattningshavare, som kanske efter decenniernas tjänst blivit avskedad genom ett beslut som han anser vara orättfärdigt, endast skall få sina besvär prövade i rent formellt hänseende?

Till sist måste jag, när nu herr Fast påpekar, att de kommunala myndigheterna icke ha anledning att fästa avseende vid att regeringsrätten i verkligheten ingår i sakprövning, hänvisa till vad utskottet härvidlag skriver. Utskottet skriver: »En i senare regeringsrättspraxis märkbar tendens att i motiveringen till utslagen ange vilken disciplinär åtgärd vederbörande kommunala organ borde ha vidtagit visar dessutom, att de av motionären angivna olägenheterna med nu gällande ordning kunna bemästras utan lagändring.» Detta överensstämmer icke helt med den argumentering som herr Fast hade på denna punkt.

Herr Fast: Herr talman! Jag kan inte se, att det är någon skillnad mellan vad utskottet skrivit och vad jag här anfört, att kommunerna icke ha någon skyldighet att taga hänsyn till vad regeringsrätten säger. Om senare kommunerna göra det, kanske därför att de kommunala organen äro okunniga om sin frihet i detta fall, så behöver detta icke innebära någon motsättning.

Motion angående viss ändring i gällande bestämmelser om besvär enligt kommunallagarna. (Forts.)

Vidare vill jag säga, att det finns vissa kommunala befattningar där staten har ett sådant intresse, att staten genom lagstiftning skapat särskilda förhållanden, såsom beträffande polispersonal, kommunalborgmästare o. s. v. Men frågan är ju, om man skall gå vidare på den vägen, när det gäller den rena kommunalförvaltningens tjänstemän, beträffande vilka staten inte har samma intresse, och det är vad motionären här är inne på. Låt mig säga, att staten i vissa fall har av ren misstro till kommunerna och de kommunala förtroendemännens skötsel av de kommunala ärendena utfärdat sådana föreskrifter, om vilka man kan säga, att det varit lika bra att de icke funnits. Det finns förresten en lagstiftning på riksdagens bord, där det kanske finns anledning att se upp och fråga sig, huruvida de särskilda bestämmelser som man där vill införa äro av behovet påkallade. Antingen skall man inte gå upp och tala om att man vill värna den kommunala självstyrelsen, eller också skola vi besluta oss för att också i verkligheten gå in för att bevara densamma.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels och på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 8.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av § 17 mom. 1, §§ 18 och 20, § 22 mom. 1 samt §§ 24, 26 och 31 regeringsformen m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret jämte en i ämnet väckt motion.

I propositionen nr 112 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 18 februari 1944 för riksdagen framlagt vissa förslag angående uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret.

Enligt berörda förslag skulle en dylik för mellersta Norrland avsedd anstalt förläggas till Långsele.

Uti en inom andra kammaren av herr *Hedlund* i Östersund m. fl. väckt motion (II: 448) hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att den blivande centrala tvätt- och reparationsanstalten för mellersta Norrland skulle förläggas till Bräcke.

Utskottet hemställde,

- I. att motionen II: 448 icke måtte av riksdagen bifallas;
- II. att riksdagen måtte under försvarets fabriksfond för budgetåret 1944/45 anvisa av Kungl. Maj:t i förenämnda proposition begärda investeringsanslag till uppförande av ifrågakvarande centrala tvätt- och reparationsanstalter m. m.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Jag har jämte mina kamrater på jämtlandsbänken i fråga om förläggningsorten för tvättanstalten för mellersta

Uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret.

Uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret. (Forts.)
Norrland föreslagit, att densamma måtte förläggas till Bräcke. Som skäl för detta yrkande ha vi bland annat anfört, att Bräcke kommun, som på grund av statliga åtgärder drabbats av stora ekonomiska svårigheter, därför måtte kompenseras med att anstalten förlades dit. Bräcke station har en gång varit en av Norrlands större rangerbangårder. Denna rangerbangård har nu flyttats till Ånge. Detta har medfört att Bräcke kommun och dess invånare, i synnerhet kommunens affärsliv, mött stora ekonomiska besvär. Kommunen, som räknade med att vid Bräcke allttjämt skulle finnas en större rangerbangård, lade på sin tid ned stora summor på ett vattenverk och vattenledningsanläggningar som nu äro oräntabla, och kommunens skatteunderlag har katastrofalt försämrats. Detta är ett av skälen till att vi anse, att staten bör kompensera Bräcke. Men det är helt naturligt att detta skäl ensamt icke får vara avgörande. Men även andra skäl tala för att Bräcke bör komma i fråga som förläggningssort. De militära myndigheterna ha uttalat, att Långsele, som nu föreslagits som förläggningssort, visserligen kan godtagas, men att Bräcke ur militär synpunkt ligger betydligt över.

Riksdagen beslöt för några år sedan, att för ordnandet av dessa tvättanstalter skulle staten söka samarbete med de olika landstingen för att till anstalterna få den tvättgodsmängd, som erfordras för att de skulle bli ekonomiskt bäriga. Jämtlands läns landsting har under utredningsarbetet förklarat, att det icke reflekterade på samarbete med kronan. Däremot har Västernorrlands läns landsting ställt i utsikt, under förutsättning att en anstalt förlades till Långsele, att anstalten skulle tillföras 700 ton tvättgods. Det är naturligt, att departementschefen under sådana förhållanden har föreslagit, att tvättanstalten skall förläggas till Långsele. Men efter det att propositionen avlåtits har, så vitt jag är riktigt underrättad — och det borde jag vara, eftersom jag är landstingets ordförande — Jämtlands läns landstings förvaltningsutskott förklarat för statsutskottet, att landstinget är berett att bidra med en så stor tvättgodsmängd vid en tvättanstalt i Bräcke, att anstalten skulle göras ekonomiskt bärig. Jag skulle vilja fråga statsutskottets ärade vice ordförande, av vilken anledning statsutskottet icke i sitt yttrande redovisat detta erbjudande, som, enligt de uppgifter som lämnats mig, landstinget i Jämtlands län gjort.

Alla skäl tala för att anstalten skall förläggas till Bräcke. För några år sedan, då två norrländska städer tävlade med varandra för att till sig få förlagd hovrätten för mellersta Norrland, framhöll herr Lindqvist med kammarens fulla gillande, att riksdagen äntligen borde göra slut på auktionerandet orterna emellan om att få till sig förlagda olika anstalter och inrättningar. Riksdagen följde då herr Lindqvist. Här ha vi ett analogt fall, men nu ser riksdagen mera på det erbjudande, som kommit från Västernorrlands läns landsting, än på de sakliga skäl, som tala för att förlägga anstalten till Bräcke. För ett bifall till min motion tala starka sociala skäl. Härtill kommer att de militära intressena bli bättre tillgodosedda, om anstalten förlägges till Bräcke, och genom Jämtlands läns landstings erbjudande — jag förutsätter att jag är riktigt underrättad — om en så stor tvättgodsmängd, att anstalten i Bräcke skulle göras ekonomiskt bärig, är ett bifall till motionen välgrundat.

Under dessa förhållanden ber jag, herr talman, att få yrka bifall till min motion, samtidigt som jag frågar statsutskottets ärade vice ordförande, huruvida min relation rörande landstingets erbjudande om en tvättgodsmängd av 300 ton är riktig.

I detta anförande instämde herr *Larsson* i Östersund, fru *Ronnebäck* samt herrar *Andersson* i Gisselås och *Jonsson* i Alsen.

Uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret. (Forts.)

Herr **Törnkvist**: Herr talman! Herr Hedlund använde ett ord, som jag vill börja med att taga upp. Han talade om auktionering och vände sig därvid till utskottet. Som kammarens ledamöter se av utskottsutlåtandet har det icke varit fråga om något auktionering från utskottets sida, utan utskottet har tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag. Men jag vill bekänna, att något har skett, som kan ge anledning att anklaga utskottet för att ha varit benäget för att auktionera. Jag vill då icke taga ordet i den sämre bemärkelse, som gärna vidläder ordet, när det användes i ett sammanhang som detta.

Saken är ju den, att vederbörande utredningsmän, såsom riksdagen år 1943 beslöt, trädde i förbindelse med landstingen för att undersöka, huruvida de ifrågavarande tvättanstalterna kunde tillgodose även landstingens behov. Bland de landsting, som avvisade kommittén, var Jämtlands läns landsting. Kommitterade, som hade funnit Bräcke ur militär synpunkt lämpligare än exempelvis Långsele, kommo emellertid fram till att därest den militära sakkunskapen kunde godkänna Långsele som förläggningsplats, anstalten borde förläggas dit, då Jämtlands läns landsting icke ville förbinda sig till någonting, om tvättinrättningen förlades till Bräcke.

Nu kan man ju icke avkoppla sitt hjärta fullständigt. Jag tager ansvaret på mig i det fallet. Jag sökte komma i förbindelse med vederbörande i Bräcke för att tala vid dem om deras speciella förhållanden. Jag var nämligen med på sin tid, när Bräcke såsom järnvägsstation väsentligt förminskades genom ett riksdagsbeslut. Vi voro den gången alldeles på det klara med att detta var ett hårt ingrepp för Bräckes vidkommande. Om man icke är alldeles utan mänskliga känslor, kan man icke låta bli att tänka på en sådan sak i sammanhanget. Vi ha sålunda haft både landshövdingen och en deputation från Bräcke uppe på avdelningen, men vi ha icke haft någon representant för landstinget. Jag måste beklaga, att landstinget fortfarande ställt sig lika kallsinnigt som det gjort tidigare. Landstinget har tydligen icke velat ha någon förbindelse med staten i detta avseende utan har väl närmast känt sig pressat av Bräcke kommun. När statsutskottet velat resonera med Bräcke om saken, har landstinget icke kunnat hålla sig i skymundan alldeles, utan förvaltningsutskottet har tillförsäkrat Bräcke, men icke staten, ett slags garanti, om tvättinrättningen förlägges till Bräcke. Våra strävanden ha sålunda icke krönts med framgång. Jag kan icke säga, vilket beslutet kunde ha blivit i annat fall. Den materiella vägen gjorde ju fortfarande utslag till förmån för Långsele, 1 000 ton tvättgodsmängd betraktas som minimum i fråga om en av dessa tvättanstalter och den siffran kunde högst uppnås i Bräcke, medan i Långsele 1 400 ton kunna uppnås. Fortfarande låg alltså Bräcke under. Men jag kan icke uttala mig om vilken ståndpunkt utskottet ändå hade kommit att intaga, därest en anslutande hållning hade visats från Jämtlands läns landstings sida.

Jag har velat säga detta som svar på herr Hedlunds fråga, och jag hoppas, att svaret skall vara tillräckligt uttömmande. Konsekvensen blev givetvis, att Kungl. Maj:ts förslag tillstyrktes. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Jag är herr Törnkvist tacksam för de upplysningar jag fått. Jag levde i den föreställningen, att förvaltningsutskottet i Jämtlands läns landsting hade under former, som kunde diskuteras i utskottet, gjort det erbjudande jag talade om och varom jag blivit underrättad. Själv är jag naturligtvis icke på minsta sätt ansvarig för vad förvaltningsutskottet gjort. Mitt klander av statsutskottet i fråga om dess underlä-

Uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret. (Forts.)
 tenhet att redovisa saken i handlingarna är sålunda grundlöst. Jag trodde nämligen, som jag sade, att det erbjudande jag omnämnde hade kommit till statsutskottet. Nu förklarar utskottets vice ordförande, att så icke är fallet, och då måste jag ju säga, att jag är mindre överraskad över att frågan kommit i det läge den gjort.

Jag vidhåller mitt yrkande, herr talman, men kommer icke att begära votering.

Herr **Törnkvist**: Herr talman! Jag vill utöver vad jag sade i mitt förra anförande nämna, att utskottet nog har redovisat för vad som gjorts. Det heter i utlåtandet: »I fråga om Bräcke-alternativet har Jämtlands läns landsting däremot avböjt samarbete med kronan. Även om ett dylikt samarbete med landstinget kunde komma till stånd, vill utskottet framhålla, att av utskottet företagna undersökningar givit vid handen att anstalten förlagd till Bräcke ändock icke tillnärmelsevis kan ernå den tvättgodsmängd som skulle bli fallet, om densamma förlades till Långsele.» Där ha vi en redovisning för de undersökningar vi gjort.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr andre vice talmannen gav först beträffande punkten I. propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i denna punkt dels ock på bifall till motionen II:448; och biföll kammaren utskottets i punkten gjorda hemställan.

På av herr andre vice talmannen därå given proposition blev härefter utskottets hemställan i punkten II. av kammaren bifallen.

§ 10.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 146, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44 dels till Krigsmaterielverket: Merkostnader för vissa fabriksanläggningar, dels ock till Merkostnader för maskinella anordningar för värnpliktsredovisningen;

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning för vissa genom krigsförhållandena uppkommande förluster för statstjänstemän m. fl.;

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anordnande av en mät- och avmagnetiseringsstation i Karlshamn;

nr 149, i anledning av väckt motion om utvidgad granskningsrätt för riksdagens revisorer beträffande statskontrollerade aktiebolag; och

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1944/45 till riksförsäkringsanstalten m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11.

Föredrogos statsutskottets utlåtande, nr 151, i anledning av väckt motion angående upprättande i Norrland av en centralanstalt för kirurgisk behandling av lungtuberkulos.

I en inom andra kammaren av herr *Skoglund* i Umeå väckt motion (II: 355) hade hemställts, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag angående upprättande i Norrland av en

Motion angående upprättande i Norrland av en centralanstalt för kirurgisk behandling av lungtuberkulos.

Motion angående upprättande av en centralanstalt i Norrland för kirurgisk behandling av lungtuberkulos. (Forts.)

centralanstalt för kirurgisk behandling av lungtuberkulos, förslagsvis förlagd till Umeå.

Utskottet hemställde, att motionen II:355 ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Skoglund** i Umeå: Herr talman! Under den ordinarie motionstiden väckte jag en motion, vari jag föreslog, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära utredning angående upprättande i Norrland av en centralanstalt för kirurgisk behandling av lungtuberkulos. Anledningen till att motionen väcktes var närmast att söka i det förhållandet, att man under senare tid vunnit erfarenhet om att denna behandlingsmetod visat sig vara synnerligen effektiv, då det gäller att bekämpa den stora folksjukdomen lungtuberkulos. Jag hade också som motivering i min motion åberopat en utredning, som verkställts av svenska nationalföreningen mot tuberkulos, där man understyrker lämpligheten av att det på olika ställen i vårt land inrättas dylika centralanstalter. Under den tid motionen nu legat hos statsutskottet har nationalföreningens skrivelser avancerat till medicinalstyrelsen, som så småningom tagit sig en funderare på saken och vidarebefordrat skrivelsen till Kungl. Maj:t, där den för närvarande ligger. Det är detta sistnämnda förhållande, som statsutskottet tagit till intäkt för att icke göra något. Man menar, att saken kommer att göras till föremål för Kungl. Maj:ts prövning och att intill dess så sker skall man vänta och se. Vad är det då man väntar skall inträffa, när Kungl. Maj:t prövar frågan? Ja, det är ju tvenne saker, som kunna inträffa: antingen att Kungl. Maj:t finner anledning föreligga att föranstalta om den begärda utredningen eller att Kungl. Maj:t efter att ha genomläst medicinalstyrelsens framställning finner att denna icke bör till någon Kungl. Maj:ts åtgärd föranleda. Jag skulle tro, att det finns en viss risk för att det blir det sista alternativet man kommer att begagna sig av. All erfarenhet talar nämligen i den riktningen.

Jag behöver icke för statsutskottet och allra minst dess tredje avdelning påpeka, att medicinalstyrelsen i en annan fråga gjort ett par framställningar till Kungl. Maj:t utan resultat. Jag syftar på framställningarna om åtgärder för att åstadkomma en ordnad tandteknikerutbildning. Den frågan har diskuterats av medicinalstyrelsen, och den har förts vidare genom en skrivelse till Kungl. Maj:t, i vilken påyrkats, att åtgärder måtte vidtagas. Allt detta har förresten skett under mycket starka påtryckningar från landstingets sida, icke minst de norrländska, då vi i Norrland haft stora svårigheter att få tandtekniker till de folktandkliniker vi lyckats åstadkomma. Alltjämt ligger emellertid frågan oprövad. Visserligen har departementschefen sagt, att när tandläkareinstitutet — det andra alltså — så småningom kommer till, men först då, skall saken tagas under omprövning.

Då frågan nu ligger så till, att utskottet förklarar, att »motionärens förslag om inrättande i övre Norrland av en centralanstalt för kirurgisk behandling av lungtuberkulos bör tagas under övervägande», synes det mig, att det hade varit lämpligt om utskottet gett ytterligare uttryck för detta genom att föreslå en skrivelse till Kungl. Maj:t. Men här har tydligen utbildat sig den praxis, att riksdagen alltid skall fränsäga sig varje som helst försök till initiativ, så fort man får klart för sig, att det förekommer något slags korrespondens mellan Kungl. Maj:t och ett centralt ämbetsverk. Gång på gång

Motion angående upprättande av en centralanstalt i Norrland för kirurgisk behandling av lungtuberkulos. (Forts.)

få vi en påminnelse härom. Jag tycker, att då man i utskottet — och jag skulle tro också i riksdagen i gemen — är av den uppfattningen, att allt vad som kan göras för att bekämpa den svåra sjukdomen också bör göras, bör man också demonstrera sin vilja till positivt handlande genom att i skrivelse till Kungl. Maj:t påyrka åtgärder i av mig angiven riktning. Det är för att ge uttryck åt denna min uppfattning som jag till sist, herr talman, ber att få yrka bifall till den av mig väckta motionen.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! I den mån den ärade motionären riktade kritik mot Kungl. Maj:t har jag ingen anledning att ingå i svaromål; men däremot vill jag, i den mån han riktade sin kritik mot statsutskottet, säga några ord.

Jag vill erinra om att i den behandlade motionen har hemställts, att riksdagen ville avlåta skrivelse till Kungl. Maj:t av visst innehåll. Vi hade i statsutskottets tredje avdelning såväl beträffande denna motion som en del andra motioner, som gällde hälsovården, en föredragning av medicinalstyrelsens chef. Då fingo vi klart för oss, att den framställning från nationalföreningen mot tuberkulos, som är återopad i motionen, låg under behandling i medicinalstyrelsen och att avsikten var att snarast möjligt vidarebefordra denna framställning med vederbörandes yttranden till Kungl. Maj:t. Det är detta som gjort, att utskottet väntat på att få se, huruvida detta löfte infriades. Nu är det för utskottet känt, att denna framställning inlämnats till Kungl. Maj:t i början på denna månad. Sålunda ligger frågan på Kungl. Maj:ts bord. Man behöver således icke avlåta någon skrivelse för att fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på detta ärende. Det brukar icke riksdagen göra, när den vet, att Kungl. Maj:t redan har ärendet under behandling. Den ärade motionären må vara hur missbelåten som helst, men det är en vanlig riksdagskutym, att man icke skriver i en sak, som redan ligger under Kungl. Maj:ts behandling.

Men utskottet har i alla fall velat visa sin positiva inställning till detta spörsmål genom att skriva följande: »För egen del vill utskottet uttala, att motionärens förslag om inrättande i övre Norrland av en centralanstalt för kirurgisk behandling av lungtuberkulos bör tagas under övervägande.» Vi ha sålunda så att säga skickat med denna lilla hälsning till Kungl. Maj:t. Nu förutsätter tydligen den ärade motionären, att i Kungl. Maj:ts kansli läser man icke vad statsutskottet skrivit i sina motiveringar. Jag har emellertid en helt annan erfarenhet. Det är därför jag för min del tycker, att det är i denna fråga fullt tillräckligt åtgjort i positiv riktning med det skrivsätt statsutskottet använt.

Jag menar således, att statsutskottet har tillräckligt klart demonstrerat sitt intresse i denna fråga — för att använda motionärens egna ord. Jag anser alltså, att frågan har genom utskottets skrivsätt fått en törn framåt. Sedan blir det Kungl. Maj:ts sak att samordna denna fråga med andra frågor, som ligga under Kungl. Maj:ts omprövning beträffande angelägenhetsgraden, och vidtaga de åtgärder, som kunna vara behövliga. Utskottet har — och även riksdagen, om den antager utskottets förslag — visat sitt intresse för saken.

Jag ber således med det anförda att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr andre vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 12.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 30 juni 1943 (nr 493) om begränsning i vissa fall av skatt till staten, jämte i ämnet väckta motioner.

Fortsatt tillämpning av förordningen om begränsning i vissa fall av skatt till staten.

Sedan utskottets hemställda föredragits, anförde:

Herr **Lundell**: Herr talman! Jag har till förevarande betänkande knutit en blank reservation. Jag ber att få taga kammarens uppmärksamhet i anspråk ett ögonblick — eller ett par kanske jag får säga — för att klarlägga vilka önskemål och uppfattningar som ligga bakom denna blanka reservation.

Här väcktes i början av riksdagen en motion, som frambars i denna kammar av herr Wiberg och mig och där det begärdes en skrivelse till Kungl. Maj:t dels om skyndsamt utredning rörande möjligheterna till sådan reformering av gällande bestämmelser angående begränsning i vissa fall av skatt till staten att även kommunalutskylderna inräknas i det maximala skattebeloppet, och dels, att de förslag, vartill sådan utredning kunde föranleda, måtte snarast föreläggas riksdagen.

Nu har utskottet, såsom kammaren behagade se, i sista punkten i sin kläm hemställt, att dessa likalydande motioner icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Emellertid har utskottet i sista stycket av sin motivering skrivit, att det synes önskvärdt, att frågan huruvida och under vilka förutsättningar kommunalutskylderna lämpligen kunna inordnas under dessa regler göres till föremål för närmare undersökning. Det är ju tydligt att detta är direkt vad motionen har begärt.

Jag skulle vilja framhålla, att för något år sedan kom det en påstötning från konstitutionsutskottet, att om ett utskott ville uttala någonting, som Kungl. Maj:t borde göra eller icke göra, skulle det uttryckas i klämman och ej blott i motiveringen. Ännu sämre är det naturligtvis, om man i klämman avslår ett yrkande och sedan tillstyrker det i motiveringen. Det har man gjort här i allt väsentligt. Man kan möjligtvis gå en medelväg så att man hemställer, att dessa motioner måtte anses besvarade med vad utskottet i motiveringen anført. Men att direkt föreslå, att de ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, är visserligen formellt riktigt — ty riksdagen skriver ej och begär utredning på grund av detta betänkande — men det är väl meningen att det skall delgivas Kungl. Maj:t ändå, exempelvis genom att ett tryckt exemplar bifogas skrivelsen till Kungl. Maj:t. Detta var alltså en formell anmärkning på betänkandets avfattning.

Sedan säges här i betänkandet: »Skulle en sådan utvidgning av reduktionsreglerna anses kunna och bära genomföras» — d. v. s., om det anses att även kommunala skatter bära medtagas — »torde det procenttal av den taxerade inkomsten, vid vilket reduktionen skall inträda, bära höjas.» Jag tycker nog, att den där anvisningen är ganska överflödigt. Vi bära icke på förhand ha uttalat någon uppfattning i den saken. Skall jag framhålla min egen åskådning, får jag ju säga, att man kunde nog nöja sig med att maximum för de sammanlagda skatterna finge ligga vid 80 procent och icke behövde höjas till 85, 90, 95 eller 100 procent av den taxerade inkomsten. Vilketdera nu bevillningsutskottets majoritet åsyftar, vet jag ju ej så bestämt. Men nog vore det annars ganska rimligt, tycker man, att vederbörande skattedragare finge genom en särskild förordning fastställd rätten att behålla åtminstone 20 procent av sin taxerade inkomst för att alltså användas till hans levnadskostnader eller vad han annars ville använda det till. Vi ha ju haft denna gräns av 80 procent, gällande endast de statliga skatterna, i två år. Jag tycker nog, att vi kunde

Fortsatt tillämpning av förordningen om begränsning i vissa fall av skatt till staten. (Forts.)

vara mogna att låta även skatter av kommunal natur inarbetas under samma 80 procent. Jag skulle kanske kunna säga, att jag tror att 60 procent skulle vara tillräckligt för att ändå bromsa vederbörandes lust till ökad företagsamhet. Jag bör kanske i klarhetens intresse tillägga, att när här i motionen och likaså i betänkandet står talat om kommunalutskylder, så mena åtminstone motionärerna — och jag skulle tro även bevillningsutskottets majoritet — att det gäller alla utskylder av kommunal natur, alltså även landstingsskatt och annat, som eventuellt kan inbegripas under samma uttryck.

Vidare står det i betänkandet: »Utskottet förutsätter även, att vid reduktionsreglernas utformning tillses, att dessa regler icke komma att föranleda en minskning av skatteintäkterna för vederbörande kommuner.» Jag vill för egen del förklara, att jag är fullt överens med detta uttalande. Jag har till yttermera visso den uppfattningen, att de kommunala skatterna icke alls skola beröras av själva avkortningen eller restitutionen utan bara tagas med i beräkningen av de belopp, som böra restitueras, men att i övrigt böra gälla samma regler som gälla för närvarande och som finnas refererade i betänkandet på sidan 2 mitt på det långa stycket, där det står: »dock att avkortningen och restitutionen sammanlagt högst må omfatta summan av den statliga inkomst- och förmögenhetsskatten och värnskatten.» Jag menar, att denna punkt kan bibehållas oförändrad i den blivande förordningen.

Sedan skulle jag ytterligare vilja uttala, att om man nu gör en förändring av denna förordning vore det nog lämpligt, att man flyttade över krigskonjunkturskatten så att säga från det högra ledet till det vänstra ledet i den ekvation man här har på det sätt, som jag föreslog i en motion till 1942 års riksdag, nämligen nr 442 i denna kammare. Annars kommer det att skäligen omotiverat på vänstra sidan i jämförelseekvationen stå talat om inkomst- och förmögenhetsskatt, värnskatt, särskild skatt på förmögenhet och kommunalutskylder, under det att krigskonjunkturskatten kommer att stå kvar på den högra sidan. Det finnes ingen hållbar motivering, varför den skulle räknas i något slags särklass vid den beräkning, som det här är fråga om.

I samma motion fanns ett par andra anmärkningar rörande utformningen av ett par detaljer i detta restitutionsförfarande. Jag tror att dessa anmärkningar fortfarande vore värda att beaktas.

I den proposition, som har förelagts årets riksdag i denna angelägenhet, finnes på sidan 4 en tabell över antalet fall, där denna skattespärr har förorsakat restitution. Det är nämligen efter 1942 års förordning 17 fall och efter 1943 års förordning 15 fall. Om i en proposition till nästa års riksdag skulle lämnas en likadan redovisning över vad 1944 års förordning — d. v. s. den som det nu är fråga om — förorsakat för restitution, vore det önskvärt, att motsvarande tabell bleve något utförligare. Här stå bara två kolumner: i den ena kolumnen har sammanförts debiterad statlig inkomst- och förmögenhetsskatt, särskild skatt på förmögenhet och värnskatt, och i den andra kolumnen är uppförd avkortad eller restituerad skatt. Det vore önskvärt i klarhetens och upplysningens intresse, att det uppdelades så att i en särskild kolumn redovisades inkomst- och förmögenhetsskatt plus värnskatt, sedan i en kolumn särskild skatt på förmögenhet, i en tredje kolumn kommunalskatter och så en kolumn med summa skatter, samt att sedan där bredvid eller eventuellt allra främst sattes upp i en kolumn vederbörandes taxerade inkomst ökad med skatteavdraget; härigenom finge man jämförelseleden klara. Sedan skulle sist komma en kolumn motsvarande den, som här står sist, nämligen vad som är avkortat eller restituerat.

Herr talman! Detta är några anmärkningar till det föreliggande betänkan-

Fortsatt tillämpning av förordningen om begränsning i vissa fall av skatt till staten. (Forts.)

det. Jag kan på grund av vad som i betänkandet säges om procenttalets höjning icke yrka bifall till betänkandet. Jag skall ej heller yrka avslag, utan jag hänvisar endast till de anmärkningar i debatten, som jag här framfört.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Jag har varit med om bevillningsutskottets beslut i denna fråga och har alltså ingen anmärkning att framställa mot klämman. På grund av mellankommande omständigheter var jag dock ej i tillfälle att närvara vid justeringen, varför jag nödgas besvara kammaren med ett par ord.

Jag delar helt och fullt utskottets önskemål, att, om vid nästa års riksdag förslag framlägges om bibehållande av denna skattespärr vid statlig beskattning, även frågan — som utskottet skriver — huruvida och under vilka förutsättningar kommunalutskylder lämpligen kunna inordnas under dessa regler göres till föremål för närmare undersökning. Detta tycker jag är alldeles riktigt. Men till detta uttalande knyter utskottet en reflexion av följande lydelse: »Skulle en sådan utvidgning av reduktionsreglerna anses kunna och böra genomföras, torde det procenttal av den taxerade inkomsten, vid vilket reduktionen skall inträda, böra höjas.» Jag kan för min del ej vara med om denna tankegång. Jag förstår icke, att man anser sig kunna draga en sådan konklusion av den föregående satsen. Jag menar, att har man principiellt accepterat riktigheten därav, att en rimlig spärr — den är nu placerad vid 80 procent — skall sättas för den statliga beskattningen, är det tämligen rimligt, att en liknande spärr bör sättas för den sammanlagda beskattningen. Jag måste säga, att såvitt jag kan förstå har finansministern själv varit inne på en tankegång av denna art under det förarbetena till den första propositionen i detta ärende pågingo. Emellertid tog man den gången icke in frågan om kommunalutskyldernas inordnande i systemet. Men det berodde icke på sakliga överväganden utan det berodde — såsom mycket riktigt angavs i den proposition jag talat om — på att tiden icke medgav utarbetande av de bestämmelser, som voro erforderliga för att klara denna tekniskt rätt besvärliga sak. Sedan har frågan icke blivit på något sätt behandlad från departementschefens sida. Nu har emellertid utskottet, så vitt jag tolkat utlåtandet rätt, anhållit om ett förnyat beaktande av denna del av problemet, och jag föreställer mig att departementschefen också kommer att observera detta påpekande från utskottets sida.

Jag har endast, herr talman, velat säga dessa ord, då jag inte hade tillfälle närvara vid justeringen. Jag har intet yrkande.

Under detta anförande hade herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna.

Herr **Olsson** i Gävle: Herr talman! I anledning av vad som här framhållits av herrar Lundell och Hagberg i Malmö ber jag få säga att man bör inte bortse ifrån att det här föreliggande förslaget alltjämt bör betraktas som ett provisorium och att den tveksamhet, som förefanns redan 1942 emot hela principen om skattespärr, ingalunda är skingrad. Bevillningsutskottet hemställde också i det sammanhanget till Kungl. Maj:t att följa dessa företeelser så att man skulle kunna döma efter den erfarenhet som åren kunde ge oss. Det är ingalunda så att de uppgifter som herr Lundell talat om och som föreligga för de gångna två åren äro av den karaktär, att man på dem kan bygga ett slutligt ställningstagande till frågan.

Det är emellertid främst förslagets provisoriekaraktär som föranlett utskottet att icke koppla en skrivelse enligt den Lundellska linjen på denna proposi-

Fortsatt tillämpning av förordningen om begränsning i vissa fall av skatt till staten. (Forts.)

tion. Ty vi utgå ifrån att det skulle kunna hända att Kungl. Maj:t icke förelägger nästa riksdag något nytt förslag, och då existerar inte provisoriet längre. Men utskottet har gått motionärerna till mötes på det sättet att utskottet säger, att *därest* Kungl. Maj:t finner att det skall framläggas nytt förslag till nästa års riksdag, så anser utskottet det vara angeläget att man försöker medhinka det man inte hann med 1942, d. v. s. att ompröva huruvida de kommunala utskylderna skola ingå när skattesparren skall sätta in.

Sedan är det självklart, herr talman, att man alltid kan diskutera gränsen. Men jag tror att damerna och herrarna måste medge, att om man nu satt en gräns vid 80 % utan de kommunala utskylderna, måste man, när man lägger in de kommunala utskylderna, ta under allvarligt övervägande, huruvida den satta gränsen kan bibehållas. Vi ha ju ett exempel, där vi tagit med kommunalutskylderna och där riksdagen satt gränsen till 100. Jag är inte klar på var den skall sättas i detta fall, men vad jag däremot är absolut bestämd anhängare av det är, att *därest* man tar med de kommunala utskylderna måste procentsatsen för spärren, således de 80 procenten, undergå en förhöjning.

Jag ber, herr talman, att med anförande av dessa synpunkter få hemställa om bifall såväl till utskottets kläm som till motiveringen.

Vidare yttrades ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 13.

Föredrogs och lades till handlingarna bevillningsutskottets memorial, nr 41, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande nr 36 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, jämte i ämnet väckta motioner.

§ 14.

Förslag till lag angående behörighet för militär befälhavare att ålägga ersättningskyldighet, m. m.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående behörighet för militär befälhavare att ålägga ersättningskyldighet, m. m.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde

Herr **Lundstedt**: Herr talman! Här föreligger ett enhälligt utskottsutlåtande, och själv har jag inte väckt någon motion i ärendet. Jag får därför be att kammaren ville ha överseende med om jag likväl särskilt framhäver en viss synpunkt på denna fråga. Jag kommer bara att yttra mig om lagen, såvitt denna angår den värnpliktiges ansvarighet.

När man hyst vissa dubier angående lämpligheten av att på detta sätt delegera domsrätten till militärbefälhavaren, grunda sig dessa dubier naturligtvis därpå, att militärbefälhavaren inte är utbildad jurist och att det därför kan föreligga särskilda svårigheter för honom att vinna kunskap om den tillämpliga rättsregeln i ett föreliggande fall. Beträffande den rätt, som här skall användas, har departementschefen uttalat följande: »Det synes icke vara erforderligt att i lagtexten beröra de allmänna förutsättningarna för skadeståndsskyldighet. I 33 § strafflagen för krigsmakten hänvisas härom till allmän lag.» Jag vill visst inte göra någon anmärkning emot, att en här antydd utredning icke utförts i ärendet. Men jag vill knappast gå med på,

Förslag till lag angående behörighet för militär befälhavare att ålägga ersättningsskyldighet, m. m. (Forts.)

att det inte varit erforderligt att utreda förutsättningarna för denna skadeståndsskyldighet; det hade nog varit åtminstone önskligt. Jag tror emellertid, att frågan befinner sig i sådant skick, att en utredning hade varit alltför maktpåliggande i detta ögonblick och därför icke kunnat ifrågakomma. Den allmänna lagens förutsättningar för skadeståndsskyldighet är det stundom icke så lätt att fixera. Här äro såvitt jag kan förstå icke mindre än tre skilda linjer tänkbara. Man har skuldansvarets linje, d. v. s. att den värnpliktige blir ansvarig endast om han kan överbevisas om sin skuld, d. v. s. om att han handlat vårdslöst eller brustit i normal aktsamhet. Vidare finns en linje, som man skulle kunna beteckna som det preliminärt strikta ansvarets, vilket betyder att den värnpliktige utan vidare är att betrakta såsom ansvarig, tills det möjligen lyckas honom att överbevisa motparten om, att han icke har ådragit sig någon skuld, d. v. s. att han iakttagit normal aktsamhet. Slutligen ha vi den tredje linjen, den strängaste, mest rigorösa: ansvar inträder helt oberoende av nu angivna förutsättningar.

Santliga dessa linjer torde kunna vara *tänkbara*, t. o. m. i en sådan fråga som enligt förslaget kunde komma under militärbefälhavarens prövning. Men praktiskt taget ligger valet mellan skuldansvaret å ena sidan och det preliminärt strikta ansvaret å den andra. Lagutskottet har i ämnet uttalat följande i slutet av sitt yttrande: »Ersättningsskyldighet bör sålunda, där icke på grund av särskilda förhållanden ett strängare ansvar kan anses föreligga, ådömas allenast när omständigheterna giva stöd för att vederbörande icke iakttagit normal aktsamhet.» Innebörden av detta uttalande är, att skuldansvaret här bör vara den egentliga regeln.

Med hänsyn till att utredningen inte nämnt något om saken, synes mig dessa utskottets ord vara välbetänkta. Den värnpliktige bör i allmänhet blott svara efter skuldregeln. På honom bör vila endast det lindrigaste ansvaret i fråga om sådana handlingssätt, som det här rör sig om. Men detta följer icke utan vidare av de vanliga civilrättsliga reglerna. Också den värnpliktige, ehuru militär, har naturligtvis en civilrättslig ställning. Men *vilken* är hans civilrättsliga ställning? Om den värnpliktige t. ex. beträffande mottagna persedlar eller beträffande förråd, som satts under hans uppsikt, betraktas såsom i senare fallet depositarie och i förra fallet låntagare, skulle resultatet mycket väl kunna bli ett ansvar, som jag karakteriserade såsom det preliminärt strikta ansvaret. Det kan emellertid icke vara riktigt att bedöma den värnpliktiges civilrättsliga ställning vare sig som en depositaries eller låntagares. Han har ju *tvungits* ta befattning med kronans egendom. Därför bör hans ansvarighet i allmänhet vara mindre sträng än en depositaries eller en låntagares, vilket då betyder att den värnpliktige måste överbevisas om sin vårdslöshet för att kunna bli skadeståndsskyldig.

Nu kunna väl sådana omständigheter vara förhanden, att skärpning av ansvaret kan ifrågasättas. Detta kommer också tydligt till uttryck i den formulering av lagutskottet, som jag nyss citerade. Vad utskottet med dessa särskilda ansvarsskärpande omständigheter haft i tankarna vet jag inte bestämt. Jag förmodar dock, att man haft i sikte jämväl det s. k. uppborrdsmannaansvaret, som också kan tänkas åvila en värnpliktig, nämligen såvitt han i viss befälsställning har redovisningsskyldighet. Jag vill inte yttra mig bestämt om hur detta uppborrdsmannaansvar bör karakteriseras, men jag sätter i fråga, huruvida det icke, när det gäller värnpliktig, alltid borde begränsas till skuldansvar.

Ehuru praxis enligt den hittillsvarande ordningen i det hela torde överens-

Förslag till lag angående behörighet för militär befälhavare att ålägga ersättningskyldighet, m. m. (Forts.)
 stämma med de synpunkter jag här andragit, synes det mig dock vare angeläget, sedan man har antagit denna lag, att lagutskottets av mig här citerade uttalande *allmänneligen* bragtes till militärbefälhavarnas kännedom. Det var egentligen detta, herr talman, jag ville ha framfört, och med dessa ord ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 15.

Föredrogos vart efter annat:

första lagutskottets utlåtanden:

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 17 oktober 1900 (nr 82 s. 1) om straffregister;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående upphävande av 9 § lagen den 7 maj 1918 (nr 294) om särskilda tings- sammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt att i mål och ärenden som tillhöra domstols handläggning insända handlingar med posten m. m.;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 20 § lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff;

nr 40, i anledning av väckt motion om lagstiftning angående offentliga insamlingar;

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 14 juni 1917 (nr 380) om införsel i avlöning, pension eller livränta; och

nr 42, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i lagen den 14 juni 1917 (nr 380) om införsel i avlöning, pension eller livränta; samt

andra lagutskottets utlåtande, nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942 (nr 521).

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 16.

Motion angående revision angående alkoholistlagstiftningen, m. m. Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 44, i anledning av väckt motion angående revision av alkoholistlagstiftningen, m. m.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Senander**: Herr talman! Utskottet har yrkat avslag på den av oss avgivna motionen i denna fråga, och motiveringen för utskottets ställningstagande är att utredning pågår. Särskilt påpekas att riksdagen så sent som den 13 maj i år skrivit till Kungl. Maj:t och begärt skyndsamt utredning i saken. Det närmaste syftet med motionen är alltså uppnått, varför jag inte tänker framställa något särskilt yrkande.

Jag vill emellertid ändå yttra några ord i anledning av motionen och de uttalanden som gjorts i densamma. De kritiska anmärkningar som vi framfört i vår motion ha sammanfattats i påståendet, att alkoholistvården i vårt land mera syftar till att straffa än att hjälpa de personer det här är fråga om. Därvid ha vi särskilt fäst uppmärksamheten på att man vid alkoholistanstal-

Motion angående revision angående alkoholistlagstiftningen, m. m. (Forts.)

terna och särskilt vid Svartsjö använder mycket hårda disciplinstraff. Med hänsyn till att alkoholism numera praktiskt taget betraktas som en sjukdom och följaktligen inte är något brott, ha vi betecknat dessa straff som absolut otillständiga och ägnade att försvåra för att inte säga helt omöjliggöra alkoholisternas tillfrisknande. De synpunkter vi anfört i motionen ha också i stort sett vitsordats och i varje fall inte bestritts av de myndigheter och organisationer, som yttrat sig över densamma. Nykterhetsnämndernas riksförbund förklarar sig sålunda vara »fullt medvetet om behovet av en grundlig översyn» av alkoholistvården, och Sveriges nykterhetsvänners landsförbund hyser samma mening.

Av största intresse är emellertid socialstyrelsens yttrande över motionen. Även om socialstyrelsen har vissa invändningar att göra mot de påståenden som framförts i motionen, innebär dock även dess yttrande att svåra missförhållanden existera och böra röjas ur vägen. Inte minst gäller detta omdöme socialstyrelsens uttalanden om förhållandena på Svartsjö. Särskilt berör socialstyrelsen de av oss påtalade disciplinstraff som utmätts vid denna anstalt och förklarar det vara föga överensstämmande med kraven på behandling av sjuka människor, att de dömas till straffcell i veckotal för förseelser och därtill berövas möjlighet till sysselsättning under isoleringstiden. Denna anmärkning av socialstyrelsen överensstämmer helt med vårt påtalande av det oriktiga i att man behandlar alkoholister som brottslingar och inte som sjuka människor. Det är bara att beklaga att socialstyrelsen inte drar konsekvenserna av sitt resonemang i detta avseende genom att helt gå in för cellstraffets avskaffande utan inskränker sig till att kräva bestraffning under kortare tid. Motiveringen för denna socialstyrelsens ståndpunkt är ganska märklig, i det den förklarar att patienten härunder skall få tid att återvinna en viss balans.

Denna inkonsekvens i socialstyrelsens resonemang bottnar enligt min mening i det faktum, att hela vår alkoholistlagstiftning bygger på uppfattningen att alkoholisten är en person som är vådlig för samhället och måste behandlas som en brottsling. Visserligen talar vår alkoholistlagstiftning ofta om alkoholismen såsom en sjukdom och även om vård för densamma, men då man går att precisera behandlingen av de sjuka blir det snarare fråga om brott och straff. I praktiken blir detta förhållande ännu mera markerat. Där följer man i stor utsträckning brottslingslinjen, om jag så får uttrycka mig. Till detta kommer att man officiellt söker framställa sjukdomen alkoholism som något alldeles särskilt skamligt och förnedrande, vilket naturligtvis måste leda till att den sjuke känner sig utstött och föraktad och därmed i viss utsträckning berövas hoppet om att någonsin kunna bli frisk och sund. Samtidigt inger ett sådant betraktelsesätt den stora allmänheten en falsk bild av alkoholismen och minskar självfallet allmänhetens förståelse för dess offer.

Som ett litet exempel på vilka uttryck den officiella inställningen till alkoholismen kan ta sig vill jag omnämna att då Frälsningsarmén på sin tid begärde statsunderstöd för sin alkoholistvård, bestämdes som villkor för statsunderstödet att namnet skulle ändras från det tidigare Kuröns vårdhem till Alkoholistanstalten Kurön. Det gick inte för sig att ge statsunderstöd till ett sjukhus som kallades vårdhem — det måste heta alkoholistanstalt för att liksom markera vilket klientel av sjuka som vårdades på detta ställe. Samhällets tolerans var faktiskt i detta fall mindre än Frälsningsarméns.

Ett annat exempel på denna officiella inställning är att man, såsom vi påtalat i motionen, allttjämt i stadgandena för Svartsjö bibehåller bestämmelserna om spöstraff och kroppsaga, vilka naturligtvis borde ha konsekvent avlägsnats i och med att man nu alltmer börjar erkänna riktigheten i vad vetenskapen konstaterat, nämligen att alkoholism är en sjukdom.

Motion angående revision angående alkoholistlagstiftningen, m. m. (Forts.)

I sitt yttrande polemiserar socialstyrelsen mot uttalandet i vår motion, att de nuvarande anordningarna i realiteten innebära att en medborgare kan åläggas ett höjt straff med följder som kunna vara bestående för livstiden, utan att denne medborgare på långa vägar har sådana möjligheter till försvar och garantier för att ett domslut utmätas på objektiva grunder som kriminella förbrytare äro tillförsäkrade. Socialstyrelsen menar att vederbörande nykterhetsnämnd, som är ett kommunalt organ, på grund av sin sammansättning lär erbjuda garanti mot övergrepp. Jag kan inte dela denna socialstyrelsens uppfattning om nykterhetsnämnderna. Det förekommer ofta att nykterhetsnämnderna göra sig skyldiga till mycket svåra missgrepp. Detta beror inte minst på att alkoholistlagen inte bara tillåter utan också rekommenderar anonymt angiveri. Den ger rätt åt vem som helst att lämna anmälan till nykterhetsnämnden. Därigenom kan faktiskt en person som inte är alkoholist komma i nykterhetsnämndens rullor och därmed få en prick för livet, som placerar honom i en undantagsställning och medför ständiga risker att ställas i klass med alkoholisterna. Det har förekommit fall, där en sålunda angiven person hamnat på alkoholistanstalt utan att ha förtärt mera sprit än den lagligen tillåtna ransonen. Nykterhetsnämnderna erbjuda enligt min mening ingen fullgod garanti mot missbruk, som kan föra en eljest oförvitlig människa över i alkoholisternas led.

Herr talman! Vi mena, att det är nödvändigt med en fullständig omläggning av alkoholistvården och en lika fullständig omvärdering av alkoholismen så att denna helt betraktas och behandlas som en sjukdom. Detta är en absolut förutsättning för att man skall komma till rätta med svåra spritmissbruk. Alkoholistlagstiftningen måste revideras i en sådan anda. Man skall aldrig för ett ögonblick inbilla sig, att man med en skärpning av nuvarande lagstiftning kan nå något bestående och effektivt resultat. Det är exempelvis rena enfalden som kommer till uttryck, då nykterhetsutredningen föreslår att en enda fylle-
riförseelse skall utgöra grunden för tvångsåtgärder beträffande personer under 25 år. Vill man skapa obotliga alkoholister, då skall man acceptera dylika förslag, men vill man komma tillräta med de svåra alkoholmissbruken, måste man beträda förnuftiga vägar och inte inbilla sig, att man med tvångsåtgärder och strafflagskärpning skall kunna avskaffa spritmissbruk.

Jag hoppas att den utredning, som väl kommer till stånd i anledning av riksdagens beslut den 13 maj i år, så snabbt som möjligt skall lösa detta viktiga spörsmål och lösa det efter förnuftigare linjer än som hittills praktiserats.

Herr **Hallberg**: Ja, herr talman! Jag är visserligen icke motionär i frågan, men det var ej heller den föregående talaren, fastän han upprepade gånger i sitt anförande talade om »vi motionärer». Jag vill säga några ord för att lämna mitt bidrag till klarläggande av den i väsentliga stycken missvisande framställning, som dels motionärerna och dels herr Senander gjort sig skyldiga till i denna fråga.

Det tycks icke ha hjälpt att socialstyrelsens chef på ett eftertryckligt sätt i sin inlaga till utskottet sagt ifrån, att motionärerna kommit med felaktiga uppgifter, när de bl. a. göra gällande i motionen, att man tillämpar prygelstraff mot alkoholister. Generaldirektör Höjer konstaterar i denna inlaga att prygelstraff icke tillämpas vid någon anstalt, ej ens vid Svartsjöanstalten och ej heller gent emot alkoholister. Jag vill också framhålla, att nykterhetsnämnderna — jag skulle tro, att det ej finns någon nykterhetsnämnd i vårt land, som utgör undantag — icke behandla alkoholisterna från de synpunkter, som herr Senander och motionärerna gjort gällande. Nykterhetsnämnderna behandla alkoholisterna just från den synpunkten, att de äro alkoholsjuka människor,

Motion angående revision angående alkoholistlagstiftningen, m. m. (Forts.)
som man skall taga hand om för deras egen skull av hänsyn till hustru och barn och deras omgivning i övrigt.

Jag vill fästa uppmärksamheten vid att nykterhetsnämnderna icke alls komma med interneringskrav mot alkoholister annat än när alla andra medel äro försökta och slagit slint. Det inskärpes ständigt från socialstyrelsens och från vederbörande alkoholistvårdande myndigheters sida hos nykterhetsnämnderna, att internering skall vara den åtgärd, som man tar till, när icke lämpor eller andra medel visa effekt. När man icke har något annat medel att tillgripa, först då skall man tänka på en interneringsåtgärd gent emot alkoholisterna. Det sker ingalunda så, att man betraktar personen i fråga som en brottsling som skall straffas. Man vill, som jag nyss sade, giva honom en lämplig vård av hänsyn till honom själv och hans närmaste och vill sträva att söka återupprätta och hjälpa den alkoholsjuka människan att åter bli en hygglig och bra medborgare och familjeförsörjare. Detta är en princip för nykterhetsnämndernas verksamhet i vårt land. Jag har mångårig verksamhet från arbete i nykterhetsnämnd och beklagar livligt — det har redan visat sig göra skada — att överhuvud taget dels i remissdebatten i år dels i denna motion offentligen gjorts gällande, att man behandlar alkoholisterna som brottslingar och t. o. m. använder prygelstraff. Detta har gjort att en del alkoholister med viss sorts mentalitet och psyke fått vatten på sin kvarn på grund av de felaktiga föreställningar, som kommunisterna framfört i den föreliggande motionen. Jag anser därför, att det är på sin plats, att man säger ifrån detta här i kammaren.

Herr Senander talade om, att man kommer med anonyma anmälningar till nykterhetsnämnden och att den metoden t. o. m. har stöd från myndigheterna. Jag skulle vilja påpeka, att detta, som kallas anonymt angiveri, i själva verket är en metod för att i görligaste mån skydda alkoholistens hustru, när hon finner tillståndet så olidligt att hon måste begära nykterhetsnämndens ingripande. Då kan nykterhetsnämnden själv ta itu med fallet utan att anmälaren behöver skylta på något sätt, detta för att alkoholisten i fråga icke skall kunna taga hämnd på hustrun eller på någon annan, som anmält honom. Detta är motivet och ingenting annat och icke något fulare, som herr Senander tycktes vilja göra gällande.

Herr Senander sade, att man givit en falsk bild av alkoholisten i allmänhetens ögon. Jag vill säga, att herr Senander och motionärerna i flera punkter givit en falsk bild av hur man behandlar alkoholisterna, och särskilt hur nykterhetsnämnderna arbeta.

Till detta vill jag endast stryka under utskottets mening, att alkoholistlagen är i behov av en revidering, helst så snart som möjligt. Det finnes många luckor och mycket behöver ändras. Jag vill nämna endast ett enda fall. Man skickar sålunda till alkoholistanstalterna en del personer, som äro psykopater eller ha konstitutionella fel, som borde behandlas på annat håll. Så sker ofta beklagligt nog på grund av den i vissa stycken bristfälliga alkoholistlag, som vi ha. Den behöver ändras, men man kan göra det utan att ingiva svenska folket felaktiga föreställningar om hur man bör ändra den.

Fröken **Hessलगreu**: Herr talman! Jag skulle efter den föregående talarens anförande kunnat underlåta att yttra mig. Jag vill emellertid stryka under utskottets uttalande, då utskottet berör frågan om prygelstraffet. Utskottet hänvisar därutinnan till justitieombudsmannens berättelse för i år, där han säger: »Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig, får jag till Kungl. Maj:ts övervägande framlägga ovanberörda spörsmål.» Vad är det för spörsmål? Jo, avskaffandet av prygelstraffet vid Svartsjöanstalten. Vi-

Motion angående revision angående alkoholistlagstiftningen, m. m. (Forts.)
dare önskar JO stryka under att när internering sker i cell under vissa dagar, få vederbörande ej vara fullständigt utan frisk luft. Jag vill nämna det för att visa, att utöver den undersökning, som enligt vad utskottet framhållit redan är i gång, dessutom föreligger ett uttalande av justitieombudsmannen, däri han hemställer, att Kungl. Maj:t skall vidtaga vissa åtgärder för att taga bort dessa straffbestämmelser, om vilka man med allt skäl kan säga, att de äro felaktiga och en kvarleva från gamla tider.

Jag hoppas sålunda, herr talman, att utskottets utlåtande skall leda till det resultat, som utskottet för sin del önskar, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Det är närmast på grund av herr Hallbergs inlägg, som jag ber att få yttra några ord.

I remissdebatten nämnde jag något om alkoholisternas behandling och åberopade då en framställning från justitieombudsmannen, vilken framställning förekommer i hans ämbetsberättelse, som medföljde årets statsverksproposition till riksdagen. Justitieombudsmannen påtalade där, att en alkoholist, som vårdats å Svartsjöanstalten, nödgats vara i cell under 30 dagar. Denne man hade beklagat sig och framhållit, att han tagit fysisk skada av denna isole-ring. Vederbörande hade icke fått komma ut och erhålla frisk luft. På våra vanliga straffanstalter kan varje fånge, hur grovt brott han än begått, en stund varje dag få möjlighet till promenad i friska luften. Detta är icke tillåtet i anstalten på Svartsjö, utan vederbörande kan där hållas inspärrad i 30 dagar. Detta tycks vara fullständigt klart så långt.

Nu har justitieombudsmannen ansett det vara oundvikligt att ha vissa möjligheter till bestraffning men menat, att efter 10 dagar bör ändå vederbörande givas möjlighet att få en promenad i friska luften. Jag tycker att allt detta varslar om en ganska efterbliven uppfattning om hur alkoholisterna skola behandlas. Dessutom, och det är väl särskilt det, som irriterat herr Hallberg, påtalades att man faktiskt enligt Svartsjöanstaltens stadgar har möjlighet att utdöma prygelstraff. Nu har emellertid — det påpekade jag också — justitieombudsmannen hemställt att denna bestämmelse i stadgan skall avlägsnas. Nu är det en annan sak, att man nu för tiden, som också meddelats från anstaltens sida, icke använder detta prygelstraff. Jag vet icke av vilket skäl — det framgår ej klart — men denna bestämmelse i själva stadgan fanns dock fortfarande, då justitieombudsmannen gjorde sin framställning och påpekade, att man där alltjämt kan använda detta straff gent emot alkoholisterna. Detta borde herr Hallberg ha läst i justitieombudsmannens ämbetsberättelse, innan han anklagade oss för att missleda opinionen beträffande principerna för den svenska alkoholistvården.

Herr **Hallberg** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill bara säga att även jag läst om detta i justitieombudsmannens berättelse. Det finnes intet stöd däri för herr Hagbergs i Luleå påstående, att prygelstraff användes mot alkoholister.

Herr **Hagberg** i Luleå, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag sade klart och tydligt, att man numera icke använder prygelstraffet. Jag har således icke kunnat påstå vad herr Hallberg återigen utprepar. Däremot vill jag utprepa vad som står i justitieombudsmannens hemställan. Det heter däri: »Slutligen vill jag ifrågasätta, om icke samtidigt den ändringen borde företagas beträffande stadgans föreskrifter om disciplinstraff, att bestämmelserna om prygel och aga upphävas.»

Motion angående revision angående alkoholistlagstiftningen, m. m. (Forts.)

Herr **Hallberg**, som på begäran ånyo erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Detta är kanske inte så mycket att träta om. Men det tycks vara nödvändigt för mig att läsa upp vad som står i handlingarna. Jag citerar ur den kommunistiska motionen, där herr Hagberg i Luleå bland annat henställer, att »Kungl. Maj:t utan att avvakta den begärda utredningens resultat ur stadgarna för alkoholistanstalterna avlägsnar bestämmelserna om prygel och övriga brutala disciplinbestämmelser, som ha karaktär av plågsamma och hälsovådliga straff».

Herr **Hagberg** i Luleå, erhöll jämväl på begäran ånyo ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Vi ha alltså i vår motion yrkat detsamma som justitieombudsmannen yrkat.

Härefter anförde:

Herr **Senander**: Herr talman! Jag är verkligen förvånad över att herr Hallberg med sådan frenesi försvarar ett tillstånd, som är utdömt av de flesta myndigheter i detta land. T. o. m. riksdagen har ju tagit ställning därtill och anser det vara nödvändigt med utredning i syfte att nå ett bättre tillstånd på detta område. Herr Hallberg sökte göra gällande, att vi här i landet ha en mycket human alkoholistvård. Fakta tala fullständigt emot honom. Redan detta förhållande, att man här tillämpar vissa mycket hårda bestraffningsåtgärder mot dem, som intagits på sådana anstalter, visa, att vi icke ha en vård, som går ut ifrån, att man skall behandla alkoholister som sjuka människor och icke som brottslingar. Socialstyrelsen har särskilt vänt sig emot att man tillämpar mycket långa och svåra cellstraff mot dem, som intagits på alkoholistanstalten i Svartsjö. Till detta vill jag lägga, att man också vid andra alkoholistanstalter tillämpar liknande straff. I stadgan för alkoholistanstalten å Venngarn är bland annat föreskrivet följande: »År förseelsen av svårare beskaffenhet eller gör den intagne vid upprepade tillfällen sig skyldig till förseelse, må han efter direktörens bestämmande under en tid av högst sju dagar hållas isolerad.»

Kan man kalla det för en human och riktig alkoholistvård? Nej, den är inhuman och grundar sig på en fullkomligt ovetenskaplig och fullkomligt främmande princip, nämligen att bestraffa sådana alkoholister, som begå ett eller annat fel under sin vistelse på en alkoholistanstalt. Därmed gör man bara ont värre och inte bättre.

Till talet om humaniteten hos nykterhetsnämnderna så vill jag bara säga det, att jag skulle kunna för herr Hallberg anföra många fall från Göteborg, där man uppenbart har begått övergrepp och där dessa övergrepp ofta ha grundat sig på anonyma angivelser.

Herr **Hallberg**: Herr talman! Jag är angelägen att utöver vad jag sagt förut betona, att jag icke med ett ord tager i försvar hårda och brutala metoder vid behandlingen av alkoholister. Jag bara reagerar mot att det gjorts gällande att det tillämpas sådana metoder. Jag är den förste som ansluter mig till tanken, att man icke skall behandla alkoholister som brottslingar. Jag har en femtonårig erfarenhet som nykterhetsnämndsledamot, och jag har aldrig haft den uppfattningen, att man skall betrakta en alkoholist som en brottsling. Därför ber jag att få tillbakavisa försöket att framställa mina invändningar mot de oriktiga påståendena i detta fall såsom bevis för att jag icke har någonting emot brutala metoder mot alkoholister.

Sedan gör jag mig ju i mitt stilla sinne den frågan, huruvida herr Senan-

Motion angående revision angående alkoholistlagstiftningen, m. m. (Forts.)
ders påstående om de brutala metoder, som använts i Göteborg, är grundat på uppgifter från alkoholister eller från andra.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 17.

Föredrogos andra lagutskottets utlåtanden:

nr 45, i anledning av väckt motion angående utredning om åtgärder i syfte att vid svårare olycksfall bereda större och barnrika familjer bättre ekonomisk och social trygghet;

nr 46, i anledning av väckt motion angående lagstiftning om försäkring för olycksfall för blockledare för skada ådragen under arbete i sådan befattning;

nr 47, i anledning av väckt motion angående utredning rörande lagstiftning om företagarpension; och

nr 48, i anledning av väckta motioner angående statsbidrag till frivillig folkpensionering.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 18.

Interpellation. Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr Nilsson i Göingegården, som yttrade: Herr talman! Under den senaste tiden ha åtskilliga lasarett och sjukhus på grund av personalbrist måst stänga vissa avdelningar. Så har exempelvis skett vid Halmstads lasarett, där man, enligt vad som meddelats i pressen, nödgats stänga en avdelning om ett 20-tal platser. Man befarar dessutom, att man i juni månad skall bli tvungen att stänga ytterligare en avdelning, denna med 32 platser. I dagens nummer av Svenska Dagbladet meddelas, att man vid Södra barnbördshuset i Stockholm icke kan belägga alla platser, då det är omöjligt att erhålla vårdpersonal av alla kategorier. Även lasaretten i Linköping, Jönköping, Borås, Falun och Ludvika ha måst stänga avdelningar eller komma att göra det inom de närmaste veckorna.

Det faktum, att indragningarna i hög grad drabbat tuberkulosavdelningar och sanatorier, är ägnat att inge särskilt stora bekymmer. För Stockholms stads vidkommande har exempelvis indragning skett vid Söderbysjukhuset, där inte mindre än två avdelningar måst stängas. Det är ju f. n. ett stort intresse att på ett tidigt stadium upptäcka och stävja lungtuberkulosen. Men det gäller dock att icke endast upptäcka sjukdomen utan, att även skaffa möjlighet att vårda de sjuka.

Orsaken till indragningarna ligger ju i personalbrist, främst i bristen på biträden, men även på sjuksköterskor och i hög grad på barnmorskor. Då situationen är så allvarlig nu under fredliga förhållanden, har man all anledning att hysa farhågor för vad som kan inträffa på sjukvårdens område, om vårt land skulle råka i krig.

På grund av det ovan anförda får jag anhålla om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet framställa följande frågor:

Har herr statsrådet uppmärksammat de förhållanden som nu råda inom sjukvården och föranlett indragning av ett flertal vårdavdelningar vid landets sjukhus?

Interpellation. (Forts.)

I så fall, ämnar herr statsrådet vidtaga åtgärder för att motverka personalbristen vid dessa anstalter, speciellt i händelse av en ytterligare tillspetsad situation?

Denna anhållan bordlades.

§ 19.

Herr **Senander** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Enligt *Interpellation.* gällande föreskrifter i familjebidragsförordningen kan s. k. förlängt familjebidrag under högst 20 dagar tilldelas sådana hemförlovade beredskapsmän, som inte omedelbart efter hemkomsten kunna börja arbeta, men som styrka att de inom viss tid ha arbete garanterat.

I Göteborg har denna förmån undanhållits beredskapsinkallade sockerbruksarbetare på grund av den inom sockerindustrien rådande arbetskonflikten. Samma var på sin tid förhållandet med de i konflikt indragna lastbilschaufförerna i Göteborg. Enligt uppgift från familjebidragsnämnden på platsen skulle dess ställningstagande i saken ha föranletts av direktiv från arbetsmarknadskommissionen, som bestämt motsatt sig att förlängt familjebidrag utbetalades till hemförlovade beredskapsinkallade, å vilkas arbetsplats öppen konflikt rådde. Dessa skulle behandlas på samma sätt som om de vore arbetslösa. Hittills ha omkring 25 sockerbruksarbetare på dessa grunder berövats förmånen av förlängt familjebidrag.

Såvitt jag kan se är det här fråga om en synnerligen snäv, för att inte säga orimlig tolkning av gällande bestämmelser. Sockerbruksarbetarna måste anses ha garanterat arbete så snart strejken är slut. De kunna inte betraktas som arbetslösa, då de ha fast arbetsplats och inte kunna erhålla arbetslöshetsunderstöd. Arbetsmarknadskommissionens och familjebidragsnämndens inställning är därför enligt min mening orimlig och orättvis och kan tolkas som ett ställningstagande mot de strejkande sockerbruksarbetarna.

I anledning av vad jag ovan anført hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få rikta följande frågor:

1) Är det statsrådet bekant att familjebidragsnämnden i Göteborg, enligt vad som uppgivits efter direktiv från arbetsmarknadskommissionen, vägrar från beredskapstjänst hemförlovade sockerbruksarbetare s. k. förlängt familjebidrag under motivering att de äro indragna i den pågående sockerbrukskonflikten?

2) Ämnar statsrådet vidtaga några åtgärder för att åsyftade hemförlovade beredskapsinkallade erhålla berörda förmån?

Denna anhållan bordlades.

§ 20.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 19, över väckta motioner om vissa grundlagsändringar i syfte att effektivisera gällande beredskapslagstiftning angående statsfientliga sammanslutningar;

statsutskottets utlåtanden:

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av kostnaderna för vissa oriktigt utbetalade familjebidrag m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 153, i anledning av väckt motion om fondering av statens av idrotten härflytande medel;

Andra kammarens protokoll 1944. Nr 20.

nr 154, i anledning av väckt motion angående majoren A. Gerhardssons löneklassplacering;

nr 155, i anledning av väckt motion angående förbättrade löneförmåner för extra ordinarie kontorsskrivaren C. H. Svensson;

nr 156, i anledning av väckt motion om befrielse för vissa militära befattningshavare från skyldigheten att återbetala av dem obehörigen uppburna barn-tillägg;

nr 157, i anledning av väckt motion om viss ändring i fredsfamiljebidragsförordningen;

nr 158, i anledning av väckta motioner om befrielse för fanjunkaren A. W. Lilienberg från viss återbetalningsskyldighet;

nr 159, i anledning av väckta motioner angående vissa extra ordinarie befattningshavares vid försvarsväsendet rätt till personliga lönetillägg m. m.;

nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift jämte i ämnet väckt motion;

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1944/45 till nykterhetsvården jämte i ämnet väckta motioner;

nr 162, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den centrala organisationen för utlänningskontrollen;

nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1944/45 till socialstyrelsen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 164, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till ersättningsanskaffningar och förnyelsearbeten för kommunikationsverken m. m.;

nr 165, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda förslag om anslag för budgetåret 1944/45 till oförutsedda utgifter;

nr 166, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden;

nr 167, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1944/45 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster; och

nr 168, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1943/44, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmänna grunder för pensionering av vissa f. d. anställningshavare vid vägväsendet jämte i ämnet väckta motioner;

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension av statsmedel åt vissa f. d. befattningshavare hos vägdistrikt;

nr 53, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning om vissa ändrade tjänstebenämningar i riksgäldskontoret;

nr 54, angående resekostnadsersättning åt vissa hos 1944 års riksdag anställda tjänstemän;

nr 55, i anledning av framställning från fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret angående förlängt bemyndigande att genomföra krisadministration vid riksdagens verk; och

nr 56, angående ersättning till tre hos 1944 års riksdag anställda vaktmästare vid inkallelse till militärtjänstgöring;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 22, i anledning av väckta motioner med förslag till lag angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m.;

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om köparens rätt till märkt virke;

nr 44, i anledning av väckta motioner angående utredning av frågan om rätt för sinnessjuka eller sinnesslöa att i särskilda fall efter verkställd sterilisering ingå äktenskap; och

nr 45, i anledning av väckta motioner angående revision av gällande lagstiftning om barns underhållsskyldighet gentemot föräldrar;

andra lagutskottets utlåtande, nr 49, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 55, i anledning av väckta motioner om vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk;

nr 56, i anledning av väckta motioner om anslag till Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap för verkställande av en utredning rörande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän;

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statens meteorologisk-hydrografiska anstalt m. m.;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 59, i anledning av väckta motioner angående anslag till fraktnedsättning å järnväg för träkol från Norrbotten till mellansvenska bruk.

§ 21.

Justerades protokollsutdrag.

§ 22.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herr *Hagberg* i Luleå, nr 539, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 283, angående ytterligare anslag till Norrbottens Järnverk Aktiebolag;

herrar *Lövgren* och *Gavelin*, nr 540, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 283; samt

herrar *Severin* i Gävle och *Persson* i Växjö, nr 541, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 280, med förslag till lag om arbetslöshetsnämnd.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.15 em.

In fidem
Sune Norrman.